

BİLİM ve SANAT 96

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ŞUBAT — MART 1989

(KDV Dahil) 2000 TL.

TÜRKİYE'NİN KALBİNDEN

2. FİLM ŞENLİĞİ

DEV FİMLERLE FESTİVALLER DÖNEMİNE GİRİYOR

OSCAR ÖDÜLLÜ İKİ OYUNCUYU
BİR ARAYA GETİREN FİLM

KADER ZAMANI

Time of Destiny

WILLIAM HURT - TIMOTHY HUTTON

Melissa Leo

Yön: Gregory NAVA

Bu öylesine bir kindi ki, savaşın dehşeti ve ızdırabı
bile onu kararından vazgeçiremiyordu.

Pek Yakında Özen Film'le Çalışan Sinemalarda

Senyora

"La senyora"

SILVIA TORTOSA

Hermann Bonnlin - Luis Merlo

Yön: Jordi CADENA

LONDRA, HONGKONG ve JOHANNESBURG Film Şenlikleri
Yarışma Dışı Gösterimi, AMERİKAN FİLM ENSTİTÜSÜ
AVRUPA FİMLERİ ŞENLİĞİ Açılış Filmi, İSPANYOL KÜLTÜR
BAKANLIĞI Özel Nitelik Ödülü, CATALANYA En İyi Yönetmen
ve En İyi Kadın Oyuncu Ödülü

FATİH PELLE

PELLE THE CONQUEROR

Yönetmen: Bille AUGUST

Max Von SYDOW - Pelle HVENEGAARD

6 ÖDÜLLÜ FİLM

1988 Cannes En İyi Film/Altın Palmiye Ödülü

1. Avrupa Ödülleri:

En iyi erkek oyuncu ödülü/Max Von Sydow

1989 Altın Küre/Golden Globe

1988 Danimarka Altın Böcek/Bodil Ödülleri:

En iyi film

En iyi yardımcı erkek oyuncu

En iyi yardımcı kadın oyuncu

İki Dalda 1989 Oscar Adayı

BİLİM ve SANAT

Sahibi:
MAHİR VECDİ BAŞKESİK

Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
ÖZER ESME

TÜRKİYE'NİN KALBİNDEN
Varlık Özmenek

4

ANAP VE İSTANBUL ANAKENT BELEDİYESİ ÜZERİNE
İlhan Tekeli

6

MURAT KARAYALÇIN:
"ANKARA BİR ANADOLU KÜLTÜR MOZAIĞIDIR"
Söyleşi: Bilim ve Sanat

10

ŞİİR VE TAHSİN SARAÇ
Söyleşi: Bilim ve Sanat

12

YÜKSEL PAZARKAYA:
"SORUN, ÖZGÜN YENİ BİR KÜLTÜR BİREŞİMİNE
VARABİLMEKTİR"
Söyleşi: Tahsin Saraç

15

HUZUR KAÇIRAN BİR MAHKUM:
CARL VON OSSİETZKY
Prof. Dr. Claudia Albert-Türkçesi: Sargut Şölçün

18

KIZINIZ OLDUĞUNA EMİN MİSİNİZ?
Sabahattin Ögün-Aysun Umay

20

SERVER TANILLI:
"AYDINLIKLAR YÜZYILINA AÇILMAK"
Söyleşi: Bilim ve Sanat

24

DEVİRİM-İ KEBİRİNİZ MÜBAREK OLA, MON CHER!
Ercan Eyüboğlu

26

LÜTFİ AKAD SİNEMASI YARARLANILMAMIŞ ENGİN BİR
KAYNAKTIR
Kurtuluş Kayalı

29

GENÇ TÜRK SİNEMASI YAPIM VE YÖNETİM
SORUNLARI
Prof. Dr. Âlim Şerif Onaran

32

BİR SİNEMA DAHİSİ: SERGEY EISENSTEİN
Güven Pamir

38

DERT VEREN TV SİNEMAYA KARŞI
Ömer Ateş

40

ANKARA'DA SİNEMA BAHARI
Cemil Turan

42

JUHANİ HYTTİNEN:
"FİNLANDİYA'DA BASINA BASKI YOK"
Söyleşi: Atilla Aşut

44

KİŞİNİN YURDUNA DÖNÜŞ HAKKI ÜZERİNE
Enis Coşkun

46

Türkiye'nin Kalbin'den...

Varlık Özmenek

Türkiye'nin kalbi Ankara. Ulusal kurtuluş ve bağımsızlığın kalbi, karargâhı Ankara.

Kentlerin de, bireyler gibi, toplumlar gibi ortaklaşa oluşan kimlikleri, kişilikleri, tarihselliklerle örgülenen kültürel dantelaları vardır. Hele başkentlerin... ayrıca ve ayrıcalıkla vardır.

Hele hele tarihin ilk ulusal kurtuluş ve bağımsızlık savaşının zaferle noktalanmış anlamının tacını taşıyan Türkiye'nin başkenti Ankara'nın layık olduğu kimlik ve kişilik; desen ve dantelalar, haydi haydi vardır ve olmalıdır.

Gelin, görün ki, 1920'lerden bu yana Ankara'yı bilinçle, coşkuyla güven ve umutla izleyen, gözleyen ve yaşayanların, tarih ve kültür birikiminin bugünlük gözlerini ve merceklerini günümüzde saptamak zorundayız. Özellikle 1980'li yıllarda ivme kazanan yıkımcı kâr hırsıyla, her türlü maddi-manevi har vurup-harman savurmayla, siyasal, toplumsal, kültürel ala-boralarla başkent Ankara'nın bağımsızlık kimliğine ve onunla birlikte kültürel grafik ve içeriğine düşen kara gölgeyi saptamamak olanaklı mıdır?

Hazin ama gerçek değil mi?

Bağımsızlığın, ulusal kurtuluşculuğun karargâhlığından, paranın saltanatlığına... Ulusal kültürün başkentliğinden arabesk kültürün (yani kültürsüzlüğün) hanedanlığına dönüşmek; dönüşmek değil, çürümektir yaşanan.

Ve her biri birer beton-çimento yığınları yönünde çürüme serüveni yaşayan kentlerimiz...

Toplumu cemaatlaştırmaya,

Bireyi kullaştırmaya dönük ekonomik, siyasal, kültürel politikalar...

Ve herşeye karşın Türkiye'nin kalbi Ankara'dır.

Ressam Behçet Safa, Paris'e gittiği 1959 yılından bugüne Türkiye'deki ilk resim sergisini, geride bıraktığımız yılın sonlarında İstanbul'da açarken Milliyet muhbirinin, "siz ne için ve kimin için resim yapıyorsunuz?" sorusunu şöyle yanıtlıyor:

"- Yeni zenginleşmiş cahil burjuvaları rahatsız etmek için resim yapıyorum. Burjuvalar tembel. Düşünmüyorlar. Tabii bunu Avrupalılar için söylüyorum. Türk koleksiyoneri milli bir toplayıcı. Resmi sevmiyor da Türk ressamını seviyor..." (Bkz. Milliyet, 29 Aralık 1989, s. 10)

Behçet Safa görüldüğü gibi "bizimkiler" konusunda çok nazik ve oldukça da ihtiyatlı. (Aslında ıgıl ıgıl alaycı)

Nazik. Zira, diyemediği şeyi biz de buraya yazamıyoruz. Sevmeden, yani anlamadan resim toplamak ne demek?

İhtiyatlı. Zira ülkesinin kültürü Allah'tan sonra "bizimkiler"e emanet!

Ne demektir, "Milli toplayıcı"!...

Ne demektir resmi sevmekten, "Türk ressamını sevmek!...

Belki de ihtiyatlı bir hüznün payıdır ressamın ki.

Kültürsüzlük!

Cahillik bir şeydir; cehalet bir şeydir.

Ama "bizimkiler" birşeyler bir yana "milli"dirler!

Onun içindir ki, bu memlekette, "böyle cehalet, ancak tahsil ile mümkündür" dedirtecek kara sermaye egemenliği vardır.

Okumazlar; dahası okutmazlar.

Yazanı toparlar, yazılanı toplatır, hamur eder ve yakarlar.

Behçet Safa, otuz yıldır memleketten uzak, ama ihtiyattan irak değildir.

Amma velâkin;

Cumhuriyeti kuran partinin ve ikinci köklü partinin evrakı, karar defterleri hamur edilmiştir yakın dönemde.

Hafız Burhan'ın, Safiye Ayla'nın ve daha nicesinin taş plakları Ankara Radyoevi'nin arka bahçesinde yakılıp duman edilmiştir. (Bunu gören belediye itfaiyesi olay mahalline ekip göndermiştir; orada kendilerine önemli bir şey olmadığı söylenmiştir. Ve onlar da, yangın var zannedip gelmişti' deyip geri dönmüştür...)

Sonra itfaiyenin de göremeyeceği bir uzaklıkta, Ankara'nın Mamak sirtlarında yargı kararıyla "sakıncasız" bulunmasına karşın 133 bin kitap yangın edilmiştir. Benzeri nice örnekler...

Ressam, "bizimkiler"e nazikçe, "milli toplayıcı" diyor.

Yaygın bir söylentiye göre de, sermaye birikimi!... Kültürü yok edip, bilimi ezip, kenti köyleştirip, bireyi kullaştırıp, payidar nereye?...

(Bu yazının yazıldığı günkü Hürriyet gazetesinde bir başlık: "Ahmet Altan'ın kitabı SUDAKİ İZ'e İMHA" Bkz. 24 Şubat 1989, s. 13)

Hangi birini anlatmalı ki?...

Türkiye'nin iki en eski zengin (milli toplayıcı da diyebilirdiniz) anımsayacaksınız, uzak olmayan bir tarihte televizyona çıkıp söyleştiler. Pek bir marifetmiş gibi ekranda, kentli gibi değil de, köylü gibi konuştular. "Kaf"ları "gayin" okuyup, Angara, Gayseri diye çatlattılar. Aslında egemendiler ve görün ki, komiktiler.

Sunucu, "cebinizde kaç para var?" diye sordu. Birisi güldü, öteki pantolon cebinin astarını dışarı çıkarıp "valla yok" dedi. Bu cehalet değildir! Bu ancak tahsil ile mümkündür!

Nedir bunun adı sevgili okuyucu?

Arabesktir, yani kültürsüzlüktür. Oysa cehalet bir şeydir.

Arabeski de senin omuzuna yüklemişlerdir sevgili halk. Oysa senin söylenemeyecek, mırıldanılmayacak şarkı-türkü ürettiğin nerede görülmüştür.

Kasetlerle senin kültürünün üzerine bu gürültü zerkedilmiştir.

Çare yerleri olan, çare üretme yerleri olan kentlerdeki çaresizlikleri, kentlerin köyleştirilmesini bulandıran gürültünün adıdır arabesk. Sosyete düğünlerinde arabeskle dans edilmesi halkın kültürü müdür? Olsa olsa "milli toplayıcı"ların kültürüdür. Kent kirlenmesine koşut ses kirlenmesidir.

Genellikle tatillerde, villa-köşk sahiplerine, bahçelerindeki çiçeklerin, fidanların adını sorarım. Elma,

armut, zambak... gibi pek bilinenlerin dışında çokça bilene rastlamadım. Ama yandaki ormanın eteğini gösterip, "on yıl önce almadık, şimdi dünyanın parası!" diyene çok rastladım.

Nedir bunun adı?

Sadece kentlerin değil, kırların kirlenmesi; sözüm ona "kentliler" in, kırları-kıyıları kirlenmesidir. Kültürsüzlüktür. Ve egemendirler. Boş kafaya bedendirler.

Bunlar belki "milli"dirler ama ULUSAL değildirler Neredesin ilgin ağacı?....

Bilim ve Sanat dergisi, Türkiye'nin kalbinde bugüne değin çıkmış ve daha öncekilerin birikimleriyle en uzun ömürlü olan dergi özelliğini okuyucularının istemleriyle, destek ve katkılarıyla sağlamış bir yayın organıdır. Dokuzuncu yılının Şubat sayısını yukarıda anlatmaya çalıştığım azgınlıklar nedeniyle çıkaramadık. Bu, Mart sayısı. Bundan böyle kesinti vermemektir uğraşımız.

İçinde bulunduğumuz ay, gerek siz okuyucuların bize verdiği görevler açısından, gerekse topyekûn sorumluluklar açısından önemli bir ay.

Ankara 2. Film Şenliği'ni, birlikte oluşturduğumuz BİLİR A.Ş. ve MÜLKİYELİLER VAKFI ile kıvançla ve onurla gerçekleştiriyoruz. Ve Ulusal kurtuluşun, bağımsızlığın kalbi Ankara'mızın artık bir kültür kurumu olarak gördüğümüz BİLİR ve SANAT'ın, okuyucularını, dokuz yıl boyunca 2000 dolayındaki yazar ve çizerleri ile çalışanlarını ortaklaşa selamlıyor, alkışlıyoruz.

Daha da gelişerek, kültürün mozağini daha da desenleyerek ve renklendirerek kalıcı bir birikim geleceği oluşturacağına inandığımız Ankara Film Şenliği düşüncesinin babası değerli kültür adamımız ve ülkemizde televizyon programcılığının da babası Mahmut Talil Öngören'i saygıyla, sevgiyle selamlıyoruz.

Ankara 2. Film Şenliği'ne önemli katkıları nedeniyle Kültür Bakanlığı'nı ve Galatasaraylılar Vakfı'nı da kutlarken, içinde bulunduğumuz ayın sorumlulukları bölümüyle sunuşumuzu noktallayalım.

Yerel yönetim seçimleri her zaman önemlidir ama 26 Mart günü yapılacak olanı, ülkemizin tepeden tırnağa bütün yaşamını etkileyecek önem ve değerdedir.

Başkentimizi ve kentlerimizi, başımıza musallat edilen kültürsüzlükten koruyalım. Ulusal, bağımsızlıkça, uygar, genel oy'a, ulusal egemenliğe saygılı, bütün sorunların demokrasiyle çözümleneceğine inanan emeğe saygılı adaylarına selâm...

Bu birlikte ve derinlemesine bir sorumluluktur. Ve bunun için de en başta Türkiye'nin kalbi Ankara'dan selâm. Nice Bilim ve Sanat'la buluşmak üzere,

Sevgiyle, dostlukla...

Anap ve İstanbul

Anakent Belediyesi Üzerine

İlhan Tekeli

GİRİŞ:

ANAP iktidarının kendisini başarılı gördüğü konuların başında belediyeler konusunda yaptığı düzenlemeler ve bu belediyelerin özellikle de İstanbul belediyesinin icraatları geliyor. İki bakımdan kendisini başarılı sayıyor. Bunlardan birincisi yerel yönetimlerin yetkilerini ve kaynaklarını artırarak demokratikleşmeyi sağladığı ikincisi ise kentlerin temel alt yapı yatırımlarını gerçekleştirdiği büyük projeler başlattığı biçiminde sunuluyor. Her iki savın da ne kadar geçerli olduğunu İstanbul örneğinde irdelemeğe çalışalım.

ANAP'IN ANAKENT MODELİ NE KADAR DEMOKRATİKTİR?

Metropoliten alanların gelişmesi kendi dinamiğine bırakıldığında bir ana belediye ve çevresinde daha küçük belediyelerden oluşan bir mozaik doğmaktadır. Nitekim 1980 öncesinde İstanbul Belediyesi etrafında 36 belediye bulunuyordu. Böyle bir sistemde gerekli koordinasyonun sağlanabilmesinin üç farklı yolu vardır. Bunlar yerel tüzel kişiliklere en çok saygılı olandan başlayarak şöyle sıralanabilir. Belediye birlikleri kurulması, belediyeler arası bir federasyonun oluşturulması ve belediyelerin birleştirilmesidir. Birinci seçenekte belediyeler tüzel kişiliklerini ve karar bağımsızlıklarını korurlar; ikinci seçenekte bazı karar alanları üst belediyeye devredilmiştir, bu alanlarda karar bağımsızlığı kalmamıştır. Üçüncü seçenekte ise yerel belediyelerin tüzel kişilikleri yok olmuştur. Tüm kararlar merkezileştirilmiştir. Normal bir demokratik rejim işleyişi içinde beklenilebilecek çözüm belediyeler birliklerinin oluşmasıdır. İstanbul'da da 1979 yılın-

da böyle bir birlik oluşturulmuştu. Metropol belediyelerinin kendi seçmeleriyle diğer seçeneklere razı olması oldukça zordur. Nitekim 1980 askeri müdahalesinden sonra belediyeler birleştirilerek üçüncü seçeneğin uygulanmaya başlaması olağanüstü koşullarda olmuştur. ANAP düzenlemesi ise anakent belediyesi ve ilçe belediyelerinden oluşan bir federal sisteme yani ikinci seçeneğe geçiştir.

ANAP'ın seçtiği modelin sadece tanımlanması bile birlik seçeneğine göre önemli derecede bir merkeziyetçilik içerdiğini ortaya koyuyor. Ama biz bu sistemin demokratikliğini halkın kararlardan haberdar olabilmesine olanak verecek saydamlığı, karar odaklarına ulaşabilmesi ve kararları etkileyerek katılabilmeleri açısından irdeleyelim.

Bu soruları yanıtlamak için 3030 sayılı yasa ile oluşturulan anakent belediyesinin yapısına bakalım. Bu belediyede doğrudan seçimle gelen bir başkan, ilçe belediye başkanlarının ve ilçe belediye meclislerinin en çok oy alan beşte bir üyesinden oluşan bir belediye meclisi vardır. Bunun dışında Başkan adına onun sorumluluğu ve direktifleri altında hizmetleri yürütmekle görevli güçlü bir Genel Sekreter bulunmaktadır. Atamayla gelmektedir. Anakent Belediye Encümeni de tamamen atamayla gelen bürokratlardan oluşmaktadır. Bu yasanın getirdiği iki yeni kurum olan Altyapı Koordinasyon Kurulu ve Ulaşım Koordinasyon Kurulu tamamen atamayla gelen kişilerden oluşmaktadır. Anakent meclislerinin kurduğu komisyonlarda İstanbuldaki anakent belediyesinde demokratik geleneklerle hiç bağdaşmayacak biçimde muhalefet temsil edilmemektedir. 3030 sayılı yasa da Anakent Belediye Başkanına hem anakent hem ilçe belediye meclislerinin kararları üzerinde

veto yetkisi verilmiştir. Veto edilen karar üzerinde meclis 2/3 çoğunlukla ısrar edebilmektedir. Bu yasanın uygulanması için çıkartılan yönetmelikte ise bu yetki yasada öngörülme- yen bir biçimde daha da geliştirilmiştir. Anakent Belediye Başkanına "tadilen tasdik" yetkisi verilmiştir. Bu yönetmelikle Başkanın ve belediye bürokrasisinin yetkileri artırılmış ve keyfileştirilmiştir. Encümene Meclis toplantı halinde iken de karar alma yetkileri verilmiştir. İmarla, gayri sihhi kuruluşların açılışı ile taşınmaz malların ilçelere devri ile ilgili birçok konuda bu tür yetki genişlemeleri olmuştur. Bu

resmi tamamlamak için Anayasa Mahkemesinin seçim yasasında iptal ettiği bir maddeden de söz etmek gerekir. ANAP seçim yasasında yaptırdığı bir değişiklikle Anakent ve İlçe Belediye Başkanların tek bir liste halinde seçilmesini gerçekleştirmek istiyordu. Anayasaya aykırı bulunarak iptal edildi. Ama bu madde ANAP'ın bu yönetim sistemini nasıl monolitik bir sistem olarak ele aldığına bir göstergesi olduğu için ilginçtir.

Böyle bir sistemin çok merkeziyetçi

rini hem merkezi yönetimden gelen hem de anakentten kaynaklanan katmerli vesayet altında görmektedirler. Bu vesayetin kırtasiyeciliği artırdığı, işleri geciktirdiği yakınılan konular arasındadır. Ama en çok eleştirilen konu anakent belediye bürokrasisinin seçimle gelen ilçe belediye başkanları üstünde bir denetim oluşturmalarıdır. Anakent bürokrasisinin yetkilerinin seçilmişler lehine azaltılması istenilmektedir. Anakent Meclisi yürütme üstünde denetim yap-

KEYFİ BİR YÖNETİM OY DESTEĞİ SAĞLAMAKTA NASIL BİR ARAÇ HALİNE GELİYOR

Bir yerel yönetimin demokratikliğinin önkoşullarından en önemlisi hukuk devleti kurallarına uygunluktur. Yani keyfi olmamaktır. Bir batı toplumu için çok doğal sayılan ayrıca söz etmeyi gerektirmeyecek olan bu koşul ben çok önem veriyorum. Nedeni bu konuda toplumumuzda bir ikili ahlakın yaygınlığıdır. Bu ikili ahlak yerel yönetimler üzerinde hukuk devleti kuralları dışına çıkmak için güçlü bir baskı yaratıyor. Toplumumuzda bir belediye başkanının başarısı biraz da hukuk dışı yollara başvuru ile ölçülüyor. Adeta hukuk içi yollarla iş başarılamayacağı inancı topluma yerleştirilmiş. Eğer hukukumuz gerçekte böyle ise rasyonel bir insan için başvurulması gereken yol hukuku iş yapılabilir hale getirmektir. Oysa bizde gelişme başka türlü oluyor, belediye başkanlarının yasaların yanından geçerek, arkasından dolaşarak, kişisel riskler de alarak iş bitirmesi isteniyor. Bu tutum topluma belli bir caka ile kabul ettirilebiliyor. İşte bu noktada ilginç bir ahlak ikiliği ortaya çıkıyor. Bu uygulamadan bizzat zarar gören kişi hukuka sığınıyor, hakkını bu kanallar içinde arıyor. Ama kendisi doğrudan etkilenmeyen kişi bu hukuk dışılığı boş veriyor onu başkanın başarısı hatta kahramanlığı olarak değerlendiriyor. Böylece hukuk dışı kalmak geniş destek bulan bir başarı haline geliyor. Kuşkusuz bu tür bir anlayışın gelişmesinin tarihsel ve bir geçiş toplumu olmadan kaynaklanan nedenleri vardır. Ama böyle bir ortamın sağlıklı bir çoğulcu demokratik yönetimin gelişmesine de önemli bir engel oluşturduğu da açıktır.

YARGI DENETİMİNİN BİR KATILIM YOLU OLARAK GELİŞMESİ

ANAP düzenlemeleri belediyeleri demokratikleştiremedi ama, bu dönemde yargı kesiminde ortaya çıkan bir gelişme ilginç bir katılım yolu haline geldi. İdare Mahkemeleri ve Danıştay imar planına ilişkin olarak kent hemşehrilerinin başvuruda bulunabileceğini kabul etti ve bir çok konuda yürütmeyi durdurma kararı verdi. Anakara halkı bu kanalı kullanarak Güven

İnsanların belleğini silme yollarından biri de kentin tarihine saldırıdır.

olduğu açıktır. Yerleşme söylemi kullanılarak çok merkeziyetçi bir yapı yaratılmıştır. Biraz abartılmış olsa da ilçe belediyelerinin şube müdürlüğüne indirildiği konusundaki eleştiriler bu bakış açısından kaynaklanmaktadır. Nitekim, İstanbul'da son dönem belediye yapısı üzerindeki araştırmalar, anket çalışmaları, Anakent Belediye Meclisi üyelerinin ve İlçe Belediye Başkanlarının "güçlü başkan" çözümünden ve yürütme ağırlıklı yetki yoğunlaşmasından rahatsız olduğunu göstermektedir. İlçe düzeyinde yetkilerin artırılmasından yanadırlar. İlçe düzeyinde belediyeler kendile-

maya elverişli bir yapıya sahip değildir.

Demokratikleşme söylemi kullanılarak, bir kaç kişinin elinde büyük yetkiler toplanmıştır. Bir tür yerel "prensler" yaratılmıştır. Türkiye bu deneylerden sonra yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılmasının demokratikleşmeyi otomatik olarak sağlamadığını öğrenmiştir. Bu deneyler yerel yönetimlerin de yüceltilen bir amaç uğruna kişilerin özgürlüklerini sınırlamakta en az merkezi yönetimler kadar kendilerine güçlü gerekçeler yaratabildiklerini göstermiştir.

"Tarlabaşı'nın 'başı' gitti 'tarlası' kaldı"

Parkının tüm kent bilimi kurallarına aykırı biçimde otopark haline gelmesini engelledi. İstanbul'da Tarlabaşı yıkımlarının dayandığı plan iptal edildi. Bu gelişme ise ANAP tarafından engellenmek isteniyor. TBMM'ye sunulan Dalan Tasarısı diye adlandırılan tasarı ile bu yol tıkanmak istiyor. Bu tasarının gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilmiyoruz ama şimdiden bir işlev görüyor, ANAP'ın belediyeceğinin halkın katılımına ne kadar kapalı olduğunu kanıtlıyor.

METROPOLİTEN PLANLAMAYI KALDIRIRAK İŞE BAŞLAYAN BİR METROPOLİTEN YÖNETİM

ANAP belediyeceğinin altyapı ve büyük projeler konusundaki icraatının değerlendirmesine geçmeden önce bu kararların temel dayanağını oluşturan planlama üzerinde durmak gerekiyor. Bir metropoliten alanda iki kademe federal bir yönetimin kurulmasının temel varlık nedeni üst kademeyi oluşturan anakent belediyelerinin ilçe belediyelerinin ana altyapı yatırımlarında imar faaliyetlerinde eşgüdümü sağlayabilmesidir. Bunu da keyfi kararlarla yapması söz konusu olamaz. Bunu yapabilmesi için üst kademe stratejik planları ve nazım planları üretmeli ve bunun için

örgütlenmelidir. Eğer kendi örgütlenmesi de ilçe belediyelerinde olduğu gibi salt projeler ya da 1000 ölçekli uygulama planları üretecek nitelikte kalıyorsa diğerleri üzerindeki denetiminde bir haklılık kazanamaz. İstanbul'da Anakent belediyesi oluşturulduğu dönemde İstanbul'da uzun yıllardır çalışan bir Büyükşehir Nazım Plan Bürosu bulunuyordu. Bu büronun çalışmaları metropoliten ölçeğe yönetimler olmadığı için uygulamada etkili olamıyordu. Anakent yönetiminin kurulması bu bakımdan önemli bir fırsattı. Ama beklenen olmadı. İlk dağıtılan birim bu Nazım Plan Bürosu oldu. Kuşkusuz bu bir talihsiz rastlantı değildi. Planlama işbiriciliğe daha doğru bir deyişle keyfi yönetime bir engel olarak görülmüyordu.

İstanbul Anakent Belediyesi bu planlama bürosunu tasfiye ederken çok sayıda firmaya büyük paralar ödeyerek planlar yaptırdı. Ama bunların ortak bir özelliği vardı. Bunlar çoğu kez yabancı firmalara yaptırıldı, ya da Türk firmalar iş alabilmek için yabancı ortaklıklara zorlandı. Bu çalışmalar Türkiye'yi ve İstanbul'u tanımadan yapıldıkları için toplumun gerçeklerine ters düştü uygulanamadı. Ayrıca da İstanbul'un tümünü ele almaktan uzak tek tek projeler oldukları içinde birbir-

leriyle çeliştiler. Bir federal belediyenin diğer belediyeler üzerindeki denetimine ya da federal yapıya haklılık kazandıracak kapsama ulaşamadılar. Kaynakların ziyanına sebep oldular. Bu büyük israf bir şeye hizmet etti güçlü, herşeye kendi karar verir bir başkan imajı yarattı.

ÖNCEKİ DÖNEMLERİN ÇALIŞMALARINA ONLARI UNUTTURARAK SAHİP ÇIKMAK YA DA MİLADİ KENDİSİNDEN BAŞLATMAK

Dalan Belediyesinin başarılı görüntüsünün en önemli dayanaklarından birisi basından iyi yararlanması kamu oyunu istediği yönde yönlendirebilmesidir. Bu kanal geçmişin başarılarına sahip çıkabilmesine olanak veriyor.

Çok açık bir gerçek var. O da büyük projelerin düşünce aşamasından uy-

Yıkıma karşı direnen birikim.

gulama aşamasına gelinceye kadar büyük zaman geçmesidir. Projelerin hazırlanması, gerekli karar süreçlerini geçmesi, finansmanın sağlanması ihalesinin yapılabilmesi uzun zamanı gerektiriyor. Dalan yönetime geldiğinde bu tür hazır projeler buldu.

Bu hazır projeler ve yerel yönetimlerin artan mali olanakları biraraya gelince hızlı bir uygulama oldu. Daha önce yapılanlardan söz edilmeyerek bu projelerin siyasal getirisi Dalan'a kanallı edildi.

Burada iki örnek vermem gerekiyor. Birincisi DAMOC projesi diye bilinen kanalizasyon projesinin hazırlıkları Ahmet İsvan dönemine uzanıyor. Proje hazırlanıyor. Projeye Dünya Bankası finansmanı sağlanıyor. Bu finansmanın sağlanabilmesinin bir koşulu var. O da bu kredinin geri ödenmesine olanak verecek olan bir fiyat politikasının uygulanmasını sağlayacak örgütlenmenin gerçekleştirilmesidir. Bu koşul askeri yönetim döneminde İSKİ'nin kurulmasıyla gerçekleşiyor. Kanalizasyon konusunda yapılanların arkasında böyle bir hazırlık yatıyor. Haliç projesi de böyle uzun bir hazırlık döneminin sonucu. İlk oluşumlar 1976 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nin hazırladığı bir planla başlıyor. 1981 yılından sonra İstanbul Vilayeti'nin koordinasyonunda bir uygulama planı hazırlanıyor. Dalan'ın yaptığı bu projeyi Perşembepazarı konusunda bir değişiklik yaparak uygulamak oluyor. Bu değişikliğin de yararlı olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu.

Dalan'ın başarısını değerlendirmek için daha önce varolan projelerdeki uygulamasına değil kendi başlattıklarına bakmak gerekiyor. Bu konuda da Raylı Ulaşım ve Deniz Otobüsleri uygulamasına bakmak yararlı olabilir. Kamu oyuna metro diye sunulan sistemin bir hafif raylı sistem olduğu artık biliniyor. Maliyetinin dünya standartlarına göre yüksek olduğu, sağlanan kredinin büyük bölümünün piyasa koşullarıyla yüksek faiz oranlarıyla sağlandığı, bir plan hazırlanmadan ihale edildiği, planın ihaleyi alan firma tarafından hazırlandığı artık kamu oyunun yabancı olmayan konular. Bütün bunlardan daha şaşırtıcı olan bu raylı sistemin uygulaması sürerken İstanbul için bir başka tüm kenti kaplayan bir metro ve tüp geçidi projesinin yapılmakta oluşudur. Deniz otobüslerinin de dünya standartlarına göre yüksek fiyatlarla alındığı, baştan düşünülen doluluk oranlarıyla çalışmadığı kent içi ulaşımında deniz ulaşımının payını artıracak önemde yolcu taşımadığı dikkatli gözlerden kaçmıyor.

Dalan yönetiminin biraz önceden değindiğimiz biçimde bir stratejik plan geliştirmemiş olması birbiriyle çelişen projeler üretmesine neden olmaktadır. Bir taraftan raylı ulaşım sistemi geliştirmeye çalışırken diğer taraftan Esen Planı diye satılmaya çalışılan

İstanbul Beyrut olacak ya!

Üçüncü Boğaz Köprüsü ve bağlantı yollarıyla kent içi ulaşımın çözümünü özel arabada aramaktadır. Bir taraftan kent merkezini desantralize edeceğim diye Perşembepazarı yıkımını yaparken diğer taraftan Piyalepaşa bulvarında gökdelenler bölgesi yaratmaya çalışmaktadır.

YA KÜLTÜREL MİRASIN YIKIMINA NE DEMELİ?

Böyle birbiriyle tutarlı olmayan projeler uygulanacak diye kent içinde önemli ölçüde yıkım faaliyeti sürmektedir. Bunlardan kamu oyuna yansıyan ve en tartışmalı olanı Tarlabaşı yıkımlarıdır. Bu caddenin açılması önerisi 1938'lerin Prost Planından beri vardır. O dönemin küçük ölçekli kentinde trafik sorunlarının çözümü için önemli olabilecek bu yol bugün için metropolün ulaştığı yeni ölçekte önemini yitirmiştir. 19. yüzyıl kültürel mirasını tahrip etmek için bir sebep kalmamıştır. Oysa bu miras hiç bir bilimsel tespit ve saptama olmadan yıkılmıştır. 1860'lı yıllarda Osmanlı döneminde Galata surları yıkılırken bile bir çalışma yapıp yıkım sırasında nelerin korunacağı saptanmıştır. İhtisap Ağası Hüseyin Efendi daha duyarlı davranmıştı.

KÜLTÜREL MİRAS KONUSUNDA YENİ DENETİM BİÇİMLERİ GEREKLİ

Burada bir konu üzerinde özellikle durmak istiyorum. Belediyelerimizin bir kısmı bu artan mali güçlerini artan yıkım gücüne çeviriyorlar. Kaynakları sınırlı iken ortaya çıkmayan yıkıcı güdülerini canlanıyor. Kuşkusuz beldesinin tarihi mirasına canla başla sahip çıkan bir çok belediye başkanımız var

sözüm onlara değil. Kültür mirasının tahribi hızlanıyor. Bu miras yalnız o beldenin değil tüm toplumdur. Bu nedenle de bu konulardaki karar süreçleri tüm dünyada salt belde yönetimlerine bırakılmamıştır. Bunun için buradaki müdahaleleri yerel yönetimlerin özerkliğine karşı olarak değerlendirmemek gerekir. Çoğu kez bu tarihsel mirası tahrip etme kararını hukuk devleti kuralları içinde elde edemeyeceğini bilen belediye başkanları emrivakiler yaratmaktadırlar. Eminönü belediyesinin Barbaros evlerinin yıkımında olduğu gibi. Kuşkusuz her başkanın bu işlemi yapmakta kendine göre haklı nedenleri vardır. Ama bunlar çoğu kez yeterli değildir. Kanımca yerel yönetimlerin özerkliğini savunmakta karşılaşılan en önemli sorunlar bu türlü sorumsuzca uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Çünkü bunlar geri dönüşü olmayan kararlardır. Bu tür hukuk dışı uygulamaları hemen durduracak hızlı müdahale mekanizmaları oluşturmak ve bu uygulamaları caydırıcı önlemler almak zorundayız.

SON BİRKAÇ SÖZ

Toplumların yaşamında demokratikleşme bir süreç; sürekli geliştirilmesi gerekiyor. Yaklaşan yerel yönetim seçimleri bu bakımdan bir fırsat; geçmişin uygulamalarını eleştirip daha demokratik belediyelerin gelişmesi yolundaki önerilerin ortaya konulması gerekiyor. Herhalde ilk ele alınması gereken konulardan biri anakentlerin yapısının daha demokratikleştirilmesi oluyor. Belediyeler konusunda yaygınlaşan yolsuzluk söylentilerinin açıklığa kavuşturulması için de bu saydamlaşma ve demokratikleşme gerekiyor. □

Murat Karayalçın

"Ankara Bir Anadolu Kültür Mozaigidir."

Söyleşi: Bilim ve Sanat

Ankara'da resmi kültürle bağdaşmayan, arabeskten hoşlanmayan ve çoğunluğunu üniversite gençliğinin oluşturduğu kentliler, kültürel gereksinimlerini birkaç dernek, özel tiyatro ve sanat galerisi, bir ölçüde de yabancı kültür merkezleri vasıtasıyla gidermeye çalışmaktadırlar. İstanbul'la karşılaştırıldığında ve hele Ankara'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olduğu gözönüne alındığında bugünkü kültürel yoksunluğu kabullenmenin olanağı yoktur.

□ Genel olarak yerel yönetimlerin ve özelde Altınsoy Belediyesi'nin kültür alanına yaklaşımını değerlendirmenizi rica edeceğiz.

□ Kültür alanı Türkiye'de yerel yönetimler için birkaç istisna uygulama dışında, bir tabu, önem vermeye layık görülmemeyen, ciddiye alınmayan bir alan olarak kalmıştır. Yerel yönetimlerin "kültür faaliyeti" adı altında yap-

tıkları, törensel birtakım düzenlemelerden ibarettir. Türkiye'de yerel kültürlerin çokluğu ve zenginliği düşünüldüğünde, yerel yönetimlerin politika saptama, yönlendirme, varolan kültürleri geliştirme yönlerinde hiçbir etkinliklerinin bulunmaması büyük bir eksiklik.

Altınsoy Belediyesi bu durumun tipik örneğidir. Günümüz Başkent BÜ-

yükselir Belediyesi'nin kültür faaliyetleri, ciddiye alınmasına olanak bulunmayan bir örgütlenme modeli içinde yürütülmektedir. Altınsoy Belediyesi'nin bir kültür politikası mevcut değildir. Bugüne kadar yapılanları sıralarsak kültür faaliyetinden ne anlaşıldığını, Altınsoy Belediyesi'nin ne anladığını görmek daha kolay olacaktır: Atatürk'ün Ankara'ya gelişi ve Ankara'nın başkent oluşunun yıldönümlerinde kutlama programları düzenlemek, temel atma ve açılış törenlerini örgütlemek, önemli günlerde belediye orkestrasına açık hava ve kapalı salon konserleri verdirmek, Gençlik Parkı'ndaki tiyatro salonunda özel tiyatrolara çocuk oyunları sergilemek ve yine aynı binanın fuayesinde sergiler açmak, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı ile ortaklaşa gençlik şenliği düzenlemek... İşte Altınsoy Belediyesi'nin kültür faaliyetleri... Sınırım böyle bir tablo benim Altınsoy Belediyesi'nin bir kültür politikası yoktur; Altınsoy belediyesi kültürel faaliyetleri ciddiye almıyor biçimindeki eleştirilerimi haklı kılaacak bir tablodur.

□ Günümüz Ankara'sının kültürel üretim açısından bir analizini yapabilir misiniz? Günümüz Ankara'sı nasıl bir kültür yapısına sahiptir?

□ Her geçen yıl metropol olma özelliklerine hızla yaklaşan Ankara, öncelikle bir Anadolu Kültür mozaiki durumundadır. Bölgesel, etnik ve dinsel Anadolu alt kültürleri Ankara'da ayrı ayrı varlıklarını sürdürürlerken, bunların temsilcisi durumundaki geniş halk kitleleri, birlikteliklerini ortak "yeni" kültürleri olan arabeskte bulmaktadırlar. Öte yanda katılıma kapalı resmi kültür kurumları siyasi, bürokrat elite ve varsıl bir azınlığa hitap etmekte, kitlelerle yakınlaşmamaktadır. Arabesk dışı sivil kültür ve sanat oluşumları, kurumları açısından Ankara, özellikle son 10 yıldan bu yana

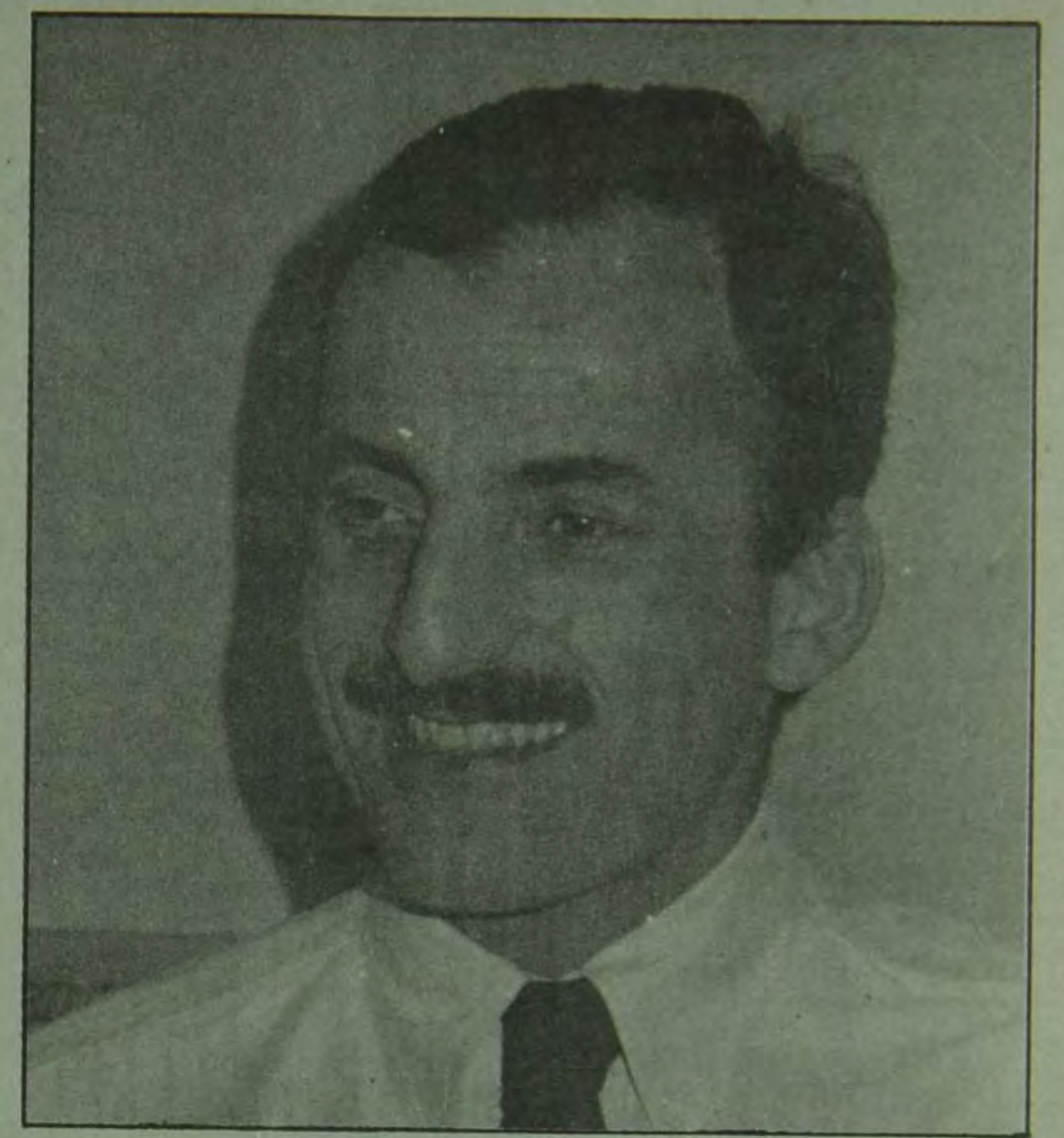
hızlı bir yoksullaşma süreci yaşamaktadır. Varolan oluşum ve yapılar İstanbul'a kaymaktadır. Bugün Ankara'da resmi kültürle bağdaşmayan, arabeskten hoşlanmayan ve çoğunluğunu üniversite gençliğinin oluşturduğu kentliler, kültürel gereksinimlerini birkaç dernek, özel tiyatro ve sanat galerisi, bir ölçüde de yabancı kültür merkezleri vasıtasıyla gidermeye çalışmaktadırlar. İstanbul'la karşılaştırıldığında ve hele Ankara'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olduğu gözönüne alındığında bugünkü kültürel yoksunluğu kabullenmenin olanağı yoktur.

□ Sosyal demokrat bir belediye başkan adayı olarak kültür olayına yaklaşımınızın ana ilkelerini, kültür politikalarınızı ve bunlara bağlı olarak tasarımlarınızı bize açıklayabilir misiniz?

□ Ankara Büyükşehir Belediyesi, sosyal demokratların elinde kültür faaliyetlerini, kültürel altyapı yatırımlarını, kültür sanat üretimini en az klasik ve çoğunluğunu mühendislik hizmetlerinin oluşturduğu alanlar kadar ciddiye alacaktır. Hatta Ankara'nın bu alanda ne kadar yoksul olduğunu da gözönüne alarak öncelik tanıyacaktır. Ancak, kültür çalışmaları yürütülürken, belediyenin bir kültür sanat kurumu olmadığı da özellikle gözönünde tutulacaktır. Benim başkanlığımıdaki belediye kültür çalışmalarını, belediye yapısı dışındaki kültür kurumları, oluşumları ve potansiyelleri ile birlikte yürütmektedir. Bizim belediyemiz burada tercihini bu alandaki sivil toplum kuruluşları, sivil inisiyatifler ve bağımsız bireyler yönünde kullanacaktır. Biz sivil toplum kuruluşlarını, Ankara'daki kültür sanat adamlarını tasarımcı, uygulayıcı ve belediyenin öncelikle desteklemesi gereken ortaklar, arkadaşlar olarak görüyoruz.

Belediyemizde kültür çalışmalarını yürütürken katılımı ön planda tutarak sağ uygulamalardan farklılaşacağız. Altyapı yatırımlarından başlayarak, kültür-sanat üretim sürecine, ürünlerin sunulmasına ve kültür mekanlarının yönetilmesine halk örgütlenmelerinin ve doğrudan halkın katılımını sağlayacağız. Biz kültürel üretim, kültürel etkinlik, kültürel mekan çerçevesi içinde dayanışma, yardımlaşma, demokrasi gibi ilişki ve iletişim biçimlerini geliştirmeyi kültür politikamızın bir diğer hedefi olarak görüyoruz.

□ Bazı somut projeleriniz var mı? □ Elbette. Örneğin, belde evleri. Baş-

Bölgesel, etnik ve dinsel Anadolu alt kültürleri Ankara'da ayrı ayrı varlıklarını sürdürürlerken, bunların temsilcisi durumundaki geniş halk kitleleri, birlikteliklerini ortak "yeni" kültürleri olan arabeskte bulmaktadırlar.

langıçta birkaç pilot bölgede oluşturacağımız belde evlerini 5 yılın sonunda Ankara'nın tüm semtlerine yayacağız.

Bu belde evleri semt halkı ile Ankara'da kültür ve sanat adamlarının kurslar, ortak etkinlikler çerçevesinde bir araya geldikleri mekanlar olacaktır. Bu belde evleri, dayanışma, yardımlaşma, hemşehrilik, demokrasi gibi ilişki ve iletişim biçimlerinin geliştirileceği, yaşama geçirileceği mekanlar olacaktır.

Tarihi çevre açısından zengin bir kent parçasında, atölyeleri, sergi ve dinlenme yerleri, küçük boyutlu konser salonlarıyla bir kültür sanat mahallesi oluşturmayı düşünüyoruz. Ayrıca, yaya bölgeleri halinde daha küçük ölçekli alt-kültür sanat alanları düzen-

lemesine hemen girişeceğiz. Belediyenin ve diğer kamu kuruluşlarının elindeki kültür-sanat faaliyetlerine uygun ama bugün yanlış kullanılan binaları saptayarak, bunların kısa zamanda birer kültür merkezi halinde düzenlenmesi için girişimlerde bulunacağız.

Ankara bir başkenttir. Bu nedenle kültürel etkinlik, kültürel iletişim derken, bunların uluslararası boyutları olması gerektiğini düşünüyoruz. Biz Ankara'yı bir yandan yabancı kültürlerle alışverişe açarken, öte yandan da özellikle Avrupa ve 3. dünya ülkelerinin kültür alanındaki sivil kurumlarıyla ve kardeş belediyeleriyle dayanışmayı, yardımlaşmayı, ortak programlar düzenlemeyi öngören girişimlerde bulunacağız. □

Yüzakımız Sanatçılarımız

Şiir ve Tahsin Saraç

Bilim ve Sanat

Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin 8. Kurultayı, 3 yıl aradan sonra, 6-11 Aralık 1988 günlerinde Tunus'ta yapıldı. Böylece, 3 yıldan beri dağıtılamayan Lotus ödülleri de sahiplerini bulmuş oldu. 1988 yılı ödülü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'a, 1987 ödülü de Japon Mokado Oda'ya verilirken, 1986 ödülü Türkiye'den Tahsin Saraç'a layık görüldü. Tahsin Saraç, Aziz Nesin (1975) ve Atol Behramoğlu'ndan (1983) sonra, Lotus Ödülü'nü kazanan üçüncü Türk yazarı oluyor.

Lotus Ödülü'ne aday gösterilecek sanatçının, yazınsal yetkinliğinin yanı sıra, yaşamı ve yapıtlarıyla emperyalizme, ırkçılığa ve sömürgecilığe karşı verilen savaşıma katkıda bulunmuş olması gerekiyor. Bu anlamda, ödül tek bir yapıt için değil, sanatçının tüm yaşamı ve yapıtları gözönüne alınarak veriliyor.

"... Tahsin Saraç, üstün estetik düzeydeki yapıtlarıyla ve yaşamıyla, emperyalizme, ırkçılığa ve sömürgecilığe karşı savaşımında en küçük ödün vermemiş ve dünya görüşünde aynı genel doğruyu izlemiş, zikzaklar çizmemiş bir yazarımızdır..." Bu sözler, bir süre önce İstanbul'da yapılan ödül töreninde Lotus Ödülü'nü Saraç'a veren Aziz Nesin'e ait. "Tahsin Saraç'ı dış kabuğundan soyulmamış bir kestaneye benzetirim." diyor Aziz Nesin; "Dışından bakınca dikenli, köşeli, sert görünür, ama içini açınca, onun apak, tatlı gönlüyle buluşuruz." Yine Aziz Nesin tarafından "tek kişilik koro", "tek çalgılık orkestra" biçiminde nitelenen Saraç'ın şiirleri, Orhan Asena'ya göre, sürekli yenilenen, alışılmamış zenginlikteki imgeleriyle dikkati çekiyor. Şöyle diyor Asena, ödül töreninde yaptığı konuşmada: "Saraç, kendi şiirini kurarken bir şeyi de çok iyi biliyordu: Geçmişini tümüyle yadsımakla, eskiyi hor görmekle, yok saymakla var olunamayacağını, köksüz bir edebiyatın ancak piç bir edebiyat olabileceğini... Onun için halk şiirini de, divan şiirini de, batı şiirini de (özellikle Fransız şiiri) geniş kültürünün potasında eritti ve ondan, kendine özgü, kimselerinkine benzemeyen, özgün bir şiir yarattı."

"Saraç denince akla sevi, emek, kavga, başkaldırı, utanç, tiksinti ve ölüm temaları gelir. Ama, (...) asıl anaç teması sevidir." (*) Bunun en güzel örneklerinden biri de, ozanın "Buruk Sevi" adlı şiiri olsa gerek: Kara güzel geceye çizdim seni / Tüm üveyikleri bir ayrılığın / kondu üstüne. / Öpücüklerim kondu üstüne. / Bir ki..... / / Kuşandım kalemimi, bir de yüreğimi / ve de seni / Çıktım yollara / Vurabilirim artık tüm ölümleri.

□ Sayın Saraç Lotus Ödülü kimlere ve nasıl bir değerlendirmeye veriliyor?

□ Lotus Ödülü Asya-Afrika Yazarlar Birliği tarafından her yıl "kendi dalında usta bir yazara tüm yapıtları için, ve yaşamı sömürgecilığe, ırkçılığa, her türlü ayrımcılığa karşı savaşımı" açısından değerlendirilerek veriliyor. Birliğin altın madalya ile birlikte verilen belgesinde ödül için şöyle denir: 'Çağımızın nesnel gerçeklikleri yanında, halkların her türlü sömürden uzak yeni bir yaşama, barış, kardeşlik ve ilerlemeye olan özlemlerini yansıtan; her türlü ırk ve milliyet ayrımına, sosyal adaletsizliğe, saldırganlık ve emperyalist girişimlere karşı savaşım veren yazarlara, yapıtlarının büyük sanatsal nitelikleri değerlendirilerek verilir'.

Böylesi bir değerlendirmenin sağlamlığına, yerindeliğine tümüyle katılıyorum. Çünkü sanatçının yaratıcı eyleminden soyutlanamaz bence. Her sanatçı kendini, dolayısıyla kendi ahlakını yazar son çözümde. Büyük ahlakı ki bu alışılmış ters gelen, kendisiyle tutarlı aykırı bir ahlak da olabilir-olmayan kişinin büyük yaratıcılar gerçekleştirebileceğine inanmam.

□ Asya-Afrika yazarlar Birliği'nin Tunus'ta yapılan bu sekizinci kongresinin önemine değinelim..

□ Birliğin 30. kuruluş yıldönümüydü bu yıl. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin de 40. yıldönümü. Mutlu bir raslantı. Sonra, genel başkan ve genel sekreterinin ölümleri nedeniyle üç yıldan beri toplanamıyor, dolayısıyla ödül de veremiyordu. Birlik. Bu toplantıda Birlik, hem genel yazmanını seçti hem de her biri dönüşümlü olarak başkanlık yapacak onbir üyeden oluşan başkanlık kurulunu. Bunlar arasında Aziz Nesin, Cengiz Aytmatov gibi dünyaca ünlü, Wole Soyinka, Necip Mahfuz gibi Nobelî yazarlar da

yer alıyor. Bu kongrenin önemli bir yanı daha var. Şimdiye dek Birlik her yıl birden fazla yazara ödül veriyordu. Bu yıl artık her yıl yalnız bir yazara ödül verilmesi kararlaştırıldı. Böylece üç yıldan beri verilmeyen ödüller, 1986 için bana, 1987 için Japon romancı Oda Makoto'ya, 1988 için de Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'a verildi. Benim ödülüm oybirliğiyle, ötekilerinki oyçokluğuyla.

□ Daha önce aldığınız ödül ve nişanlardan söz edelim biraz da.

□ Biraz bereketlice... 1964'de Gümüşmüz Fransız Şiiri (genişletilmiş ikinci basısında Çağdaş Fransız Şiiri Antolojisi) adlı kitabımla Türk Dil Kurumu İnceleme-Çeviri ödülünü, 1970'de Direnmeler adlı yapıtımla TRT Şiir Kitabı Büyük Ödülünü, 1963'de Ezgiler Ezgisi adlı çevirimle Millî Eğitim Bakanlığı Üstün Başarılı Çeviri ödülünü, Beşinci Frank adlı çevirimle de Sanatsevenler Kurumunun 1979-1980 yılı En İyi Çeviri ödülünü aldım. Ayrıca, "Ülkelerarası kültürel katkılarımın dolayısıyla 1968'de Fransızlar Légion d'honneur, 1976'da da Macarlar End-

"Benim şiirim suskunluğu konuşan bir şiir..."

re Ady nişanı verdi. TRT Şiir Büyük Ödülünü de oybirliğiyle almıştım ben...

□ Son dönemlerde ülkemizde bir ödül enflasyonundan söz ediliyor. Ödüllerini nasıl değerlendirmeliyiz?

□ Evet, biraz öyle. Bu serbest piyasada ekonomisinde (!) nerdeyse her ma-

halleden bir ödül dükkanı açılacak... Ayrıca, ödüllendirmeler çok kez eş dostun birbirine sigara ikramına dönüştü gibi. Sen beni sev ben seni; ve de sırayla... "Keller yağırklar birbirini ağırklar" özdeyişi pek sık duyulmakta okuyucular arasında.

□ Değerlendirmeleri pek ciddiye almıyorsunuz galiba bu konuda.

□ Doğrusu ciddiye alınması biraz güç. Yalnız ödüllendirmede değil, asıl değerlendirmede. Bizans entrikacılığıyla doğulu kurnazlığı birleştirmiş bir takım yazın ve sanat esnafı, kendilerini varlamak için, birbirlerini pohpohlayıp duruyorlar... Bir başka hünerleri daha var bu takımın: karşıtlarını ya açıkça ya da susarak yokumsamaya çalışmak; "killing by silence" denir bu kurnazlığa gâvurcada. Oysa değişmez doğa yasasıdır: "Hiçbir şey yoktan var olmaz, vardan yok olmaz". Hiçbir klik tefçisi, gerçek bir yazarı yok, sahte bir yazarı da var kılamaz. Türk yazını kirleten bu bıçkınlar genellikle için için kendilerinden utanan kavga kaçakları, örnekler, meyhaneciler, kısıp kançık kumkumaları, yalanları kendilerinden üç boy önde ilerleyenler, tutma kalem onursuzluğuyla bir bilmeden bin yazarlar, otodidakt bilgiciler, muhasebecilik ya da sporculuktan yazıncılığa soyunmuş ratelerdir, kısacası cin olmadan adam çarpmaya kalkışan sabıkalı saptırmacılar... Gençlere çok kötü örnek oluyor bunlar.

Kültür Bakanlığı'nın, TRT'nin gü-lünç tutumu da ayrıca ortada; 12 Eylül kendi düzeyine ve resmi

RENKLERLE SAAT

Tansökümü. Sabah.
Otlar uyanmış. Çiçekler yeni yeni gerinmede
Saat tam su-pembe.
Henüz yeşile al var.

Öğle.
Gölgesiz ağaç diplerinde emekçi uykusu.
Yörgünlük bile yorulmuş.
Bir belirsizlik ki bezginlikte donmuş.
Kekre bir kan ılıkliği.
Saat sarıyı sıcak geçiyor.

Akşam.
Havada bir alaca susku.
Öbek öbek kuş bulutu göğü beneklemekte.
Saat kızılı mor geçiyor.

Gece.
Kulağı kırışte ölüm.
Bir harıl harıl ipler, kelepçeler, pusular...
Ne ki
Saat karaya ak var.
Tarih bir kez daha konuştu
Ve saat olmazı vurdu.

Tahsin SARAÇ

(*) : Orhan Asena, ödül töreninde yapılan konuşmadan...

ideolojisine tam uygun yazarlar-sanatçılar üretip duruyor... Hayali ihracat yanında hayali yazar çizer!...

□ **Düşman kazanacaksınız bunları söylemekle.**

□ Evet. Ama doğru adına düşman kazanmaktan hiç çekinmem. Düşmanı olmayanın dostluğuna da inanmam ayrıca. Bu söylediklerim aslında birçok Türk yazarının, birçok okuyucunun hergün aralarında konuştukları, yakınıp durdukları konular, daha doğrusu yaralardır. Ben yalnızca dile getirmiş oldum. Mafyanın türlü çeşidinden söz edildiği bir dönemde ben de yazın mafyasına dokunmuş oldum... Bu yarıyı neşterlemek gerekiyordu...

□ **Sayın Saraç, 12 Eylül'den sonra aşağı yukarı yalnız Bilim ve Sanat'ta yayınladınız şiirlerinizi. Bir nedeni var mı?**

□ Elbette. Bu benim için 12 Eylül'e karşı bir tavır takınmaydı. Herşeyine karşı olduğum bu karanlık dönemde Bilim ve Sanat'ın onurlu tutumunu kendime en yakın buldum da ondan. Zulme, işkencelere, idamlara, her türlü yolsuzluk ve pisliklere karşı insan onuruna yaraşır bir savaşım verdi tâ başından beri Bilim ve Sanat dergisi, teslim olmadı, kıvırtmadı, susmadı...

□ **Lotus Ödülü'nün sizce önemi?**

□ Lotus'un önemi bence dünya yazınının değerlendirilmesine yeni ölçütler, yeni boyutlar getirmesindedir.

BİR ÇÖZÜM

**Ve bitti.
Tek başıma söktüm ben
Sonunda yalnızlık abecesini.**

**Yüreğin dolambaçlarında
Kanın değişken gizemi
Yaşamaya kıl payı dengede.**

**Sevginin kelebek kanadı
Hep ölüm dikeninde.**

**Acının namı gözü
Kuyu dipleri dilsizliğinde.**

**Ve ben şimdi
Umutun bitimsiz koşusunda
Gündüzleştirdim artık geceyi.**

Tahsin SARAÇ

Saraç ödülünü, Aziz Nesin'den alırken...

Yüzyılımızın ortalarına dek, dünya yazını hep Avrupa değer yargıları merkez alınarak değerlendiriliyordu; dünya yazını Avrupa yazınından ibaretmiş gibi görülüyordu; kültür emperyalizminin bir koşullandırmasıydı bu; herşeye Avrupa merkezci bir anlayışla, bir kentsoylu yazın ve kültür anlayışıyla bakılıyordu. Oysa, kurtuluş savaşlarını başarıyla taçlandırmış Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin yazınları kendi ulusal kimliklerini kazanınca, yeni bir ses, yeni bir renk, yeni bir boyut getirdiler dünya yazın sürecine.

Artık dünya Avrupa'nın çevresinde dönmez oldu; böylece de dünya yazını yeni bir aşama içine girdi, daha ileri ve evrensel düzeyde bir yazın anlayışı geçerlik kazandı. Gerçek insan-cıl değerlerin savunucusu olan bu yazın anlayışı, haksız egemenlerin üstünlüğüne son verdi, dünya yazınına kendi karşı-ağırlığını koydu. Önemi burada bence.

□ **Ödül alınca duyduklarınız?**

□ İçtenlikle söylüyorum, ben bu ödül şahsımda Türk yazınına verilmiş bir ödül olarak görüyorum; bunun için de seviniyorum. Türk yazınında bugün dünya piyasalarında geçerliği olan birçok değerli ozan ve yazar vardır. Gereğince değerlendirildiklerinde, bunlar her bakımdan ülkenin yüzünü ağartacaklardır. "Tek atlı tekin olmaz", diye bir söz vardır. Tek ağaç da tekin olmaz, ağaç ormanda güzeldir. Alla-

hın bozkırında Hasan dağı gibi bir doruk olmanın önemi yok. Önemli olan sıradağları oluşturan doruklar arasındadır bir doruk olarak yer almaktır. Yazın için de durum böyledir. Türk yazını böyle bir ormanı, böyle bir sıradağı oluşturacak niteliktedir, yani bugün dünyada bir Türk yazını vardır; Türk ozanları, Türk yazarları vardır, ve ilkel bencilliklere, ilkel kıskançlıklara hiç gerek yok, Türkiye'de her alanda olduğu gibi yazın alanında da her nitelikli kişiye yer bulunmaktadır.

□ **Kendi şiiriniz üzere...**

□ Bir ozanın kendi şiirini açıklaması hem güç hem gereksiz. Benim şiirim üzerine bir takım şeyler yazıldı. Ama ben bir ip ucu vereyim. Benim şiirim prizmatik bir şiirdir. Her okunduğunda başka bir görüntü veren başka bir yoruma yol açabilen bir şiir. Bir de suskunluğu konuşan bir şiir. Kendini kolay ele vermeyen bu şiir okuyucudan da belli bir çaba belli bir kültürel birikim kavramlarda belli bir yalınlık, kısacası belli bir düzey ister.

□ **Son söyleyeceğiniz?**

□ Aldığım bu Lotus Ödülü'nü, emperyalizme karşı direnmiş, ulusal kurtuluş savaşını yüzakıyla vermiş, ezilenlere yanan ilk çoban ateşi olmuş, insansever, barışsever Türk halkına armağan ediyorum; yazınsal ve sanatsal duyarlılığına bizleri yaratarak evrensel geçerlik kazandırmış olan Türk halkına. □

Yüksel Pazarkaya: Sorun, Özgün Yeni Bir Kültür Bireşimine Varabilmektir

Söyleşi: Tahsin Saraç

Tahsin Saraç 14-27 Ocak tarihleri arasında F. Almanya'ya çağrılı olarak gitti. Köln, Duisburg, Gelsenkirchen kentlerinde şiir okumalarına katılan Saraç bu arada, F. Almanya'da Chamisso ödülünü alan ozan Yüksel Pazarkaya ile de bir söyleşi yaptı. B.S.

□ **Chamisso Ödülü'nü aldın. Bu ödülün niteliği ve tarihçesini biraz açıkla mısın?**

□ Almanya Federal Cumhuriyeti 1949 yılında kuruldu. Kırkinci yıl kutlamaları var bu yıl gündemde. Eğrisiyle doğrusuyla kutlanacak. Ama bir gerçeğin altını kalın çizgiyle çizmezse, yanlış bir kutlama olacak. Bir devletin kırk yıllık tarihinin yaklaşık 35 yılında başka ülkelerden getirtilen yabancı emekçiler ve aileleri, bu devletin halkıyla yazgı birliği etmiş, bugün varılan noktaya kendini katmıştır. Sağlam gelmiş sayırlanmıştır, genç gelmiş yaşlanmıştır. Bekar gelmiş, çocuk çocuğa karışmıştır, özlem çeke çeke, silaya giden düşlem sıratlarından geç geç, bu ülkeye almış, bu ülkede yerleşmiş, bu ülkenin insanı olmuştur az çok. Bu gerçeği ilk ve süregelen olarak yazın yansıtmıştır. Bu insanların kendi yaptıkları yazın. Kimisi kendi ana dilinde, kimisi, belki bu ülkede büyüdüğü için, ülke dilinde. Dünyanın bugün belki de en zengin ülkesi olan Federal Almanya'da bu zenginliğe önemli katkıda bulunan insanların yarattığı yazın, ülke yazınına da bir yerde taze kan, yeni bir devingenlik akışım getirmiştir. Bunun ayırdına varıldığı içindir ki, 1985 yılında Adelbert-von-Chamisso Ödülü oluşturuldu. Bavyera Akademisi, Münih Üniversitesi, parasal katkıyı sağlayan Bosch Vakfıyla birlikte kurdular ödülü. Ödül, her yıl anadili Almanca olmayan, ama her ne biçimde olursa olsun Federal Almanya'nın yazınına önemli katkılar olan yazarlara veriliyor. Bu bir yarışma değil. Seçiciler Kurulu, yapıtları, yazarları inceleyip bir karara varıyor her yıl. Ödülü 1985 yılında Aras Ören aldı ilk kez. Onu 1986 yılında Alman-

ca yazar Çek yazar Ota Filip, 1987 yılında yine Almanca yazar İtalyan yazarlar Franco Biondi ile Gino Chiellino bölüşerek ve 1988 yılında da İsrailli yazar Elazar Ben-yoetz izlediler. 1989 için de bana verildi bu ödül.

Ödülün maddi yönü onbeş bin Mark. Ayrıca her yıl genç bir yazara verilen beş bin marklık bir özendirme ödülü var. Bu yıl özendirme ödülünü de Almanca yazar genç Türk ozanı Zehra Çırak aldı. Ödülün adı üzerine biraz bilgi vereyim. Adelbert von Chamisso, geçen yüzyılda Almanya'ya göçetmiş Fransa'nın soylu bir ailesinin çocuğu. Katolik yönetim, Hugenotları dini inançları yüzünden kovuşturmaya başlınca, on binlerce Hugenot Almanya'ya sığındı. Adelbert de ailesiyle birlikte sığındığı Prusya'da yetişti. Okula gitti, hatta Prusya ordusunda subaylık yaptı. Ama onun ozan doğasını hiçbir şey bastıramadı. Fransızca'dan iyi öğrendiği Almanca'yla yazdı. Geçen yüzyılın en önemli Alman ozanlarından biri oldu. Onun durumuyla Almanya'da bugün yaşayan yabancı kökenli yazarlar arasında koşutluk görüldüğü için, ödülün adı Chamisso.

□ **Şimdiye dek Almanya'da aldığın başka nişanlar ve ödüller?**

□ 1986 yılında Federal Almanya Cumhurbaşkanı'nın liyakat nişanını aldım. Türk yazınından Almancaya yaptığım çeviriler arasında Orhan Veli'nin şiirlerini, 1986 martında 35 Alman eleştirmeni, en çok satanlar listesi olan Bestseller'e karşı en iyiler listesi olan SWF-Bestenliste'de birinciliğe seçti. Özendirme ve destek ödülleri saymak gerekmez.

□ **Türk yazınına tanıtımda gösterdiğin çabalar biliniyor; kültür elçilerimiz arasında görülüyorsun. Bu yoldaki çalışmalarından söz eder misin? Kimleri çevirdin? Antolojiler? Bunlar üzerine yazılıp çizilenler Alman basınında?**

□ Özellikle Türk şiirinin Alman okuruna ulaştırılması için yaklaşık yirmi beş yıldır uğraşıyorum. Gazete, dergi, radyo yayınları ve kitaplar aracılığıyla. Kitap olarak Orhan Veli, Nazım Hikmet, Behçet Necatigil, Bülent Ecevit'in şiirlerini Almanca olarak çıkardım. Sırada Gülten Akın var. Antolojilerde çağdaş Türk şiirinden yaklaşık elli ozanımızın şiirlerini üçer beşer çeviriyle örnekledim. Her ne kadar bazı arkadaşlar, çeviri yüzünden kendi kitaplarını bile yeterince Almanca çıkaramadığım için beni eleştiriyorlarsa da, gücüm yettiğince Türk şiirini gelecekte de Almanca'ya çevrilmiş örnekleriyle tanıtmayı sürdüreceğim. Bunu Türk şiirini sevdiğim ve onun üstün niteliğine, düzeyine inandığım için, boyun borcu olarak görüyorum. Alman halkının bir buçuk milyon Türkiye kökenli insanla iç içe yaşadığını da buna eklersek, o insanların geldikleri kültürel geri planı şiirden, romandan iyi ne yansıtır?

Türk şiiri Alman eleştirisinde geniş yankılar da buluyor, genelde hakettiği olumlu yankılar bunlar. Dosyalar dolusu eleştirden kıvanç verecek bir iki yargı tümcesini aktarmakla yetineceğim.

Tanınmış yazar ve eleştirmen Hans-Jürgen Heise 1985 yılında Stuttgarter Zeitung'ta şöyle yazıyor:

"Şiirimizin ivedi kan değişimine, yabancı ülkelerin çağdaş şiirleriyle yeniden yaşatma devinimlerine gereksinmesi var... İmdi, kendimizi değiştirmenin zamanıdır, örneğin İspanyol ve Latin Amerika şiirlerini özümseyerek ya da özellikle önemli bir başka örnekle, çok zengin Türkiye dize sanatını özümseyerek."

"Bütün Avrupa'da kolaymış gibi görün- nen bu şiirin onun kadar ustası yoktur." Bunu da tanınmış İsviçreli ozan Beat Brechbühl Orhan Veli için söylüyor. Bu örnekleri sayfalar boyu çoğaltmak olanaklıdır.

□ **Almanya'da Türkiye dışı bir Türk yazını oluşuyor. Türkçe mi Almanca mı gelişecek bu yazın? Ya da nasıl bir oluşum göstermeli bu?**

□ Türkçe ders dili olarak yaygın bir biçimde Alman okullarına girmediği sürece, bu yazının gelecekteki dili Almanca ağırlıklı olacaktır. Bunda da şaşacak bir şey yoktur. Yazın, adı üstünde, yazı sanatıdır, dil sanatıdır. Bir kişi, ancak en iyi bildiği dilde sanat yapabilir. Gerisine ben inanmam. Bir dilin ayrıntılarına, inceliklerine, zenginliklerine doğaçtan egemen olmayan bir kişi, o dilde sanat yapamaz, yani şiir, öykü, roman, oyun, deneme yazamaz. Yazın türü olarak mektup bile yazamaz. Bu sözlerim, Almanya'da doğup büyüdüğü için birinci dilleri, dolayısıyla yazın dilleri Almanca olan genç yazarlar için geçerliyse, aynı oranda, anadilleri Türkçe olmasına, Almanca'yı yetişkin yaşlarda Almanya'ya gittikten sonra öğrenmelerine karşın, Almanca yazdıklarını söyleyenler için de geçerlidir. Hele

hele bunlar bir de Türkçe yazamadıklarını, onun için Almanca yazdıklarını ileri sürerlerse, güler geçerim. Düşün bir kez, nerdeyse kırkıda Almanya'ya ekmek demesini bile bilmeden gelmiş birisi, üç beş yıl sonra doğrudan Almanca şiir yazdım derse, "allame-i cihan" olsa, sen buna yatar mısın? Ben yatmam. Hadi kızım git işine derim. İster onursuzluk de, ister aşağılık de, istersen umarsızlık de, bu işte bir bokluk var... Ama şunu da mutlaka eklemek istiyorum. Birinci dilleri gerçekten Almanca olduğu için, ancak o dilde yazan genç Türk yazarlarına, çevirerek basarak, Türkçelerini geliştirsınler diye devlet burslarıyla uzun süreli Türkiye'ye getirerek, sahip çıkmalıyız. Diyeceksin ki, Türkiye'de bunca yazar kitabını basacak kağıt, satın alabilecek okur bulamazken... Onda da haklısın, o zaman akarsular kesilir.

□ **Almanların (ve tüm Avrupalıların) egzotik olarak görmek istedikleri ve dolayısıyla pek ciddiye almadıkları, kapalı devre işleyen, ikinci sınıf bir göçmen yazını söz konusu olabilir mi?**

□ Her yazının olduğu yerde, nitelik ve düzey ayrılıkları da vardır. "Göçmen yazını" kavramı aslında böylesine bir nitelik sınıflamasından başka bir şey değildir. Ama bu

kavramı doğuranlar da yazarların kendileridir.

Ben her zaman "erkek yazını", "kadın yazını", "işçi yazını", "sürgün yazını" gibi kavramlara karşı çıkmışım. Benim yazdıklarım en azından sanat olarak yazın ürünleridir, iyidir kötüdür, beğenilir beğenilmez, bu ayrı, ama ne "göçmen", ne de "sürgün yazını"dır. Bu kavramlar ve benzerleri, sanat olarak yazının ölçütleri değildir.

Ne ki, yabancılık ve sürgünelik olgusuna karşı gösterilen bir acıma duygusundan, daha doğrusu bir küçümseme tavrından, doğan prim de yok değildir. Ama böylesine aşağılayıcı primler istenirse verilir; istenmezse, elin tersiyle çevrilirse, kimse aynı cüreti bir kez daha gösteremez. Bu cüreti verenler yazarlardır, el avuç açarak, açıkçası bu tür "yabancılar bahşisi"-ni dilenerek. Koltuğunun altında metin, belediye kültür dairelerini, sosyal yardım dairelerini, yabancılar için ayrılmış fon dairelerini dolaşarak, ne büyük bir yazar olduğunu kendisi söyleyen, yazdıklarının Almanca'ya çevrilip basılmasını isteyen "yazarlar" az değildir; çevrilip basılsın da, nasıl bir yazı, nasıl bir çeviri olursa olsun... Eh, yabancı emekçilerin ödedikleri vergilere karşılık bahşis niteliğinde ayrılmış fonlarla da iş görmüş görünmek isteyen küçük bürokratlar olduğu sürece, yazılanlar Alman eleştirmenlerince geçerli ölçütlere göre zor değerlendirilir. Aras Ören, Güney Dal gibi arkadaşlar bu engeli aşmış, "fasit daire"yi yırtmış nitelikli yazarlardır.

□ **Türkiye'den az çok tükenmiş bir yazar olarak gelenler, Batı toplumunu kavrayıp buna uygun yeni yaratılar gerçekleştirebildiler mi? Yoksa Türkiye'de yazmış olduklarını aynı kalıplarda yeni boyalara dökerek kendilerini yinelediler mi?**

□ Herkesin yazıp yayınladığı ortada olduğuna göre, bunun yargısı, en azından bu söyleşi çerçevesinde, bana düşmez. Zaten, yazında en şaşmaz ölçüt okurun ilgisidir ve bu ilginin süregen olup olmadığıdır. Yalnız bir noktayı belirtmek isterim. Arkadaşım Ömer Polat gibi, Türkiye'deyken yaptılarında insanın evrenselliğini özgün yorumlarla yansıtmış bir yazar, bir yabancı topluma gittiği zaman, kendisine olan, sanatına olan saygısından çalakalem, rasgele yazıp yayınlamamıştır. Önce tanımış, özümsemiş, ondan sonra yazmaya başla-

yınca, Türkiye'de kanıtlaştığı düzeyin ve niteliğin altına düşmemiştir. Bu yüzden, örneğin bir Ömer Polat'ın Almanya'da yazdıklarının henüz bir kitap olmaması. Ama kitaplaştığı zaman, severek okunan kitaplar olacaktır, bundan da çok eminim.

□ **Almanya'da okula giden, Alman eğitim sistemi içinde Almanlar gibi doğru dürüst bir öğrenim gören, Almanca'yı anadilleri gibi konuşan ikinci kuşaktan gençler, ilerde nasıl işlevler yüklenecek?**

□ İsim olarak Türk yazınının daha çok dünyaya açılmasına katkıda bulunacaklardır. Türkçe ve Avrupa dilleri arasında, ki bu diller yeryüzü düzeyinde değerlendirmede çok önemlidir, iyi bir köprü işlevini yüklenecilerdir. Ancak bunun için, daha önce de belirttiğim gibi, bu gençlerin Türkçelerini de bizim desteklememiz, geliştirmelerini sağlamamız gerekir. Resmi kanallardan olmuyorsa, özel kanallardan bunun olanakları bulunmalıdır. Türkçe'yi de iyi bilen, kendileri iyi ozan, iyi yazar olan bu gençler, geçmişte sıkıntısı çok çekilen nitelikli çeviri eksikliğini gidermede önemli görev üstleneceklerdir.

□ **Uygulanmasına yeni başlanan bir durum var. Kimi liselerde, örneğin Gelsenkirchen'deki Ricarda-Huch ve Duisburg'taki Gesamtschule Duisburg-Süd liselerinde olduğu gibi, Türk dili, Fransızca, İngilizce, Latince gibi yabancı dil olarak okutuluyor. Türkçe'nin böyle bir geçerli statüye kavuşturulmasını nasıl buluyorsun?**

□ Yıllardan beri uygulanmasını istediğimiz bir şey bu. Son yıllarda tek tek uygulamaya kondu. Ricarda-Huch ve Gesamtschule Duisburg-Süd Liselerindeki Türkçe öğretmeni arkadaşlar gibi, Türkçe'yi, Türk yazınına yalnız çok iyi bilen değil, onu çok seven ve bu sevgiyi baskı yapmadan öğrencilerine aktarabilen öğretmenlerin varlığı bu konumda en önemli sorun. Bu tür öğretmenlerle yaratılan ve gittikçe de yaygınlaşacağını umduğum Alman okullarında Türkçe dersleri olanağını yetismekte olan kuşaklar açısından en iyi değerlendireceklerdir. Ricarda-Huch Lisesinde geçen yıl lise bitirmede Türkçe sınavından geçen beş öğrencinin Türkiye'deki yaşıtlarından Türkçe ve yazın bilgisi bakımından eksikleri yoktur, fazlaları vardır. O zaman, gelecekte Federal Almanya'da da Türkçe yazan genç yazarlar niçin çıkmasın? Ama dediğim gibi, bu derslerin Almanya'da yaygınlaştırıl-

ması ve nitelikli öğretmenlerin eline verilmesidir asıl sorun.

□ **Bu göç olayı Türkiye için yeni bir olay. Başlangıçtan beri, hazırlıksız ve ihmalden gelen birçok aksaklıklar oldu. Dışarda yaşayan bu kitleyi kendi ana kültürleri içinde tutmanın yolları nedir?**

□ Sorunu biraz değişik koymak gerekir kanımca. Zira, kısa olmasına karşın, otuz yılını doldurmakta olan göç olayı, artık göçerlikten yerleşikliğe, özümseme ve uyum sürecine girmiştir. Özellikle dışarda yetişen genç kuşaklar için. Bu açıdan bakınca, Alman kültürünün yoğun etkisi altında ana kültür içinde kalmak yada insanları orada tutmak olanağı yoktur. Kültür yaşayan bir şeydir ve çevre koşullarıyla belirlenir varlığı, gelişimi. Öyleyse, sorun farklı kültürlerden, özgün yeni bir kültür birleşimine varabilmektedir. Getirilen ana kültür konserve edilemez, dondurulamaz, edilse bile, Türkiye'deki gelişimin gerisinde kalır bir süre sonra. Öyleyse hem ana kültürün, hem Alman kültürünün katılımını insanın yaratıcı potasında özgün, çağdaş ve evrensel bir kültüre doğru yönlendirebilirsek, gelecekte başı dik kuşaklar doğuracaktır bu.

Bunun yolları çeşitli. Kısaca söylemek gerekirse, Türkiye ile köprülerin çoğaltılması, ilişkilerin azaltılmaması yanında, Alman kültür yaşamına eşit haklarla katılma, on-

dan pay alma Alman tarafına yöneltilen istemdir.

□ **Türkiye'nin kültürel tanıtılması sağlıklı olarak nasıl gerçekleştirilebilir? Bu yoldaki önerilerin olabilir mi?**

□ Yıllardır uygulanan serbest piyasa ekonomisine uygun açılmayı, kültüre de uygularsa hükümet, bu iş büyük ölçüde kolaylaştır. Ama kültürün bir özelliği var. Diyelim, uluslararası, yada Avrupa düzeyinde kurultaylar, kongreler, seminerler, şenlikler düzenlenecek, buraya katılım koşullarını yaratmak için, insan hakları ihlalleri bahanesini katılmamak için hiçbir yazara, hiçbir sanatçıya vermemeliyiz. Kendi yaşadığım bir olaydan çıkarak söylüyorum. Alman Kültür Merkezinin Ankara'da yaptığı bir çeviri sempozyumuna son anda çok değerli bir Alman arkadaş, o günler Alman basınına geniş biçimde yansıyan insan hakları ihlallerini ileri sürerek, gelmekten vazgeçti. Bu galiba şu sıra dışarda Türkiye'nin başı üstündeki en büyük Demokles kılıcı. Bunun yanında, Türk sanatçıların dünyaya açılabilmesi için, devletin nitelik ölçütü dışında başka hiçbir ölçüt kullanmadan maddi destek vermesidir. Nitelik ölçütünü de ancak sanatçıların özyönetimindeki meslek örgütleri saptayabilir. Yazarlar açısından, bu, yazarlar sendikası ve PEN olabilir örneğin. □

TAHSİN SARAÇ'A SELAM

Sen "Güneş Kavgası"ndaki İnsan
Sesin yankılanıyor Asya'dan
Afrika'dan

Bir büyük yüreğin var
Alır içine yeryüzünü
Sevgiyle yoğrulmuş mayan

Savunursun özgürlüğü
Direnirsin sömürüye
Bir anıtsın İnsan onurundan

Ey Türkçe'in güçlü kalemi
Yarattın nice güzellikleri
Şiirden çeviriden yazından.

Ankara, 15 Ocak 1989

Mehmet Cemil UĞURLU

Huzur Kaçıran Bir Mahkûm: Carl Von Ossietzky

Prof. Dr. Claudia Albert* Türkçesi: Sargut Şölçün

“Hapishaneye, devlete olan sadakatin bozulması nedeniyle değil, en çok, tutuklu halimle huzursuzluk yaratacağım için giriyorum. Rayh mahkemesinin kırmızı kadifelere bürünmüş azametine boyun eğmiyorum; aksine, bir Prusya cezaevinde yatan kimse olarak, en yüksek mahkemenin politik eğilimli kararına karşı bir gösteri durumundayım.” Weimar Cumhuriyeti’nin en ünlü politik tutuklusunu Carl von Ossietzky, Tegel’deki (Berlin) mahkûmiyetine bu sözlerle başlamıştı. 22 Aralık 1932’de serbest kaldıktan sonra da, Nasyonal Sosyalizm’in giderek artan bir biçimde damgasını vurduğu Almanya’dan ayrılmadı. Kendisine sık sık yöneltilen “Yahu, neden kaçmıyorsun?” sorusuna şöyle cevap veriyordu: “Hiç bir partiye dahil değilim; bu durumda nereye kaçacağım?... Politik gazetecilik, hayat sigortası değil ki! Bu tür yazarlık, gücünü rizikosundan alır.” Ossietzky, bu düşüncesini yalnızca iki ay uygulayabildi. Rayhstag’ın yandığı 28 Şubat 1933 gecesi tutuklandı; bir yıl sonra da, Papanburg-Esterwegen toplama kampına gönderildi. 14 Aralık 1936 günü, gördüğü işkenceden dolayı sağlık durumunun bozulması nedeniyle hastaneye kaldırıldı; 4 Mayıs 1938’de burada öldü.

Alman gazeteci ve yazar Ossietzky, kişi olarak en sert baskılar altında tutulduğu bir ortamda bile, demokratik dünyada politik vicdanları harekete geçirebilmiştir. Almanya’dan kaçmak zorunda kalmış eski arkadaşları ve meslektaşları, “Ossietzky’yi kurtarın!” parolasıyla dünya kamuoyunun dikkatini bu tutukluya çekmeyi başarmıştır. Yine mülteci durumundaki Alman İnsan Hakları Birli-

Generaller Cumhuriyeti’ne hapisteyken bile huzur vermeyen Ossietzky

ği, 1934 yılında “Ossietzky’ye Nobel Barış Ödülü” kampanyasını açtı. Tıpkı Ernst Thaelmann gibi, Ossietzky de, faşizmden kurtulmuş bir Almanya’nın sembolü haline gelmişti artık. Öte yandan Nobel Ödül Komitesi, kendini hayli zor bir durumda görmekteydi; Oslo’daki Alman Büyükelçiliği komiteyi, Üçüncü Rayh’a karşı böylesine bir “meydan okuma”ya kalkışmaması için, sert bir tarzda uyarıyordu. Buna paralel olarak, militarizmin ve milliyetçiliğin bu radikal düşmanını onurlandırılmış görmek, batılı hükümetlere hiç ilginç gelmiyordu. Nobel Ödül Komitesi, 1935 yılı için kimseyi ödüllendirmeye layık görmeyerek işin içinden sıyrıldı. Goebbels ve Göring, dış dünyanın baskılarına, Ossietzky’yle yapıldığı ileri sürülen sahte bir görüşmeyi yayınlayarak cevap verdiler. Arkasından, Ossietzky, Berlin’de Polis Hastanesi’ne nakledildi. Yazar burada, Gestapo’nun çok sıkı kontrolü altında, ölümüne kadar daha iki yıl sefalet ve acı içinde yaşadı. Sonunda Ödül Komitesi, 1936’da, bir yıl önceki Nobel Armağanı’nı Ossietzky’ye verdi. Bunun üzerine Hitler, çıkardığı bir yasayla, bütün Almanlara Nobel

ödülleri almayı yasakladı. Aynı zamanda, yazarın güvenini kazanabilmiş bir ajanın aracılığıyla da, Oslo’da verilen parayı ele geçirdi. Ossietzky’nin ölümünden birkaç hafta önce, 1938 yılının Paskalya tatilinde, Norveçli bir pasifist çift, yazarın yanına yaklaşmayı ve onunla, ölüm döşeginde son bir konuşma yapmayı başardı. Norveçliler, Ossietzky’nin uluslararası konjunktür hakkındaki olağanüstü bilgisinden son derece etkilenmişlerdi. Yazar o günlerde meşgul eden tek konu, yaklaşmakta olan savaş tehlikesiydi.

Ossietzky’nin gazetecilik faaliyetini en çok belirleyen motif, militarizme ve rövanşizme karşı sürdürdüğü mücadele olmuştur. 1909 yılında, doğum yeri olan Hamburg’ta verdiği ilk konferansının konusu, “Askeri diktatörlük ve yurttaşlık hakkı”ydı. Orduyla adalet mekanizması arasındaki işbirliğine karşı yazdığı ilk makalelerini, sosyal-demokratların haftalık gazetesi “Das freie Volk”ta (Özgür Halk) yayınlamıştı. Yeni bir Almanya’nın doğması için kaçınılmaz olduğuna inandığı devrim, yazarın kafasında, kendine özgü bir hayal biçimindeydi. Ancak, 1919’da

Carl von Ossietzky cezaevine giriyor...

kısa bir süre de sekreterliğini yaptığı pasifist hareketin illüzyonlarını terketmek gerektiğini hemen sonra anladı. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg’un öldürülmeleri (1919) ve 1920’deki sağcı Kapp Darbesi, Ossietzky’yi şu sonuca götürdü: Bir burjuva cumhuriyetinde, “Bir daha asla savaş olmasın!” sloganının gerçekleştirilmesi imkânsızdır. Parti politikalarının dar çerçevesinde sürdürülen çekişmeler ve kendisinin önyak olduğu bir cumhuriyetçi parti girişiminin 1924’deki başarısızlığı, onu hayal kırıklığına uğrattı ve küstürdü. Bu alanlardan çekilen Ossietzky, çeşitli günlük ve haftalık yayın organlarında mücadelesini tek başına sürdürmeye başladı. Konsernlerin ve generallerin ülkede kurmuş oldukları egemenlik, onun durmadan hücumlarını yönelttiği tek hedefti. Almanya’da Nasyonal Sosyalist egemenlikten önceki döneme adını vermiş olan Weimar Cumhuriyeti’ni,

içinden bir “kan çizgisi”nin geçtiği “generaller cumhuriyeti” olarak tanımlıyordu. 1926 yılıyla birlikte, ünlü “Die Weltbühne” (Dünya Sahnesi) dergisinde, redaktör olarak bu tür antimilitarist eleştirilerini yayınlatabildiği bir forum bulmuştu kendisine. Weimar Cumhuriyeti’nin bir fizyonomisi halindeki bu dergide çıkan yazılarından dolayı, “orduya hakaret”, “askeri sırları açıklamak” ya da “ulusal çıkarlara zarar vermek” suçlamalarıyla, 1927’den itibaren açılan davalar ve verilen mahkûmiyetler birbirini izledi. Ossietzky, bu davaları, devletle ordu arasındaki anlaşmanın belirgin işaretleri olarak görüyor ve kendine özgü ironisiyle, Almanya, “politik yetenek eksikliğinin en üst mevkilere giden yolu garanti ettiği tek ülkedir” diyordu. Nasyonal Sosyalizm’in artık engellenemeyecek kadar güçlendiğini, siyasî cinayet işleyenlerin milletvekili olduğunu ve ne ekonomik

bakımdan çökmüş burjuvazinin ne de birbirleriyle didişen işçi partilerinin cumhuriyeti kurtarabileceklerini artan bir kaygıyla seyrediyordu. Burjuvazinin o dönemdeki açmazını, şöyle dile getirmişti: “Bir zamanların kendinden emin iktidar sahipleri, boş devlet kasasıyla havagazı musluğu arasında umutsuzca gidip gelmekte-ler.” Komünist hareket için de, Stalin’in iktidara geçmesiyle birlikte, “Komintern’in tıpanıcıları”nın işbaşında olduğunu söylüyordu. Buna rağmen, 10 Nisan 1932’deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Ernst Thaelmann’ın adaylığını destekledi.

“Solun partisiz adamı” Ossietzky, Komünist Partisi’ne verilecek her oyda, solda bir birleşik cephe yaratılması şansını görmüştü. Bu cephe, “parti egoizmi”nin ötesinde, “işçi sınıfı hareketinin iki doğal ve legal kolu” olan reformizmi ve radikalizmi birleştirmeliydi. Sağın adayı Hindenburg seçimleri kazanıp yerinde kalınca, Ossietzky’nin hayalleri de bir kere daha altüst oldu.

Ossietzky, 10 Mayıs 1932’de “vatanı ihanet ve askerî sırları açıklamak” suçlamasıyla Berlin’deki Tegel Cezaevi’ne konuldu. 1929’da ordunun bütçesi hakkında “Die Weltbühne”de yayınladığı bilgiler, gerçi uzun süredir artık bir sır olmaktan çıkmıştı; ancak generaller, kendilerini bu kadar korkusuzca eleştirebilen bir aydından kurtulmak için bu yayınları bahane olarak kullanmışlardı. Soruşturmalar iki yıl sürmüştü, ne var ki bunlar, orduyla Dışişleri Bakanlığı arasındaki güç gösterisinden başka bir şeye yaramamıştı. Albert Einstein, Thomas Mann ve Romain Roland gibi ünlü isimlerin, Ossietzky’nin serbest bırakılması için verdiği çabalar boşa çıkmış; Devlet Başkanı Hindenburg, “Alman adaleti, Alman halkının gözünde küçük düşer” gerekçesiyle bu istekleri reddetmişti. 22 Aralık 1932’de bir afla özgürlüğüne kavuşan Ossietzky, bu sefer de Nasyonal Sosyalistlerin eline düştü. 21 Şubat 1933 tarihli son makalesinde, saklı da olsa, Hitler’e hücum etmekten çekinmedi. Hitler’in en sevdiği besteci olan Richard Wagner’i eleştiren yazar, onu, “Almanya’nın tanıdığı en dâhi sahtekâr” olarak nitelendirmişti; çünkü Ossietzky’ye göre Wagner, “burjuvazinin ve emperyalizmin en parlak dönemlerini, en korkunç bir müptezellik içinde” birleştirmeyi başarmıştı. □

* (Botu Berlin Hür Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Kızınız Olduğuna Emin misiniz?

Sabahattin ÖĞÜN*
Aysun UMay**

Varsayalım ki yıllardır görmediğiniz bir arkadaşınızla karşılaştınız. Kucağında sevimli mi sevimli bir bebek var.

- Yahu bu şirin şey senin mi? Kız mı, erkek mi?

- Evet, benim allah bağışlarsa. Şey, galiba kız...

Şaşırırsınız değil mi? Eh, zaten hergün rastlanmaz böyle bir yanıt. Aslında oldukça az rastlanan bir durum için bu kadar evhamlı olmak da doğru değil, ama yine de haksız sayılmaz arkadaşınız kuşkusunda. Hele bir de **Salinas Köyü**'nde olanları biliyorsa. Yoksa siz bilmiyor musunuz bu köyün öyküsünü?...

SALINAS KÖYÜNDEKİ "MAŞİHEMBRA" LAR...

J. I. McGinley ve arkadaşları, 1974 yılında, Dominik Cumhuriyeti topraklarının güneybatısında yer alan Salinas Köyü'ne gittiklerinde oldukça şaşırtıcı bir durumla karşılaşmışlar. Büyük çoğunluğu "kız" olarak dünyaya gelen bebekler biraz büyüyüp cinsel kimliklerini kazanmaya başladıklarında korkunç gerçek de ortaya çıkıyordu: O zamana kadar bir kız çocuğu gibi yetişen bu çocukların bir kısmı erkeksi tavırlar alıyor, erkek gibi giyinip erkek gibi hissediyor, kısaca "erkekleşmeye" başlıyorlarmış. Bu değişiklik vücut gelişimlerinde de göze çarpıyor, göğüsler gelişmezken cinsel organlarda körelmeler görülmüş.

Anlaşılan köylüler yıllar yılı yaşadıkları bu duruma oldukça alışmışlar. Hatta bu durumdaki kişilere, kendi dillerinde "önce kız, sonra erkek" anla-

mina gelen bir de isim bulmuşlar: **Maşihembra**. Maşihembraların duygularına ilişkin bakın ne diyor McGinley:

"Tuhaf bir duygu olsa gerek, insanın 12-13 yaşlarına kadar kendini kız hissetmesi, kız gibi eğitilmesi, kadınlar topluluğunda büyüüp, o topluluğun duygularını paylaşması ve daha sonra yavaş yavaş kendini erkek hissedip o zamana kadar içinde bulunduğu topluluğa cinsel ilgi duyması, hatta onlardan biriyle evlenmesi... İnanılmaz gibi görünse de bunlar gerçek olaylar."

Salinas Köyü'nde yaşanan durum yalnız bu yöreye özgü değil, ancak burada toplu olarak ortaya çıktığı için bilim adamlarının ilgisini çekmeyi başarmış. Bilimin sağladığı yeni olanaklar da sorunun ayrıntılı bir biçimde sorgulanabilmesine ortam hazırlamış. Alınan sonuçlar ise "Ben kadın değilim" diye yırtınan ve pek çok acı çeken bu insanları haklı çıkarır nitelikte. Yalnız onlar değil, tersine, erkek cinsel organları taşıyan kadınlar da var. Yani bu insanlar kromozom yapılarına bakılırsa gerçekten "erkek" ya da "kadın", ancak "küçük" bir hata, belki bir iletişimsizlik belki bir tümör nedeniyle tersine bir kimlikle dünyaya geliyorlar...

Nasıl mı? Konuya yabancı olanların da anlayabilmesi için kısaca hücre yapısından söz ederek başlayalım anlatmaya.

HÜCRE, KROMOZOMLAR VE CİNSİYET

İnsan vücudundaki hücre sayısı, bazı araştırmacılara göre 10^{12} ile 10^{14} arasında değişen büyük sayılarla ifade edilir. İster beyin, isterse epitel hücreleri olsun, vücuttaki her organ ve dokuya $2n$ hücreler benzer yapıdadır. Bu yapıda insanın boyuna, göz rengi-

ne, yeteneklerine, hatta sanata olan eğilimine ilişkin bilgileri taşıyan, yine iddia edildiğine göre 100 bin civarında gen bulunur. Genler kısaca DNA (Dezoksiribo nükleik asit) olarak tanımlanan iplik şeklindeki moleküllerin bölümleridir. Hücre çekirdeğinde yer alan bu iplik biçimindeki moleküller ise özel proteinlerle, bir halı gibi sıkça örülerek kromozomları oluşturur. İnsanda 46 kromozom vardır. Bunların herbiri bir başka kromozomla eş durumdadır. Bir başka deyişle vücut hücrelerinde 23 çift kromozom bulunur.

Kromozomlar 1'den başlayarak 23'e kadar belli sayılarla adlandırılırlar. 23. çift ise cinsiyeti belirleyen kromozomlardır. Bunlara X ve Y kromozomları adı verilir. Erkekliği belirleyen Y kromozomudur. Bu kromozomun bulunmadığı hücreler ise dişi hücrelerdir. Erkeklerde Y kromozomunun homoluğu (eşi) X, dişilerde ise X kromozomunun homoluğu yine bir diğ er X kromozomudur. Bu nedenle erkek hücrelerin yapısında YX kromozomları, dişi hücrelerde ise XX kromozomları vardır.

Bir de eşey hücreleri vardır ki, bunlar dişilerdeki yumurtalar ile erkeklerdeki spermallerdir. Bu hücreler de normal vücut hücrelerinden oluşur ama tek farkla, yapılarında kromozomlar eşleriyle bulunmazlar. Başka bir deyişle, her eşey hücresinde, her çift kromozomdan yalnızca bir tanesi vardır. Bu nedenle yumurta hücreleri her zaman bir X kromozomu, buna karşın sperma hücreleri bazen bir X bazen de bir Y kromozomu taşırlar.

Döllenme aşamasında, yumurtanın bütünleştiği sperma hücresine göre oluşan döllenmiş yumurta hücresinde yeniden kromozomlar eşleşir ve 23 çift şekline döner. Kolayca tahmin edilebileceği gibi yumurtanın bütünleştiği sperma hücresinin taşıdığı cinsiyet

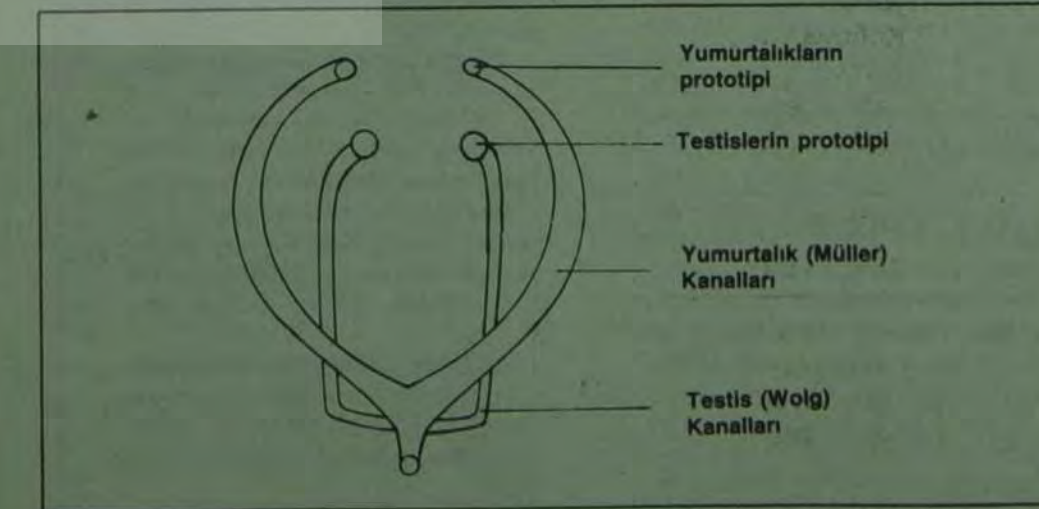
kromozomuna göre döllenmiş yumurta, ya iki adet X (yani XX), ya da bir adet X, bir adet Y (yani XY) kromozomları taşıyacaktır. Demek ki, **cinsiyet belirlemesi yumurtanın döllenmesi aşamasında ortaya çıkan bir olgudur.**

BEBEK CİNSİYETİ ORTAYA ÇIKIYOR...

Şimdi gelelim bebeğin oluşumu, bu arada cinsel görünümünü kazanışına...

Embriyonun döl yatağına yerleşmesiyle gebelik başlar. Başlangıçta bir süre, sürekli olarak bölünen hücreler bir kütle oluşturur. Belli bir aşamadan sonra bu hücrelerin bazıları, özel proteinlerin etkisiyle değişmeye başlar ve değişen hücreler organları oluşturur. Bu aşamada embriyo artık "fötüs" olarak adlandırılır.

Gebeliğin 7. haftasına kadar fötüsün ortak iç cinsiyet organları vardır (Şekil I). Bunlar erkek ve dişi cinsiyet organlarının prototipidir. Tersine bir durum olmadıkça 8. ve 9. haftalardan başlayarak otomatikman iç dişilik organları olan yumurtalıklar, yumurtalık kanalları, döl yatağı (uterus) ve dış cinsiyet organı vajen (vagina) oluşur. Yani, **fötüs hücreleri XX kromozomu taşıyorsa, hiçbir uyarıya gerek duyulmadan dişilik organları kendiliğinden oluşur, Wolf kanalları yok olur.** Eğer fötüs erkekse, erkek cinsiyet organlarının oluşumu için Y kromozomunda bulunan bazı genlerin devreye girmesi gerekir. Bu nedenle de erkek fötüslerde cinsiyet organları oluşumunun kadınlardaki gibi kolay olmadığını ve daha önce de sözünü ettiğimiz hata oluşum olasılığının çok daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Y kromozomunun taşıdığı genlerin bugün bilinen en önemlisi, kısaca TDF olarak adlandırılan Testis Determining Faktör'dür. Bu gen, bilgilerini bir proteine dönüştürür ve oluşan protein ilgili hücreleri başkalaştırarak testis hücrelerini meydana getirir. Testisler iki hormon salgılar: **Testositeron** ve **Anti-Müller** hormonları... Bunlardan testosteron, testisleri olgunlaştırıp Wolf kanallarını geliştirir. Anti-müller hormonu ise dişilik organlarının prototipi Müller kanallarını devreden çıkarır.

Erkeğin dış cinsiyet organları olan penis ve testis torbacıklarının oluşumunu sağlayan üçüncü bir hormon vardır ki bu, özel bir enzimle testosteron hormonundan yapılan **Dihidro testosteron** hormonudur.

İşte, erkekde bu üç hormondan birindeki etkisizlik, o aşamada dişilik hormonunun devreye girmesine neden olur.

ERKEKLERDE GÖRÜLEN CİNSİYET BOZUKLUKLARI

"Y" Kromozomundaki ilgili genlerin devreye girmesiyle hamileliğin 7. ve 8. haftalarında testislerin oluştuğunu ve bunların testosteron hormonu salgıladığını söylemiştik gerek bu hormon, gerekse bundan oluşan dihidro-testosteron hormonu ve anti-müller hormonunun ilgili hücrelerde etkili olabilmesi herşeyden önce bu hücrelerde reseptör, yani almaç proteinlerinin bulunmasına bağlıdır. Sağlıklı hücrelerde bu proteinler vardır. Ama bazı özel durumlarda, örneğin gebeliğin ilk haftalarında alınan radyasyon, belli virütik enfeksiyonlar, sigara ve kirli çevre koşullarının sonucu kimyasal maddeler gibi etkilere almaç protein-

lerinin bilgisini taşıyan genler zedelenbilir ya da bozulabilir. Sonuçta bu proteinler devreden çıkar.

Erkeklerde cinsiyet bozukluklarına neden olan bir başka etken de gebeliğin belli bir döneminde, fötüste testisler oluşuktan sonra, kolesterolde testosteron hormonu yapılması aşamasında etkili 6 enzimden biri ya da birkaçının eksikliği olabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, erkeklik hormonlarının hücreler üzerindeki etkilerini yitirmeleri demek, erkeklik organları yerine kadın cinsiyet organlarının oluşumu demektir. Bu durumda, sözgelimi **testosteron etkisizse** testisler ve testis kanalları oluşmayacak, ayrıca bu hormondan yapılan dihidrotestosteron oluşmayacağından dış erkeklik organları penis, testis torbacıkları yerine vajen meydana gelecek, ancak anti-müller hormonunun etkisi sürdüğünden uterus ve yumurtalıklar da gelişmeyecektir. Böylesi bozuk cinsiyetlerde erkeklik hormonları etkisiz olduğundan, doğal olarak vücudun değişik yerlerinde ikincil erkeklik belirtileri olan kıllanmaya da rastlanmaz. Hatta kanda etkisiz dolaşan hormonlar karaciğer, yağ dokusu gibi organlarda kolayca dişilik hormonu olan östrojene dönüştürülebileceğinden, ergenlik sonrası göğüsler bile gelişebilir. Görünüşte karşımızdaki tam anlamıyla bir kadındır. Burada, "kusursuz" denebilecek vücut ölçüleri ve yüz güzelliğine sahip, amerikalı bir ünlü "kadın" film yıldızının, gerçekte XY kromozomları taşıyan bir erkek olduğunu belirtmek yeterli olur herhalde. Ancak bu melez cinsiyete sahip olanlar aylık kanama gibi cinsel etkinliklerden ve gebe kalabilme yeteneğinden yoksundur.

Bir diğer aksaklık, testosterondan **dihidrotestosteron** yapımı aşamasında ortaya çıkabilir. Bu kez kromozom ve iç yapısı tamamen erkek olan ancak penis yerine vajen taşıyan bir cins ortaya çıkar ki daha önce sözünü ettiğimiz maşihembralar bunlar arasında sayılabilir.

Eğer eksiklik yalnızca **anti-müller** hormonunda ise bu kez de hem testis ve kanalları, hemde yumurtalık ve uterusu gelişen çift cinsiyetli bir tür ortaya çıkar. Oldukça ender rastlanan bu durumda dış cinsiyet organları erkektir.

Anti-müller hormonu ile birlikte di-

* Prof. Dr. Sabahattin ÖĞÜN, Trakya Üni. Öğretim Üyesi
** Aysun UMay, Hacettepe Üni. Araştırma Görevlisi

hidrotestosteron hormonu da etkisiz ise testisleri olan ama testis kanalları yerine yumurtalık kanalları ve uterusu gelişmiş, vajene sahip bir başka karmaşık cinsiyet karşımıza çıkar. Bu durumda testisler büyükelilikle karın boşluğunda bir yerlere yerleşecektir. Çoğu zaman karın boşluğundaki bu testisler kanserleşmeye yatkın olduklarından ameliyatla alınırlar.

Kısaca, erkeklik hormonlarının değişik kombinasyonlarda eksik olmaları durumunda karşılaşılan cinsiyet bozukluklarını sıralamaya çalıştık. Burada hemen akla "Acaba doğa tüm cinsiyet bozukluklarını erkeklere mi reva görmüş?" sorusu geliyor.

Gerçekten de, kadınların erkeklerle göre daha şanslı olduklarını söylemek mümkün, ancak bütünüyle değil...

KADINLARDA CİNSİYET BOZUKLUKLARI

Döllenmiş yumurtanın kromozomlarına sahip olması durumunda gebeliğin 8. ve 9. haftalarında

kendiliğinden yumurtalıkların, yumurtalık kanallarının, döş yatağının ve dış cinsiyet organlarının oluştuğunu artık hepimiz biliyoruz. Bu nedenle kadınlarda erkeklerin tersine çok farklı cinsiyet bozukluklarına rastlanmaz, ortaya çıkan bozukluk en fazla dış cinsiyet organlarında olabilir.

Kadınlarda cinsiyet bozukluklarının temelinde her insanda bulunan erkeklik hormonu **androjenler** yatar. Bu hormon gebelik döneminde ya annenin dışardan aldığı değişik ilaçlar (iğneler ya da doğum kontrol hapları) ile vücuda girer ya da annenin yumurtalıklarında böbreküstü bezlerinde ortaya çıkan bir tümör nedeniyle gereğinden çok sentezlenerek ortaya çıkar. Bazı durumlarda böbrek üstü bezleri, ilgili enzimin yetersizliği sonucu kortizol hormonu yerine kolesterol-den erkeklik hormonları sentezleyebilir.

Tüm bu patolojik durumların ortaya çıkışı ile yavruya geçen erkeklik hormonları, fötüsün yalnızca dış cinsiyet organlarında etkili olur. Eğer bu hormonların ortaya çıkışı gebeliğin 12.

haftasından sonra ise yalnızca klitoris büyür. 12. haftadan önce ise vajen yerine penis oluşacaktır. Ancak her iki durumda da iç cinsiyet organları bütünüyle dışıdır ve erkeklik hormonları denetim altına alınarak anormallik küçük bir operasyonla giderilebilir. Öyle ki böyle çocuklar ergenlik çağına geldiklerinde tüm cinsel etkinlikleri normal olduğundan gebe de kalabilir.

BİRAZ DAHA HOŞGÖRÜ

Tüm bu anlatılanlar, kimimizi deşete de düşürse gerçek. Bizimse bu gerçekten çıkarmamız gereken önemli bir ders var. Herşey görüldüğü kadar basit değil. Toplumda yıllardır aşağılanan, horlanıp alay edilen eşcinseller, acaba göründükleri cinsiyette mi? Yoksa doğanın bir "küçük" hatasının sonucu mu acı çekiyorlar? Ve bizim onlara acı çekirtmeye hakkımız var mı?

Günler geçiyor ve biz hergün yepyeni şeyler öğreniyoruz. Hoşumuza gitse de, gitmese de...

Ankara Tabip Odası Tıp Merkez ve Basın Sağlık Ödüllerini Belirledi.

Ankara Tabip Odası 1988 yılı içinde Basın organlarında çıkan sağlık ve hekimlik sorunları ile ilgili yazı, makale, röportaj, araştırma, karikatür gibi ürünlere geleneksel olarak verdiği ödüllere, Tıp-Hizmet Ödülleri de eklemiştir. Ankara Tabip Odası'nca gelenekselleştirilmesi düşünülen ödüller aşağıda belirtilmiştir:

TIP HİZMET ÖDÜLLERİ:

- 1) **HALK SAĞLIĞI HİZMET ÖDÜLÜ**, yıllardır halk sağlığına katkıları, Sosyalleştirme Yasası'nın çıkarılması, Toplum Hekimliği'nin ülkemize yerleştirilmesi konusundaki öncülüğü nedeniyle **Prof. Dr. NUSRET FİŞEK'e**,
- 2) **İŞÇİ SAĞLIĞI HİZMET ÖDÜLÜ**, yaşamının büyük bölümünü İşçi Sağlığı ve Meslek Hastalıkları'nın ülkemizde geliştirilmesine adanması ve bu alandaki araştırma ve ürünleri nedeniyle **Doç. Dr. İSMAIL TOPUZLU-OĞLU'na**,
- 3) **CENGİZ KILIÇ İNSAN HAKLARI VE SAĞLIK ÖDÜLÜ**, ağır baskı koşullarında bile hekimlik ve insanlık onurunu korumayı başaran Yozgat E-

Tipi Cezaevi hekimi **Dr. CUMHUR ORHON'a**,

4) **HEKİMLİK HİZMET ÖDÜLÜ**, tıp mesleğinin yapılması için hiçbir uygun koşul olmamasına karşın, bıkmadan özveri ile hekimlik yapmaya çalışan **TÜM HIZIR ACIL HEKİMLERİ'ne** verilmesi kararlaştırılmıştır.

BASIN-SAĞLIK ÖDÜLLERİ:

- 1) 1988 yılı içinde Halkın Sağlık Sorunları ve Hekimlik Hakları ile ilgili olarak gösterdikleri duyarlık ve yazdıkları sürekli köşe yazıları nedeniyle Sayın **MELİH AŞIK (Milliyet)**, Sayın **OKTAY EKŞİ (Hürriyet)**, Sayın **UĞUR MUMCU (Cumhuriyet)**ya,
- 2) **"Doktorlar Ses Veriyor"** başlıklı çalışması nedeniyle **Tempo Dergisi'nden** Sayın **YASEMİN NEBİLER'e**,
- 3) **"Söz Doktorların"** başlıklı araştırmaları ile **Güneş Gazetesi'nden** Sayın **ŞARE YILDIZELİ ve DENİZ TEZTEL'e**,
- 4) Bütün bir yıl içinde sağlık ve hekimlik sorunları ile sürekli ve özverili çabaları nedeniyle **Milliyet Gazetesi'**

nden Sayın **HATİCE GÜREL'e**,

5) Basın dünyasının emekçileri olan, son yıl içinde basın organlarında çıkan sağlık ve hekimlik sorunları ile ilgili haberlerin çoğunluğunun yaratıcısı **Anka Ajansı'ndan ALİ ÇAĞATAY'a** ve **Anadolu Ajansı Sağlık Muhabirleri'ne**,

6) Cumhuriyet Gazetesi'ndeki **"Ağaç yaşken eğilir"** bandında, hekimlik konusunda yaptığı karikatürler nedeniyle Sayın **KEMAL GÖKHAN GÜRSES'e**,

7) Tıpta Uzmanlık Sınavı konusunda oluşturduğu tartışma platformu ve tıp bilimindeki sürekli gelişmeler ve sorunlara gösterdiği ilgi nedeni ile **Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi'ne**,

8) İnsan Hakları-Sağlık ilişkisi konusunda yaptığı haberler/araştırmalar ve sağlık sorunlarına gösterdiği duyarlık nedeniyle **İkibine Doğru Dergisi'ne**,

9) Sağlık sorunlarına ilişkin yazılara ve çalışmalara sürekli yer vererek, sağlığa bakışta net bir anlayış gösteren, **Bilim ve Sanat Dergisi'ne** verilmiştir.

BOYACI ÇOCUKLAR BALADI

Ankara'da

Atatürk Bulvarı'nda küçük bir oğlan,
Ayakkabılarınız, sörlü
Diye seslendi arkamdan,
Ayakkabılarınız çamur içinde!

Utançla ayakkabılarıma bakıyorum.
Sör, ayakkabılarınız boya ister,
Diye bağılıyor başka biri,
Cilâ ister, hemen!

Hayır, demek geliyor içimden,
Ben, sör mör değilim bir kere,
Boyatmam ayakkabılarımı
Hele küçük çocuklara
Asla.

Çocuklar sıkıştırınca
Cüzdanıma gidiyor elim,
Mesele paraysa...

Almıyorlar. Önce iş
Sonra para. Ve büyük bir ustalıkla, heyecanla
Üç küçük çocuk

Benim taban tepmekten eskimiş
Partalları, pırlı pırlı bir efendi pabucuna
Çeviriyorlar-Bir numara büyük.

Bozuk Türkçemle soruyorum,
Anneniz nerededir? Evde.
Babanız, peki?

Hapiste, diye yanıtlıyor
En büyükleri.

Gene cüzdanıma gidiyor kahrolası elim

Ve acıyla içiyorum
Bulvardaki bu çocuklar tayfasından
Bir ötekinin, hiç sormaksızın getirip
İkram ettiği
Türk çayını.

ANKARA'DA AKŞAM

Sessizlik çöktü.
Günün gürültüsü dindi.
Müezzin duyuruyor
Kimsenin anlamadığı
Ebedî hikmetleri.

Ah, şu tutukevlerinin de
Minareleri olsaydı
İşkence altındakiler, çığlıklarını
Oralardan haykırabilselerdi karanlığa!
Kimbilir,
Yankı bile bulurdu belki
Bu taş ve beton kentin
İnsanlarında.

Peter Schutt
Çev: Yılmaz Onay

Türkiye'deki siyasal ve kültürel muhalefetle dayanışma çerçevesinde, Hamburg Yazarlar Birliği adına Ankara'ya gelerek bir hafta süreyle çeşitli temaslarda bulunmuş olan şair-yazar Peter Schutt'un Ankara izlenimlerinden iki şiir.

"Aydınlıklar Yüzyılı"na Açılmak...

Server Tanilli'nin "Yüzyılların Gerçeği ve Mirası"nın IV. cildi, geçtiğimiz günlerde yayınlandı. Aşağıda, bu kitap üzerine, yazarla yaptığımız bir söyleşiyi sunuyoruz.

B.S.

□ Sayın Tanilli, Yüzyılların Gerçeği ve Mirası'nın, beklenen IV. Cildi de yayınlanmış bulunuyor. Kitabınızın çerçevesini okuyucularımız için çizmeyi size bırakıyoruz. Genel olarak, hangi konuları içeriyor eseriniz?

□ Kitabım, önce belli bir yüzyıla ilgilidir; XVIII. yüzyılı içeriyor. XVIII. yüzyıl, başta Batı'dır; o yüzyıla, tarihi, genel akışı içinde özelliğini veren en önemli olay, "Aydınlanma" olayı Batı'da geliştiği içindir ki, önce "Aydınlıklar" Avrupasını anlatıyorum. "Aydınlıklar", aklın önceliği ve bilimin egemenliği demek; öyle olunca da, Avrupa'da felsefe, bilim ve teknik alanındaki gelişmeler, ilk ele alınan konular oldu kitapta; arkasından da, Avrupa'daki toplumların gelişmelerindeki özellikler, aralarındaki farklılıklar. Bu toplumların, eşitsiz bir gelişmesi olmuş; hatta, başı çeken iki ülke, İngiltere ile Fransa arasında bile var bu eşitsizlik; öyle de olsa, arkalarından çekip götüren de, işte bu İngiltere ile Fransa o yüzyılda.

Kitapta ikinci kısım, "Aydınlıklar" Avrupası ile dünyanın öteki kıtalarının ilişkisini ele alıyor: Asya, Afrika, Okyanusya ve Amerika; işin içinde elbet biz de varız ve, bundan dolayı da, o yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na özel bir bölüm ayırdım.

Üçüncü kısımda ise, o yüzyılın sonlarının -belki- en önemli olayı olan Fransız Devrimi'ni anlattım.

İşte, kitabımın ana çatısı!

Kısacası, XVIII. yüzyılı, "Aydınlıklar yüzyılı"nı anlatıyorum; toplum olarak bizi pek ilgilendiren bir yüzyıldır bu. "Pek ilgilendiren" diyorum; çünkü, biz, "aydınlanma"sına gecikerek başlamış bir toplumuz ve bugün de böyle bir hareketin içindeyiz. Öyle olduğu için de, iyi bilmeliyiz o yüzyılı!

□ "Aydınlanma" derken, anlaşılması gereken ne?

□ "Aydınlanma", doğaya, topluma ve insana bakışta, aklın önceliği ve bili-

te burjuvaziye özgü bu genel dünya görüşü. Doğaya, tarihe, topluma ve insana, ilerici ve- o günün koşullarında- devrimci bir bakış. Bu felsefeyi en başta temsil edenler de, o yüzyılın Fransız filozofları; onların bir adı da "Aydınlıkçılar" zaten. Engels, güzel belirtir onların etkinliğini: "Din, doğa anlayışı, toplum, devlet örgütü, herşey, en amansız bir eleştirinin hedefi oldu; herşey, aklın mahkemesi önünde aklanmak zorunda kaldı, ya da mahkum oldu."

min egemenliği demek. Doğaldır ki, bu nitelikler, belli bir oluşum içinde ortaya çıkmış, ete-kemiğe bürünmüş. Özellikle Fransa'yı gözönünde tutarak konuya girersek, o sosyal oluşum da şu: Feodal düzen içinde yavaş yavaş gelişerek iktisadî ve sosyal alanda üstünlüğü ele geçiren burjuvazi, XVIII. yüzyılda iktidara da adaylığını koymuştur. Bu gelişme, her zaman olduğu gibi, ideolojiye de yansımış, yeni bir dünya görüşünü de beraberinde getirmiştir; "Aydınlanma Felsefesi", iş-

Aydınlanma, kısacası işte bu "aklın mahkemesi"nin kurulması!

□ Böyle bir mahkeme, o yüzyılın Doğu'sunda kurulmuş mu?

□ Ne gezer! "Aydınlıklar", o yüzyılda Batı'dadır. Doğu ise, dışındadır böyle bir gelişmenin. Bir ayağı Asya ve Afrika'da ise, bir ayağı da Avrupa'da olan Osmanlı İmparatorluğu'nda bile böyledir; ne bilimsel bir uyanış, ne aklın egemenliği. Bir örnek vermek gerekirse, o yüzyılın Fransa'sında "Aydınlanma"nın en tipik eseri olan

Diderot ile D'Alembert'in başkanlığında yaratılan "Ansiklopedi" ile, aynı yüzyılın Osmanlı kültüründe ortaya konan- yine ansiklopedik nitelikte- bir eseri, Erzurum'lu İbrahim Hakki'nin "Marifetname"sini karşılaştırınız, aradaki fark -bizim aleyhimize olmak üzere- hüznü vericidir. Doğu'da, giderek bizde, o yüzyılda bir "Aydınlanma" hareketinin ete-kemiğe bürünmemesinin elbet pek önemli sosyal nedenleri var; işin bu yanı apayrı bir inceleme konusudur. Ancak, açık olan nokta şu: XVIII. yüzyıl, Doğu için yitirilmiş bir yüzyıldır; bundan dolayı da, sonraki yüzyılları acılar içinde yaşıyacaktır Doğu ve yaşıyor da. Bir yanlışlık yapmamış olmak için eklemiş olayım:

"Aydınlanma" hareketini XVIII. yüzyılda yaşamasak da, sonraki yüzyılın, XIX. yüzyılın en geç ortalarından başlayarak yaşamaya başladık ve bugün de böyle böylesi bir hareketin içindeyiz; ancak, tarihin bambaşka koşullarında süren bir "Aydınlanma"dır bizimki. Bizim "Aydınlanma"mızın gelişimi ve nitelikleri de, apayrı bir tartışmanın konusudur. Sadece söylenecek şu: "Aydınlanma" hareketini -gecikerek de olsa-yaşayan bir toplumun insanları olarak, XVIII. yüzyıl Avrupası, giderek o yüzyıl, en başta bizler için öğreticidir belki.

□ Aydınlıklar yüzyılı'nın büyük olayı Fransız Devrimi ile ilgili olarak söyleyecekleriniz?

□ Konunun önemini ve genişliğini gözönünde tutarak, bu bahiste, "Fransız Devrimi" üstüne yakında yayınlanacak kitabım, çıktıktan sonra konuşalım isterseniz.

□ Öyle olsun, Sayın Tanilli. Sadece, önümüzdeki dönemde yapacağınız yayınları sormuş olalım.

□ Bu yıl, hep XVIII. yüzyıl üstüne yayın yapacağım. Pek yakında, Fransız Devrimi üstüne bir kitabım çıkacak; iki de çevirim var; Biri, ünlü uzman Volguine'in "XVIII. yüzyılda Fransa'da Sosyal Düşüncenin Gelişimi" adlı -o pek önemli- eserinin çevirisi; öteki de, Marc Bouloiseau'nun çok sevdiğim "Robespierre" adlı kitabının çevirisi. Daha genel bir eserin, üzerinde uzun yıllardır çalıştığım, Elie Faure'un -o enfes- "Sanat Tarihi"nin ilk cildinin çevirisi de -sanıyorum- bu yıl içinde okuyucuların önüne çıkacak.

□ Yükünüz ağır Sayın Tanilli, kolaylıklar diliyoruz.

□ Teşekkür ederim.

SERVER TANİLLİ

Yüzyılların gerçeği ve mirası

İNSANLIK TARİHİNE GİRİŞ

Cilt IV

XVIII. YÜZYIL

ÇIKTI!

10.000 TL.

SAY YAYINLARI

Fransız Devrimi

XVIII. Yüzyılda Fransa'da
sosyal düşüncenin gelişimi

(Volguine'den çeviri)

Robespierre

(Marc Bouloiseau'dan çeviri)

YAKINDA KİTAPÇILARDA!

Devrim-i Kebiriniz Mübarek Ola, Mon Cher!

Ercan Eyüboğlu

1789-1989

İkiyüzüncü yılı kutlama hazırlıkları sürdürülen Büyük Fransız Devrimi konusunda hemen her gün yeni bir kitap yayınlanıyor. Basında hemen hergün o dönemle ilgili bir olayla gündelik bağlantısı kuran yazılar, animasyonlar yayınlanıyor. Televizyon ise dizileri ardarda programlamaya başladı bile. Ayrıca tek tek devrimle ilgili monografiler de ekrana geliyor. Radyolar belki bu konuda daha etkin, çünkü daha çok sözel bir iletişim aracı radyo ve ikiyüz yıl öncesini görüntülemek pek öyle kolay olmuyor tabii.

Kutlama şenlikleri ise çeşitli kanallardan, değişik düzeylerde, çelişik bakış açılarından hazırlanıyor. Devletin yapacağı resmi kutlama programı daha onyıllardan beri gündemde, ama Mitterrand'ın 81'de seçilmesiyle bu kutlamalar ilginç bir nitelik kazandı. Öyle ya, sol iktidar olmuştu, üstelik hükümette komünist bakanlar vardı. Bir burjuva devrimi nasıl kutlanır, diye soranlar oldu. Oysa biliniyor ki, Fransız Devrimi asıl sol'un devrimi sayılıyor. Gerçi bu devrim içinde solun hangi kesimi Devrim'in hangi dönemine sahip çıkıyor sorusu hep gündemde. Örneğin Fransız Komünist Partisi, (FKP), kendisini ve işçi sınıfı hareketini, Rousseau-Robespierre-Marx çizgisinin devamı olarak görüyor. Buna karşılık Sosyalist Parti'de ağırlık olarak Danton ön plandadır. 1982'de Vajda'nın yaptığı "Danton" filmi de baş kişisini fazla ön plana çıkardığı için hayli eleştirilmişti. Peki sağ? Hani, misafir misafirden hazzetmez, ev sahibi hiçbirinden, derler ya, sağ ne Danton'u, ne Robespierre'i seviyor, onun için en makbul devrim, olsa olsa karşı-devrimdir. Gerçekten de yüzyılı aşkın bir süre Fransız toplumu Devrim-Karşı Devrim yanlıları olarak ikiye bölündü.

Sonra bunun yerini, krallık/cumhuriyet yanlıları bölünmesi aldı ve bu sorun da içinden bugünkü sağ/sol bölünmesini doğurdu. Ne var ki, günümüzde Devrim'i tümüyle karşısına alan bir toplum kesimi yok. Olsa olsa, bazı gereksiz olayların önlenmemiş olmasına üzülenler var. Devrimin niteliği ve boyutları hakkında ters yaklaşımlar, çatışan bakış açıları var. Ben bu yazımda, 1967'den beri günümüz Fransız yazın dünyasının yaramaz çocuğu çizgiler-ötesi ve açılar-dışı bir kalemle tepesini attıran resmi-tarih görüşü üstüne düşünce ve tepkilerini, başkaldırısını ele alacağım. Zor gerçekten, Jean-Edern Hallier'in bugünkü 22 Aralık 1988 "Humanité"de çıkan tam sayfa yazısını olanca tadıyla çevirmek, ya da özetlemek. İlginç bir şey, son paragraftaki iki cümle ile başlayayım: "Bugün benim Humanite'de yazmama kimse şaşmasın, çünkü özgürlük artık kamp değiştirdi." Fesüphanallah!

Bu sabah "France-Inter"de Claude Villers'in "Cennete Hoşgeldiniz" programında mâlûm ceridenin başyazarı Roland Leroy ile ilginç, ilginç olduğu kadar da şaşırtıcı, çarpıcı söyleşiler vardı. Aydın kişiliğine övgüler, dar görüşlü (FKP)'ye iğnelerle katırbaşı gidiyor ve eve döndüm, Roquefort, cevizli köy ekmeği ve Bordo Şarabı ile "akşam keyfi" yapıyorum.

Ve bu zincire vurulacak Jean-Edern efendi zincirlerini koparmış, Büyük Fransız Devrimi'nin 200'üncü yıldönümü kutlamalarına veryansın ediyor. Bir incelik, bir cinlik, bir keskinlik ki, hayran olmamak elde değil.

Bu kutlamalar dolayısıyla hakkında birçok kitap yazılan ünlü Condorcet'i

yi anıyor ilkin, neye yarar bu kutlamalar, sorusuna yanıt ararken: "Bunlar" diyor, Devrimci Meclis'in anayasa uzmanı Condorcet, "bu kutlamalar, çözümler ve çöküş halindeki halklara, kendi yaşadıkları günlerde artık bir daha gerçekleştiremeyecekleri olayları habire kutlama, anma fırsatını ve olancağını sonuna kadar kullanma hakkı verirler, hepsi bu", alaylı alaylı.

Yazarımız elbette 200'üncü yıl kutlaması yapılmasına karşı çıkmıyor. Tam tersine, bu kutlamalardaki tek sesli teslimiyete isyan ediyor. "Kutlamacı bir ideoloji değildir Devrim; bir ruh durumudur o." "Oysa" diyor Hallier, "resmi ya da özel tüm bu cafcacılı hazırlıklar, tüm o gösterişli söylev ve demeçler, renkli balonlar hep bir tek amaca yönelik: Hayaletle bütün bir kesimin geçmişini kiralayan o Büyük Devrim'den alınması olanaksız bir öğ almak. Neler uydurulmuyor, neler yaratılmıyor ki bu uğurda? Hani o Devrim yapılmıyaydı çok daha hayırlı olurdu, ne demek, o zavallı, o bilgisiz, o vahşi halk, ya da o ahali diyelim, herşey gibi o işin de içine etti anlayacağınız. Yazılı basın, radyolar, televizyon, hele hele resmi tarihçiliğe soyundurulmuş ve bu rolünü büyük bir zevkle ve şevkle oynamaya çalışan François Furet nâm-tarihçi ve daha nice sıradan ve sıradanın altında ve üstündeki aydınlar hep bir "tarihi düzeltme" tarihsel görevini yerine ge-

tirmenin derin coşkusunu yaşıyorlar. "Bilimsel kuşkuculuğun doğurganlığı gitti, yerine şaibeli düşünce geldi" diyor Hallier ve devam ediyor, "Basın" diyor, "şu alt-ruhban sınıfı, itin, şaşmaz bir koku alışla boka koşması gibi, sahneye koşuyor".

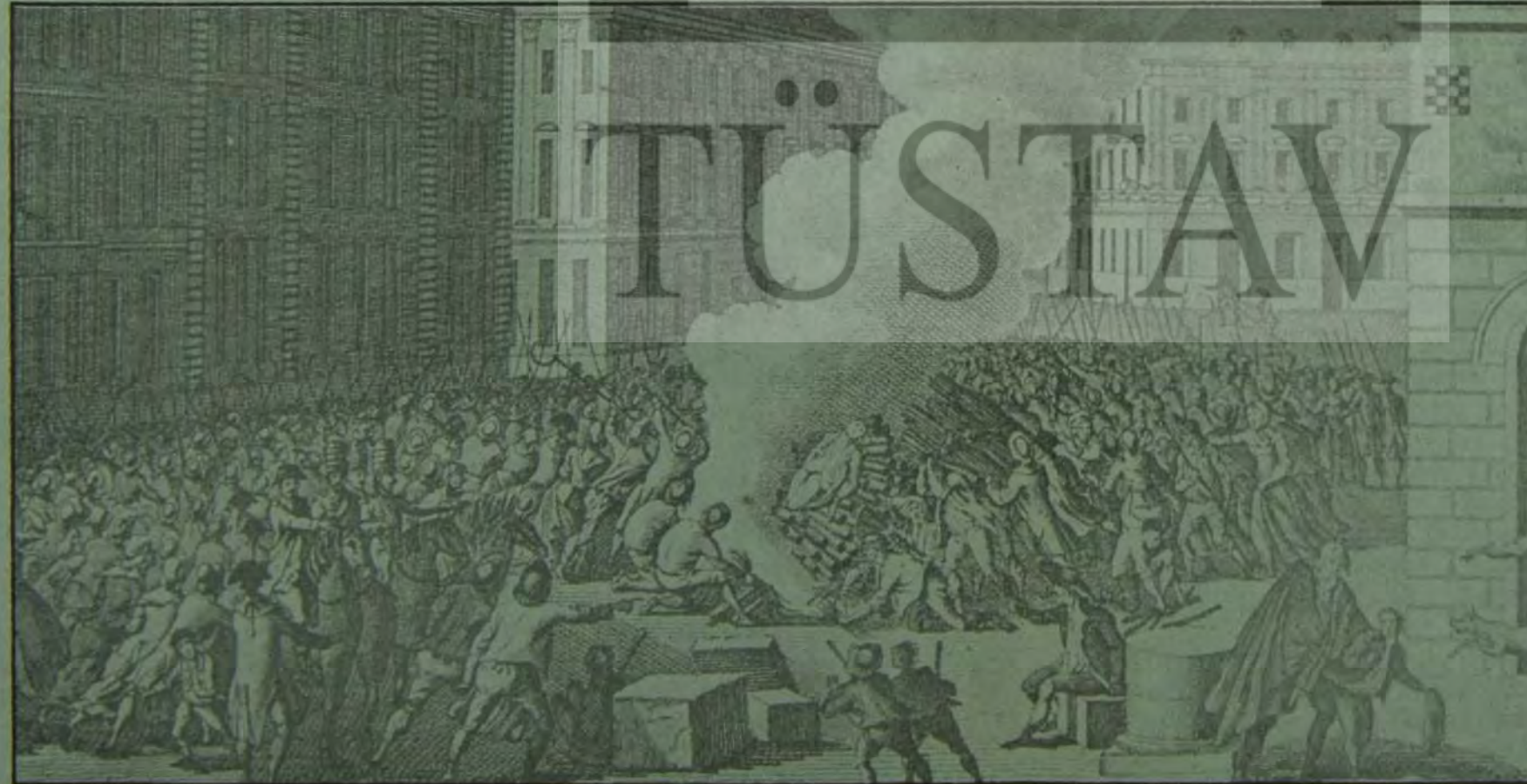
Amaç, Devrim'i evcilleştirmek. Amaç, bu ikiyüzüncü yılda Fransızları yasa-içi devrimcilere dönüştürmek. Resmi makamlardan gelen izinle başkaldıran devrimciler. Hallier yazmıyor ama, ünlüdür, hani Alman İşçisi'nin yasalardan korkması, yasalara olan aşırı saygısı ile şakadan alay edermiş Lenin, "İstasyonu işgal etmek isteseler içeri girmek için bilet alırlar" diye. Onun gibi. Artık herkes tatlı tatlı bir Marat olabilir, bir salonda uslu uslu söylev çeken pek makbul ve de mazbut bir Robespierre rolünü oynayabilir. Hani, benim deterjanım daha beyaz yıkar, diye Jakobin azimli ürünler sürülüyor piyasaya habire. Resmi görüş; daha doğrusu egemen Fransız Devrimi görüşü, devrimin temelindeki toplumsal ve ekonomik etkenleri yok sayıyor, görmezden geliyor. Bir siyasal devrim, evet, bir siyasal ve kurumsal altüst oluş. Amenna. Ama temelde değişen hiçbir şey yok. Ne üretim ilişkileri değişti, ne üretim güçleri gelişti. François Furet kendisi böyle yazıyor, televizyonda milyonlara böyle sesleniyor. Köylü, tıpkı devrimden önce yaptığı gibi, devrimden sonra da toprağı aynı usullerle işliyor, ekiyor, biçiyor. Değişiklik siyasal düzeyde oluyor ve kalıyor, sadece o düzeyde olup biten bir olay ise devrim olmaz, kıyım olur, soykırım olur, ama devrim olmaz. Çünkü, diye devam ediyor Furet, başka ülkeler, İngiltere ve de Amerika bu kurumsal dönüşümleri bu ölçüde bir kan dökmeye gitmeden gerçekleştirmişlerdir...

Yine Hallier'ye dönüyorum. Tarihi böylece yeniden yazma girişimleri nereye varacak, diye soruyor: Televizyonun birinci kanalında yapılan bir naklen duruşma, mahkeme başkanı Leon Zitronne, devrim mahkemesi Kral XVI. Louis'i yargılıyor. Danton, Robespierre orada. Fouquier-Tinville de orada ve Hallier canlandırıyor onu. Duruşma bitiyor ve programı izleyenler halk jürisi gibi kararlarını minitel aracılığıyla TF1'e bildiriyorlar. 100 bin kadar TV izleyicisi katılıyor oylamaya

ve yüzde 60'a yakın bir oyla Kral Louis XVI aklanıyor. Yani 1793'te Devrimci Meclis'in verdiği idam kararı ters çevrilmiş oluyor. Yani, yani o ki, bugünkü Fransız artık Fransız Devrimi'ndeki keskinliklerden, hırçınlıklardan uzak. Bugünkü Fransız artık devrimci değil. Görüşleri sorulan sol aydınlar, hatta FKP'li milletvekilleri, eğer o dönem milletvekili olsalardı herhalde kralın idamı için oy kullanacaklarını, ama bugün idam cezasına karşı olduklarını, bu cezanın kaldırılması için 1982 yasasına olumlu oy verdiklerini söylüyorlar. Ama bizim ateşli yazarımızı kim tutabilir artık. Sorguluyor o: "Mareşal Pétain'i ne zaman aklayacağız? Ve bu gidişle aklanma sırası Hitler'e ne zaman gelecek?.. Ne olacak sonunda? Olacak olan şu ki, halka, unutulmuş olduğunu daha iyi unutturmak için unutulmasını yine ona oylarıyla onaylatmak.

"Burjuvazi öylesine pervasızlaştı, öylesine küstahlaştı ki, artık toplumda sınıf olarak sanki bir tek kendisi var. Oysa toplumda başka sınıflar da var" demeye getiriyor Hallier. "Ve onların da değişik, burjuvazinininkinden farklı bakış açıları, tarih yaklaşımları, bu yaklaşımları benimseyen tarihçileri var." Vardı. Bugün de var gerçi, ama resmi tarihçi François Furet'nin ortalığa saldığı gölgede onlar görünmez oldular artık:

"Eskiden soylu, arı-duru, tatlı-sert bir Hoseph de Maistre vardı. Bir Michelet vardı, büyük ve yakıcı, bir Taine, Tocqueville vardı. Ya da inatçı mı inatçı bir Albert Soboul, ne bileyim, değişik seçenekler sunulurdu okuyana, ilgi duyana. Binbir çeşit duyarlıktı bunlar, içinde değişik katmanların, değişik kesimlerin düşünceleri, duyguları, düşleri vardı her birinin... Oysa bugün Bay Furet'nin bize sundukları nesnel olgularmış, gerçeğin kendisiymiş gibi kabul ediliyor, ettiriliyor. Başka açılara tümüyle kapalı olarak. Bütün totalitarizmler kendilerini şaşmaz bir gerçeğin tek ve gerçek temsilcisi, somutlanışı olarak sunmuş ve dayatmışlardır. İnsan ruhuna karşı yeni terör işte böyle kotarıyor, böyle işliyor." Sağın, ırkçı aşırı sağın Büyük Devrim'e saldırması olağan. İkiyüz yıldır bu kavga hiç bitmedi, hiç yumuşamadı. Devrim karşısında alınacak tavırlar bugüne kadar üç çeşit olabiliyordu. Kesin karşı-devrimciler. Bunlar için Devrim bağışlanmaz bir soytarıktı; bir kabalık, bir geri kalmışlık vah-

◀ Fransa'da devrim ezme girişimleri

XVI. Louis'in başındaki özgürlük külahı çıkarılacak mı?

şeti. Bir de Devrim'in bir blok olarak savunucuları oldu. Temelinde toplumsal, ekonomik, siyasal nedenler bulunan, bir çeşit kaçınılmaz bir patlamaydı 1789, o nedenle de onu bir bütün olarak ele almak, şurası iyiydi alalım, burası kötüyü almayalım demek bu yüzden olanaksızdı. Devrim ya benimsenir ya reddedilirdi. Bunlar da siyasal yelpazedeki sol güçlerdi. Bir de uzlaşmacılar oldu hep, Devrim'i geçmişteki kazanımlarıyla benimsemekle birlikte geleceğe yansımından korkup geride kaldığını, artık yeni şeyleri başka biçimlerde düşünmek gerektiğini söyleyen bu ilimliler hep var oldu, sağın da, solun da bir kesimini bunlar oluşturdu.

Oysa şimdi ortaya yepyeni bir kesim çıktı. Ve bu kesim Devrim tartışmalarının resmi egemen sözcüsü oldu. Maurras, Léon Daudet, Bainville, açık ve net tavırlarıyla devrime karşı çıktılar. Action Française (Fransız Hareketi) ya da savaş öncesinin aşırı sağcı tarih okulu da Fransız Devrimi'ni bir çeşit yabancı parmağı olarak görüp mahkum ettiler. Bunların içinde büyük yazarlar vardı. Ama, haklarını yemeyelim; açık ve berraktılar çizgi-lerinde, karışıklıklarında. "Oysa, diyor Hallier, "bu François Furet bütün o bilim-dışı kanı ve görüşlerini tümüyle onlara borçlu, herşeyi onlardan almış, ama bunları bilim adına, bir çeşit sol düşünce adına pazarlıyor." Bir kanıdır yayılan, bilimsel bilgi yerine, ve bu yeni görüşler artık yeni-sol değil bir yeni-sağ ideolojidir. Temelinde "geçmiş unutturma" ilkesi ve amacı yatan bu yeni düşünce bu geçmiş aynı zamanda yadsımayı da hedefliyor: "İnsanın kusacağı geliyor. Burjuva saygınlığına ulaşabilmek uğruna yıllardır bu yadsımalarını satıp duruyorlar: Leroy-Ladurie, Kriegel, Daix, Besançon, ve pek doğal olarak Furet..." Bunlar için o Büyük Devrim artık bir smokinli gala olmuştur ve onlar da bu galanın

elüstünde tutulan nadide çağrılıları-ev sahipleridirler sanki. "Artık bir tek korkuları kalmıştır: Tarihin onları işsizliğe mahkum etmesi". Burada belirtmekte belki yarar olabilir, Hallier belirtmiyorsa belki "L'Humanité"de yazıyor olmasındandır, yani kibarlık ettiğindendir. Bu "yeni-sağ" kalemlerle ilgili olarak hemen akla gelen, bunların hepsinin de yaşamlarının önemli bir bölümünü FKP'de geçirmiş olmaları. Hele Annie Kriegel, FKP'den ayrıldıktan sonra kapağı resmen sağın en keskin olan "Le Figaro"ya atmıştır ki, bugün bu yayın organında gözlem-lenen görece bir ılımlaşma çabası en çok bu Bayan Kriegel'i rahatsız etmektedir.

Bu "yeni-sağ"ın kalemleriyle ilgili olarak söylenecek olan bir ikinci şey de, bunların ünlü "Annales" tarih okuluna da, Devrim'in toplumsal ve ekonomik temellerine eğildikleri gerekçesiyle, karşı çıkmalarıdır. Ve 1967'den bu yana Fransız yazın ve düşün dünyasının flaş adı Jean Eder Hallier, hiç de yakını olmadığı Fransız Komünist Partisi'nin yayın organı "L'Humanité"de kinini kustu. Dili çok kıvrak, güçlü ve usta bir kalem, yaman bir polemikçi. Herhangi bir yabancı dile kolay kolay çevrilemeyecek özgünlükte çarpıcı formülleri var. Sözcük oyunları ile darbeler indiriyor: "Onlar ne sağdadırlar, ne soldadırlar, onlar hem biraz sağda hem biraz soldadırlar, ama aslında kendileri hiçbirşey değillerdir. Ne proleter ne de burjuvadırlar, bunlar proleterimtrak ve burjuvamsıdırlar; sağ değilse bile sığ aydınlardır bunlar"... Tam bir çevirisi değil bu, ama bir tür aynıyle aktarımı. Çevirisi zor dedim ya.

Bu Jean Eder Hallier, yaman bir herif. Zaman zaman yaptığı sivri çıkışlarla basında, aydın çevrelerde aylarca adından söz ettirir, biraz kıskırtıcı kimlikli bir zat. Yerleşik, sağlam, oturmuş kabuledilen, dokunulmaz tabula-

ra karşı çıkışlarıyla tanınıyor. Kamuyu hiçe sayabilen, toplumun genel-geçer değerleriyle, egemen ideolojiyle alay etmekten çekinmeyen bir "deli-fişek" işte. Ve aslında biraz da ortalığa "bok atmak" için gidip FKP'nin yayın organı "L'Humanité"ye böyle patlayıcı bir yazıyı veriyor.

"L'Humanité" ise bu fırsatı neden kaçırsındı ki? Bir kez, üstad yazısını "Özgürlük kamp değiştirdi" diye bitirmekle FKP'nin yıllardır ileri sürdüğü fakat bir türlü aydın çevreye, topluma kabul ettiremediği 'gerçek özgürlüğün bizde olduğu' savı doğrulanmış oluyordu. Çoğulcu bir yaklaşım ile bakıldığında, bu görüşe hak vermemek elde değil, buyur işte, kanıt ortada, bizimle ortak tek yanı olmayan bir delidolu yazara bile sütunlarımız açıktır, deniyor. Fakat asıl bir başka açıdan önemli bu çıkış. O da bu önemli yıldönümü kutlama törenlerine gidilirken Devrime bakış açılarındaki uzlaşmaz çelişki: toplumun orasında burasında gizli kalmış kimi devrimci birikimler varsa onları da temizlemek gerekiyor ya, egemen ideoloji artık hep aynı nakarat üzere "Açılın kapılar sağa gidelim" diyor ya, geçmişte de kalmış olsa şanı büyük bir Devrim'i etkilikten çıkarmak gerektiği gayetle açık olmaktadır. Gerçi siyasal yelpazedeki "açılım" ile bu yeni-sağ Fransız devrimi yorumlarının çakışması ille de bilinçle istenmiş bir oluşum değil, ama François Furet ve yakın çevresine tanınan iletişim olanakları, kolaylıkları, kendisine bir tür Fransız Devrimi'nin Marksist yorumunu çürütme görevinin verilmiş olduğu izlenimini yaratıyor. İşte FKP bu "kuşatma"yı kırma uğraşında Bay Hallier'nin isyanına kulak veriyor, iki istek buluşunca da böyle bir yazı yayınlanmış oluyor.

Bu kuşatma öyle pek yabana atılacak türden hafif bir kuşatma sanılmamalı. 1968'lerin ünlü devrimci PSU lideri ve bugünkü Başbakan Michel Rocard, bir demecinde aynen şöyle diyor: "Fransız Devrimi gerçekten büyük bir devrimdir ve bize kazandırdıklarından biri de, devrimin tehlikeli birşey olduğunu ve onun önüne geçmenin onu yapmaktan daha yararlı olduğunu pek çok kimseye göstermiş olmasıdır."

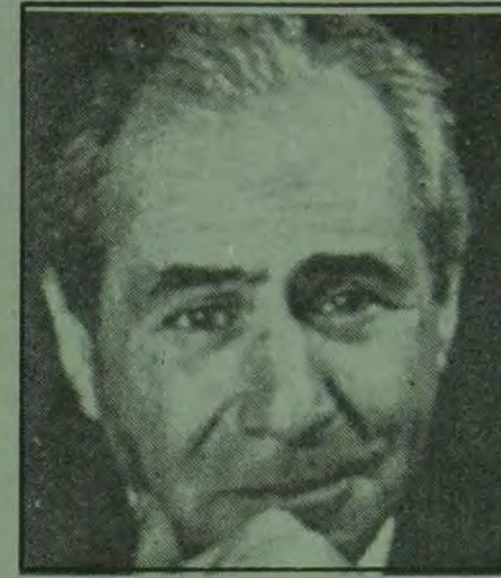
Dedim ya, Büyük Devrim'in ikiyüzlü yıldönümünü kutlama furyası içindeki Fransa'da Pır Sultan'ın ünlü türküsü "hit parade" da liste başı: "Açılın kapılar sağa gidelim". □

Lütfi Akad Sineması Yararlanılmamış Engin Bir Kaynaktır

Kurtuluş Kayalı

Türk sinemasının genel gelişimi içinde Lütfi Akad Sineması'nın yadsınamaz bir önemi vardır. Diğer önemli yönetmenlerin sineması, Türk sinemasını şu ya da bu ölçüde etkilemiştir, ancak Lütfi Akad Sineması yerli sinemada pek etkili olamamıştır. Sözü edilen etkiyi biçimsel ve düşünsel düzeyde anlamak lazımdır. Son dönemde anonim anlatımdan kişisel anlatıma yöneldiği saptaması etki sorununu gündeme getirmektedir. Halit Refiğ, Lütfi Akad Sineması üzerine yapılan bir çalışmayı değerlendiren, kişisel üslup sahibi birkaç yönetmen olduğunu belirtmiştir. Aralarında Lütfi Akad'ın da bulunduğu bu yönetmenlerin sinemalarının ayrıntılı bir biçimde incelenmesi gerekmektedir. Son dönem Türk sinemasının Lütfi Akad Sineması'ndan sadece kişisel anlatım açısından değil, düşünsel anlamda da öğreneceği çok şey vardır. Son dönem Türk sineması Lütfi Akad Sineması'ndan yararlanmama lüksüne sahip değil gibi görünmektedir.

Öncelikle, sorunlara soğukkanlı yaklaşımına dikkat edilmelidir. Lütfi Akad "meseleleri teşrih etmek" amacını taşıdığını, "reçete getirmeye" niyetli bulunmadığını belirterek, "sosyolog" olmadığını söylemektedir. Akad'ın böyle bir tavrı özellikle Gelin-Düğün-Diyet filmlerini anlamanın, yorumlamanın ipuçlarını sunmaktadır. Aksi halde "Düğün" filminin düğüm sorusunu, Habibe'ye sevdalanan kasap çırağı Zeki'nin "Sen iyisin, ben iyiyim, hepimiz iyiyiz de işler niye böyle oluyor?" sorusunu yanıtlamak zorlaşmaktadır. Yine aynı biçimde, "Diyet" in "ekmek yenilen kapıyla pazarlık yapılmaz" mantığının aşılmasını ve "Gelin" in, Meryem'in duygusal çıkışını anlamlandırmak mümkün görünmemektedir. "Meseleleri teşrih edip, reçete getirmeyen" Akad'ın bu üç filmine değişik düşün odaklarının değişik yaklaşımlarının, farklı yorumlalar, birine sahip çıkıp diğerlerini eleştirmelerinin bir mantığı olmalıdır. "İnsan eti yemek" bağlamında yorumlanabilecek bütünlüklü bu üç filmin

Ömer Lütfi Akad

daha hâlâ anlaşılmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Değişik düşün çevrelerindeki bireyler, yazarlar bazı somut güncel mesajlar aradıkları için Lütfi Akad'ın "meseleleri teşrih" etmesini pek anlamamakta, anlamlandıramamaktadırlar.

Sözü edilen durum soruna geniş bakılmadığını göstermektedir. Örneğin, Lukacs'ın "geleceği görülebilirlik" ile "siyasal bakımdan uzağı görülebilirlik" ayırması ve "gündelik olaylara sıkı sıkıya bağlı kalan bir perspektif çoğu zaman başarısızdır" düşüncesi anlamlı bir şekilde yorumlanıp, uyarlanırsa, Lütfi Akad Sineması daha gerçekçi kavramlarla nitelenebilir. Özellikle "Diyet" in üzerinden ondört yıl geçtikten sonra ne ölçüde gerçekçi saptamalar yaptığı söylenebilir. Türk sineması sadece sinemaya bakarak da değerlendirilemez. Bu açıdan Sevd Şener'in kısa aralıklarla yayınlanan iki yapının daha ciddi olanından alıntılanacak bir saptama ilginç nitelermelere ulaşmayı sağlayabilir: "Çağdaş tiyatromuzda ise sorunlar, düşünceler, eleştiriler çoğu zaman insandan soyutlanarak öne geçmektedir." Sevd Şener'in bir başka saptaması da gerçekçi görünmektedir: "Genel olarak tiyatro edebiyatımızda kültür sorunları eğitim yolu ile çözümlenmesi mümkün olan sorunlar olarak da ele alınmıştır." Çağdaş

Türk Tiyatrosu'nda Ahlak Ekonomi Kültür Sorunları (1923-1972) ve Çağdaş Türk Tiyatrosu'nda İnsan (1923-1972) yapıtlarındaki tiyatroyu da aşacak şekilde yorumlanmak gereken bu iki genelleme sanat alanındaki yaygın bir tutumu sergilemektedir. Ancak, Lütfi Akad'ın toplumsal ve ekonomik yapıyı fonda bırakıp insan unsurunu öne çıkarışı ve "Hudutların Kanunu"nda sansürün müdahalesine karşın öğretmene Kaçakçı Hıdır'ın oğluyla konuşurken "Sen de baban gibi ol, ama oku" dedirtmesi Lütfi Akad Sineması'nın sözü edilen genellik içinde bulunmadığının, sorunları daha soğukkanlı değerlendirdiğinin önemli bir göstergesidir.

"Hudutların Kanunu"nda, toprak reformunun her derde deva olmadığının altını çizen Lütfi Akad'ın, sorunlara soğukkanlı ve geniş bakışı son dönem Türk sineması için önemli bir kaynaktır. Son dönem Türk sineması olaylara dar bakmanın eleştirisinde somutlaşırken, "basit konuların da iyi filmleri olabileceği" gibi, Akad'ın yıllar önce belirttiği düşüncelere yönelmektedir. Akad'ın soğukkanlı bakış açısı eski filmle- rine eleştiri yöneltmesini de mümkün kılmakta ve Akad, "Hudutların Kanunu"nu ilk filmi olarak nitelemektedir: "Halkla doğrudan doğruya bir temas kurmak, halkın sinemasını yapmak. O bakımdan ilk filmim diyorum 'Hudutların Kanunu'na. Kendi sorunlarımızı işlemekteyiz çünkü." Ancak bu noktada bir farklılık belirlemektedir. Akad Sineması, ülkenin can alıcı sorunlarına mesafeli yaklaşarak soğukkanlı bir saptama getirmeye çalışırken yeni dönem Türk sineması "basit konuların iyi filmlerini" örneğin, basit aşk filmleri yapmaya yönelmekte, temel sorunları derinlemesine sergileme gereksinimi giderek Türk sinemasından uzaklaşıp aykırı örnekler oluşturmaktadır. Son sıralarda yönetmenlerin konumunu sorgulayan türde çekilen çok sayıda filmin nedenleri olmalıdır. Yeni dönem Türk sinemasının konu değiştirmekle sorunları ortadan kaldırmadığı, sorunların üstünü bir süre örttüğü düşünül-

melidir. Akad'ın soğukkanlı yaklaşımı ve bakışının dar olmayışı Türk sineması için yeterince yararlanılmamış önemli bir potansiyeldir.

BİRİKİMDEN YARARLANMAK

Akad Sineması'nın sözü edilen dengeli yapılanması beraberinde başka sorunları da getirmektedir. Akad Sineması'nda tarih ve kültür sorunları önceliklidir. Ciddi konuların soğukkanlı değerlendirilmesi anlamında geçmiş dönem Türk sinemasıyla bağlantılı olan Akad Sineması, son dönemin yerli sinemasından önemli ölçüde kopuktur. Temel sorun birikimden yararlanma sorunudur. Lütfi Akad Sineması bu açıdan özgündür. Tarihsel birikimi Kınalı-zade Ali ve Pir Sultan'ın ikisinden de yararlanarak kullanmaya ve yorumlamaya çalışan Lütfi Akad Sineması, özellikle Ömer Seyfettin uyarlamaları ve "Gökçe Çiçek" açısından Türkiye için erken sinemadır. Türk düşünce hayatı, tarihsel birikimden soğukkanlı olarak yararlanma eğilimine hazır gibi görünmemektedir. Tıpkı bunun gibi değişik yeni kültürel unsurlardan, çelişik gibi görünen sanatçılardan yararlanması Akad'ın kültür konusuna geniş ve esnek baktığını göstermektedir. Bu konuda en iyi iki örnek "Kızılırmak Karakoyun" ile "Diyet" filmlerinin din sorununa yaklaşım biçimidir. Akad'ın Kemal Tahir ve Yaşar Kemal'i ayrı ayrı yönleri itibarıyla olumlu bulduğunu belirtmesi, perspektifinin dar olmadığını bariz bir göstergesidir. Ayrıca, Lütfi Akad Türkiye'de hiçbir tarihinin, sosyoloğun ve hele edebiyatçının yapamayacağı bir şekilde Kemal Tahir'in sanatsal üretimini değerlendirmiştir: "Kemal Tahir'in bugün birçok yalan-yanlış tefsiri yapılıyor, değişik çevrelerde... O bakımdan dikkatli olmak lâzım. Düşüncelerini pekiştirecek veya herkesin anlayabileceği biçimde çok açık-seçik olarak yazacak zamanı olmadı Kemal Tahir'in... Sağlam, ama çok tehlikeli bir yeryeridir Kemal Tahir. Ona yaklaşacak sinemacının bunun bilincinde olması gerekir. "Bu yorum sanatsal birikimden yararlanmanın yolunu gösterdiği gibi bazı somut film örneklerine yönelik bir değerlendirme mahiyetindedir. Bir anlamda Akad'ın Türkiye'nin kültürel zenginliğinin dışlaştırılıp somutlaştırılmasındaki olanaklarının fazlalığını kanıtlamaktadır. Lütfi Akad, Sait Faik'ten Kemal Tahir ve Yaşar Kemal'e kadar, son dönem Türk edebiyatına olumlu bir dayanak olarak bakmaktadır. Bunun ötesinde bazı filmlerinin en çok diyaloglarını sevdiğini söyleyen Akad, Ömer Seyfettin uyarlamalarında kimi veciz diyalogları

Beyaz Mendil

kendisinin ürettiğini, başkalarından alınılarak kullanmadığını belirtmektedir. Bu bir şekliyle bazı düşünceleri aktarmaktan ziyade yorumlamaya yönelik olduğunu göstermektedir. Yorumunun doğru ya da yanlış olmasından daha çok yorum yapması önemlidir. Akad bu nedenlerle tarih ve kültür sorunları üzerinde düşünen bir kültür sinemacısıdır. Kültürel birikime ve kültürel çeşitliliğe katı değil, esnek bakan bir sinema yönetmenidir. Lütfi Akad Sineması, Türkiye'nin kültürel zenginliğini somutlaştırıp geliştiren bir sinemadır. Zaten belki de sinemacıyı bir düşünür-yazar olarak nitelemesi bundandır.

SİNEMA KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ

Yönetmeni bir düşünür-yazar olarak niteleyen Lütfi Akad, ciddi bir sinema eleştirmeninin deyişiyle "yazamadığı

romanların filmini yapan" bir yönetmendir.

Edebiyat uyarlamalarında metne sadakatla bağlı kalmayıp, "Beyaz Mendil" in bir yarısını Yaşar Kemal'in bir cümlesi olarak niteler ve "Menekşeli Vadi" ile "Mahpus"tan rahat uyarlamalar yaparken sinema dilinin ve yönetmenin sorunları değerlendirilmesinin farklılığını anlatmaya çalışmaktadır. Türk sinema tarihinde yeri olan çoğu filmleri gibi Gelin-Düğün-Diyet filmleri de bir düşünür-yazarın özgün senaryolarına dayanan ürünleridir. Türk sinemasında derinlemesine incelenmemiş şehirleşme sürecini ve gecekondur sorunlarını ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutlarını ihmal etmeden günümüzde de geçerlilik taşıyacak bir şekilde sergilemiştir. Lütfi Akad'ın bu üçlemesindeki "marazi teşrih" çabası Türkiye'de konu hakkında yazılan yapıtlardaki yaklaşımlardan kesinlikle daha az bi-

Öldüren Şehir Ömer Lütfi Akad 1954

limsel değildir. Üstelik Akad sanatçı sezgisiyle üçlemesinde kültürel değişikliklerin niteliğini çoğu sosyoloğa da öğretici olacak bir şekilde yorumlamıştır. Bir çok sosyoloğun yeni yeni farkına vardıkları kültürel konuların önemini çok açık olarak vurgulamıştır. Kültür sorununu Lütfi Akad ölçüsünde geniş ve o ölçüde esnek bir biçimde değerlendiren başka bir yönetmen olmadığı gibi, edebiyatçı sayısı da fazla değildir. Zeminin kayganlığını Atilla İlhan'ın ve Hilmi Yavuz'un yazdıkları kanıtlamaktadır. Lütfi Akad Sineması hakkında ondört yıl önce biraz ukalaca yazılan aşağıdaki satırlar hâlâ anlamlı görünmektedir: "Hızlı şehirleşmenin şehrin gecekondur bölgesinde ortaya çıkardığı probleme Lütfi Akad Usta 'Düğün', 'Gelin' ve 'Diyet' üçlemesi ile belli bir perspektiften bütünsel bir açıklama getirmeye çalıştı. Bu denemesinde insan davranışının sınıfsal temellendirmesini yapmakla birlikte, kitlelerin sömürülüşünde ve aktif mücadeleyle haklarına kavuşmalarında geleneklerin ve değerlerin önemini belirtti. Bir başka deyişle, radikal değişimlerin ve düzenin sürdürülmesinin salt sosyo-ekonomik yapı tahlilleriyle anlaşılamayacağına, değerlerin yapısal dönüşümlerdeki etkinliğine ve özellikle dönüşümleri gerçekleştirme yöntemi olarak kullanımına dikkati çekti. Üst-yapı devrimcilerinin ve buna tepki gösteren işlâmcı düşüncenin sorunu değer plânında temellendirmeleri yanlışına düşmediği gibi, alt-yapı, üst-yapı birlikteliğini göremeyip, üst-yapı unsurlarını konu dışı bırakan

ve üst-yapıyı salt bir yansıma olarak gören değişik 'sol' değerlendirmelere de iltifat etmedi." Ancak bu yorum sadece Gelin-Düğün-Diyet üçlemesinin çerçevesini çizmekte, bu filmleri yorumlama açısından yetersiz görünmektedir. Gelin'in duygusal çıkışının, "Esir Hayat" taki züppe desinatörün "Konuştuğun gibi çiz" deyişinin, Gökçe Çiçek'in "Köleliğin altına parmak basmaktasın" sözünün ve "Diyet" in "Bilmediğin atın arkasına geçme" anlayışının bütünlüklü bir yorumu olmalıdır. Bir düşünür-yazarın sinemasının en sıradan örneklerinin bile yönetmenin ürünlerini yorumlamakta önemi vardır. Lütfi Akad Sineması sadece yönetmenler için değil, sosyologlar, sosyal antropologlar, tarihçiler ve sinema akademisyenleri için de öğretici bir nitelik taşımaktadır.

Lütfi Akad zaman zaman "kendilerini anlayacak bir eleştirmen kuşağının ortaya çıkması gerektiğini" belirtmiştir. Lütfi Akad Sineması yerli sinemanın sıradan örnekleriyle de karşılaştırılarak incelenmelidir. Aynı şekilde Lütfi Akad filmleri yerli sinemada etkili olmuş yönetmenlerin filmleriyle birlikte de değerlendirilmelidir. Lütfi Akad Sineması'nı "Ara yerde kalan sinema" ya da "ulusal sinema ile devrimci sinema arasındaki sinema" olarak nitelemek çoğu kez yapıldığı gibi Lütfi Akad'ın filmlerinin düşünsel olarak "anlaşılmazlığını" belirtmekten başka bir şey değildir. Örneğin, Lütfi Akad'ın kültür konusuna yaklaşımını bir yanıyla değerlendirmek için "Anneler ve

Kızları" ile Yılmaz Güney'in "Arkadaş"ını, Halit Refiğ'in "Fatma Bacı" sını, Yücel Çakmaklı'nın "Kızım Ayşe" sini ve Memduh Ün'ün "Gülsüm Ana" sını karşılaştırmak gerekmektedir. Böyle bir karşılaştırma sonucunda da Lütfi Akad'ın konuya yaklaşımının temeldeki ve ayrıntılardaki farklılığı ortaya çıkar. Türk sinemasında kültürel konulara yaklaşım biçimleri bütünlüklü olarak incelenmedikten sonra değil Lütfi Akad Sineması, hiç bir yönetmenin sineması doğru bir şekilde anlaşılamaz. Lütfi Akad'ın bizzat kendisinin "Seyit Han" ile kendi sineması arasındaki bağlantıya ilişkin sözleri de bu anlamda öğretici görünmektedir. Lütfi Akad'ın yeni bir eleştirmen kuşağına gereksinim duyması sinemasının değerlendirilmesi ve yorumlanması konusunda tepkisinin bir ifadesi olarak anlaşılmalıdır. Sinema eleştirmenleri de genellikle değişen durumların değişen önceliklerine göre Lütfi Akad Sineması'nı değerlendirmektedirler. Türkiye'deki sinema incelemelerinde de Nejat Özön'ün çizdiği çerçeve dışında Türk sinemasının geçmişini yeniden yorumlama çabası olmadığı gibi, böyle bir denemenin ortaya çıkabileceğine dair bir belirti de yoktur.

TÜRK SİNEMASINDAKİ YANILSAMA

Türk sineması bırakın başka birikimleri, kendi birikiminden yararlanmadığı sürece, her zaman "torpilli" olan yeni, daha yeni ve yepyeni yönetmenlerin dünyanin sekizinci harikalarını yaratacaklarını beklemek kelimenin tam anlamıyla bir ham hayaldir. Her yeni dönemin yeni sinemasının büyük, göz kamaştırıcı pırıltılarına belli bir çevrenin, sinemayla ilgili geniş bir çevrenin kendilerini inandırmaları mümkündür. Bu inandırma eyleminin ısrarla sürdürülmesinin nedenleri vardır. Herkes yeni sinemaya methiye döşendiği, her yazı yeni sinemanın olağanüstü başarılarından bahsettiği sürece buna inanmak da doğaldır. Ancak Türk sinemasına hafızasını kazandırmak gerekmektedir. Aksi halde mükte-sep cehaletimiz süregideceğe benzemektedir. Fakat Lütfi Akad'ın da belirttiği gibi "Yeşilçam ne kadar budansa da yeni filizler verecektir." Bu budanma eylemine üç-beş yıllık aralıklarla kendi filmlerini toptan yok sayma anlayışı da dahildir. Budanan Yeşilçam'ın son dönemdeki en belirgin filizi de Nisan Akman'ın filmleri. Ancak bu dinamizmin bilinç dışı bir şekilde somutlaşması Türk sinemasının birikimine karı daha duyarlı olunmasını gerektirmektedir. □

Genç Türk Sineması Yapım ve Yönetim Sorunları

Prof. Dr. Âlim Şerif Onaran

ÖNSÖZ

Son yıllarda gerek yurdumuzdaki film şenliklerinde, gerekse dış ülkelerdeki şenliklerde kendinden söz ettiren ve ödülleriyle onurlandırılan bir sinemamız var.

İlkin Avrupa'da ülkemizin geri kalmışlığını ve ilkel yörelerini yansıttığından ötürü ilginç bulunduğu sanılan filmler, bu temalara uygun özgün üsluplarıyla da dikkati çekmiş; daha sonra kentsel sorunlara ve insan haklarına değinen temalarından ve yeni üslup denemelerinden dolayı da tutulmuştur.

Yeni Türk sineması, "Eski Kuşak", "Orta Kuşak" ve "Genç Kuşak" yönetmenleri olarak üç kuşağa mal edilmektedir.

Biz burada bu sinemanın tümünü değil, 1968'den bu yana yoğunlaşan özgün çalışmalarla belirgin hale gelen "Genç Türk Sineması"nı ve "Genç Kuşak Sinemacılarının Yapım ve Dağıtım Sorunları"nı incelemekle yetineceğiz.

GENÇ KUŞAK YÖNETMENLERİ

Genç Kuşak yönetmenlerinin büyük çoğunluğu "Yeni Gerçekçi" bir sinema anlayışından yola çıkmaktadırlar. Bu bakımdan "Tanrının Bağışı Orman" adlı belgeseliyle bu belgeselin vurgulamak istediklerini Anadolu Üçlemesi'nde veren Lütfi Ömer Akad'ın etkisinde kaldıkları gibi, onun en iyi kalfası iken ustasını da aşan büyük yönetmen Yılmaz Güney'in de izinden gittikleri söylenebilir bu yönetmenlerin...

Yılmaz Güney, Lütfi Akad'ın "Kızılırmak-Karakoyun", "Hudutların Kanunu" ve "Kurbanlık Katil" filmlerinde başarılı kompozisyonlar çizdikten ve bu filmlerin senaryo çalışmalarına katıldıktan sonra, 1969'da, kendi adına "Umut"u çevirdi.

Bu filmde Adana'da paytonculuk yaparken defineciliğe soyunan bir garip kişinin dramını başarıyla sergileyen ve aynı yıl Adana Altın Koza Film Şenliği'nde birincilik ödülü alan Yılmaz Güney, bunu izleyerek "Seyyid Han" (Toprağın Gelini), "Yarın Son Gündür", "Umutsuzlar", "Acı", "Ağır", "Baba", "Arkadaş", "Endişe" gibi filmleriyle seçkinleşmiş; senaryolarını kendisinin hazırladığı ve kendi direktifleriyle çevirttiği "Sürü" ve "Yol" gibi filmleriyle yurt dışında da tanınmıştır.

Bu filmlerde Türk Yeni Gerçekçi Sineması'nın çarpıcı örneklerini görmek mümkündür. Türkün bin yıllık, ya da binlerce yıllık gelenek ve görenekleri içindeki davranışlarını vurgulayan Ulusal Sinema ve Millî Sinema akımlarına karşın, "Yeni Ger-

çekçi Türk Sineması", bugünkü yaşantısı içinde Türk insanının sorunlarını sergilemeyi işlev (mission) edinmiştir.

Yılmaz Güney'in etkisi altında film yapan Genç Kuşak Yönetmenleri içinde Erden Kıral, Yavuz Özkan, Ali Habib Özgentürk önde gelmektedir.

Erden Kıral, sinema dilinin kıvraklığı ve işlevliği ile belirginleşmiş genç bir yönetmen... Yaşar Kemal'in "Teneke" adlı öyküsünden yola çıkarak Tarık Akan, Meral Orhansoy ve Tuncel Kurtiz'le çevirdiği, Çukurova'da çeltik sorununu ele alan "Kanal"la adını duyurduktan sonra; Orhan Kemal'in en iyi romanı "Bereketli Topraklar Üstünde"yi sinemaya uyarlayarak Çukurova'nın sorunlarını, bu kez, gurbetçileri ele alarak vurguladı.

Onun başyapıtı "Hakkâri'de Bir Mevsim", Ferit Edgü'nün "O" ve "Kimse" adlı iki romanının tek konuya dönüştürülmesinden oluşmuştur: Hakkâri'de bir yedek subay öğretmenin, âdeta Carlo Levi'nin ünlü romanı "İsa Ebo'lu'de Durdu" (Christo si è Fermato a Ebo'lu'de) dan Francesco Rosi'nin sinemaya uyarladığı aynı adlı filmin kahramanının duyduğu yabancılaşmayı vurguladığı bir çalışmadır. Burada başyapıtı Genco Erkal'ın katkısı da unutulmamalıdır. "Hakkâri'de Bir Mevsim", 33. Berlin Film Şenliği'nin ikinci ödülü olan "Gümüş Ay"ı kazanmıştır. Bunu izleyerek Osman Şahin'in bir öyküsünden filme çektiği "Ayna", 1985 İstanbul Film Günleri'nin en iyi filmlerinden biri olmuştur.

Aynı kuşaktan Yavuz Özkan ise ilk filmi "Yarış"ı 1974'te gerçekleştirdikten sonra 1978'de "Maden" ve 1979'da "Demiryol" ile işçi sorunlarına eğildi. 1978 Antalya Film Şenliği'nin hem yerli, hem uluslararası kategorilerinde birincilik ödülünü alan "Maden" onun başyapıtıdır.

Ali Habib Özgentürk, bir süre sinemada rejî asistanlığı ve senaryo yazarlığı yaptıktan, 1974 ve 1977 yıllarında "Ferhat" ve "Yasak" adlı yarı-belgesel orta metrajlı filmleriyle dikkatleri üzerinde topladıktan sonra; "Hazel" (1980), "At" (1982) ve "Bekçi" (1985) ile kendine uluslararası alanda haklı bir ün sağladı. "Hazel'de, kötü geleneklere karşı çıkan Özgentürk, "At'da çocuğunu okutmak üzere İstanbul'a göç eden bir köylünün ve oğlunun dramını sergiliyor; Orhan Kemal'in romanından uyarladığı "Bekçi'de ise Murteza adlı bir fabrika bekçisinin görevine aşırı bağlılığı dolayısıyla neleri yitirdiğini vurguluyor; aslında sembolik olarak ele aldığı Murteza tipinde faşizmin tutarsızlığını vurguluyordu.

Bu çizginin bazen içinde ("Yusuf ile Kenan"), çoğu zaman dışında ve kendine öz-

'Ses' filminden Nur Süer Yavuzer Çetinkaya

gü bir içerik ve biçim anlayışı içinde filmlerini gerçekleştiren Ömer Kavur ise, Refik Halid'in bir öyküsünden sinemaya uyarladığı "Yatık Emine", Selim İleri'nin senaryolarını gerçekleştirdiği "Kırık Bir Aşk Hikâyesi" ve "Göl" ile ününü kazandıktan sonra, Müjde Ar'la çevirdiği, Firuzan'ın bir öyküsünün sinema uyarlaması "Ah Güzel İstanbul", Barış Pirhasan'ın senaryolarından Türkân Şoray'la çevirdiği "Körece" ve Zuhâl Olcay'la çevirdiği "Amansız Yol" ile ününü sürdürmüştür.

Genç Kuşak içinde İsveç'te çevirdiği "Otobüs" adlı filmiyle uluslararası alanda haklı bir ün sağlayan eski sinema oyuncusu Tunç Okan'la, "Fırat'ın Cinleri" ile Osman Şahin'in "Kırmızı Yel" adlı kitabındaki iki öyküyü bir konu yöresinde sinemada canlandıran Korhan Yurtsever'in ayrı birer yeri vardır. Bunlara Ahmet Muhip Dranas'ın aynı adlı şiirinden yola çıkarak Müjde Ar'la gerçekleştirdiği "Fahriye Abla" (1984) ile yeni bir sima olarak Türk Sinemasına katılan Yavuz Turgul'u da ekleyebiliriz.

Ama genç kuşak içinde asıl övülmeye değer yetenek, son yıllarda ard arda gerçekleştirdiği filmlerle dikkati çeken Sinan Çetin'dir.

Sinan Çetin, 1984'de gerçekleştirdiği "Bir Günü Hikâyesi"nde Fikret Hakan, Şerif Sezer ve Nur Süer'i başarıyla yönettiikten sonra Müjde Ar ve İlyas Salman'la gerçekleştirdiği "Çirkinler de Sever" adlı filmde halkçı güldürünün gerçek ipuçlarını ortaya koyuyordu. Nitekim bunu izleyerek çevirdiği "Çiçek Abbas" Türk sinemasının gerçekten gereksinme duyduğu halk güldürüsünün en tutarlı örneği ola-

rak gerçekleşmiştir. Bu filmde iki büyük komedyen, Şener Şen ile İlyas Salman bir minibüs şoförü ile muavininin aşk ve iş hayatında yaşadıkları aykırı durumları büyük bir başarı ile sergilemişlerdir. Sinan Çetin'in bir sonraki filmi "14 Numara", Serpil Çakmaklı ile Keriman Ulusoy'a bir genelev çerçevesinde insansı boyutlar içinde oyunlarını vurgulamak olanağı tanıdığı gibi; yer yer çekim ve kurgunun plâstik değerler kazandığı bir ortam yaratabilmiştir. Yavuz Turgul'un "Fahriye Ablası"nda ise Müjde Ar, âdeta öykünün kahramanı ile özdeşleşmiş ve son yıllarda kazandığı üne gerçekten lâyık olduğunu göstermiştir.

Yeni Türk Sineması'nın Genç Kuşak yönetmenlerine, 1965'te çevirdiği "Son Kuşlar" ile şiirsel gerçekliğin tipik bir örneğini sunmuş olan Erdoğan Tokatlı'yı, bir çok ticarî film çevirdikten sonra, son yıllarda yeniden kişiliğini bularak gerçekleştirdiği "Fidan" ve "Seyid" adlı filmlerinden

Zeki Ökten

ötürü; aslında büyük bir oyuncu iken İsveç'te sanat yaşamını sürdüren ve Shimon Dotan'ın "Hiug Hagdi" (Kuzunun Gülümseyişi) adlı İsrail filmindeki oyunundan ötürü Berlin Film Şenliği'nde birincilik ödülü alan Tuncel Kurtiz'i, çevirdiği ilginç film, "Gül Hasan"dan ötürü; yine İsveç'te yaşayan bir Türk, Muammer Özer'i, bir çok kısa filmlerden sonra 1985'te Parçalanma", 1985'te "Bir Avuç Cennet"le İsveç'teki Türk insanı ile Türkiye'de iç göçün dramını yaşayan insanların davranışlarını başarıyla verdiğinden ötürü, Yusuf Kurçenli'yi, televizyondaki çalışmalarından sonra, son yıllarda gerçekleştirdiği... Ve Recep ve Zehra ve Ayşe" (1983) ve "Ölmez Ağacı" (1985), "Gramafon Avrat" (1987) adlı çalışmalarında yurdumuzda ve Avrupa'da yaşayan Türk insanını yepyeni bir bakışla bize yansıttığından ötürü; Başar Sabuncu'yu tiyatro yaşamındaki önemli deneyimlerinden sonra "Çıplak Vatandaş" (1985) ve "Kupa Kızı" (1986) ile Türk sinemasına ycnı boyutlar kazandırdığından ötürü; ve nihayet Nesli Çölgeçen'i, üçüncü sınıf bir sinema oyuncusunu sanatsal ve özel yaşantısı içinde olanca tutarlılığı ile veren "Kardeşim Benim" (1983) ve ağılık müessesesini başarıyla taşıyan "Züğürt Ağa" (1986)'da geliştirdiği tutarlı çizgiden ötürü eklemek gerekir.

SON BİRKAÇ YILDA GENÇ TÜRK SİNEMASI

Geçen yıl enflasyonun, resmî kayıtlara göre, en az % 70'e ulaştığı ülkemizde, sinema, kuşkusuz, kaçınılmaz biçimde ciddi sonuçlarla karşı karşıya kalmıştır.

Son askerî darbenin ortaya çıktığı 1980 yılında, üretim seviyesi, Türkiye'de, 68 filme düşmüştü. Sonra yavaş yavaş 1984'te 124, 1985'te 127, 1986'da 185'e yükseldi. 1987'de de bu rakamın 186'ya ulaştığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte şimdi caddelerde yürümek ve geceleyin sokağa çıkmak güvencesi varsa da, film seyreden kimselerin miktarını aşarcasına televizyon ve video seyircisi artarken, sinema seyircisi azalmaya devam etmektedir.

Geçen yıl çekilmiş bulunan -162'si 35, geri kalanı 16 mm'lik- 186 filme ek olarak 50'den fazla film de, sırf video pazarı için üretilmiştir. Ve şimdi gittikçe artan bir miktarda film üreticisi, video sanayii üzerine çalışmakta ve kimi video dağıtıcıları büyük prodüktörleri desteklemektedir.

Son yıllarda üretilen kaliteli filmin yüzdesi, tüm üretimin % 10'unu geçmemiştir. Bu, sadece 15-20 filmin üzerinde ciddiyetle durulmağa layık olduğu anlamına gelir. Ancak pazardaki, daha önceki

eğilimlerin aksine, son iki yıldır bu kaliteli filmler, büyük kasa gelirleri sağlamıştır. 1987'de en çok gişe hasılatı sağlayan filmler, şöhretli yönetmenlerin sanat filmleridir.

En çok kasa geliri sağlayan filmler şunlardır: Ali Habib Özgentürk'ün "Su da Yanar" (64.000.000 TL), Erden Kral'ın "Hakkâri'de Bir Mevsim" (50.816.000 TL), Atıf Yılmaz'ın "Hayallerim, Aşkım ve Sen" (37.711.296 TL), Ömer Kavur'un "Anayurt Otel" (34.031.700 TL). Geriye kalan altı filmde sadece dördü, tümü İbrahim Tatlıses ve delikanlılığın ilk yaşlarındaki Küçük Emrah gibi oldukça popüler şarkıcıların başrol oynadıkları "Arabesk" melodramlarıdır; listede 6 ve 8. sıraları işgal eden öteki iki film: Atıf Yılmaz'ın "Asiye Nasıl Kurtulur?"u, Başar Sabuncu'nun "Asılacak Kadın"ıdır.

Türk film eleştirmenlerin yıllık beğenileri bu listedeki filmlerin çoğuna yöneliktir. "Anayurt Otel" eleştirmenlerce en iyi film ve Ömer Kavur en iyi yönetmen seçilmiştir. Yapıldıktan ancak altı yıl sonra gös-

Başar Sabuncu

terilmesine izin verilen "Hakkâri'de Bir Mevsim", Onat Kutlar'a en iyi senaryocu unvanını kazandırmıştır. Aynı filmin kamera çalışmalarını yapan Kenan Ormanlar, en iyi kameraman ilân edilirken; Macit Koper "Anayurt Otel"ndeki oyunundan ötürü en iyi erkek oyuncu, Türkân Şoray "Hayallerim, Aşkım ve Sen"deki oyunundan ötürü en iyi kadın oyuncu ödülleri, aynı filmdeki rolü dolayısıyla Müşfik Kenter en iyi yardımcı erkek oyuncu, "Anayurt Otel"ndeki rolünden ötürü Serra Yılmaz en iyi yardımcı kadın oyuncu ödülleri, Atilla Özdemiroğlu aynı filmdeki müzik çalışmalarından ötürü en iyi besteci ödülünü kazanmıştır.

SİNEMAYA YENİ GELENLER

Bir öncekiyle sinemada en çok ilgi uyandıran bir nokta da ilk filmlerini yapan yönetmenlerin çokluğudur. "Sürü"de ve "Yol"da Yılmaz Güney'le çalışan besteci/şarkıcı Zülfü Livaneli Yaşar Kemal'in romanından sinemaya uyarladığı "Yer Demir

Gök Bakır"la ilk çıkışını yaptı ve geçen yıl ikinci filmini çevirmeye başladı. Bir diğer yeni isim, ünlü fotoğrafçı ve Atıf Yılmaz ve Ömer Kavur'un çalışmalarında sanat yönetmeni olan Şahin Kaygun, geçen yıl kendi başına iki film üretmiştir: Müjde Ar'la "Afife Jale" ve bir tutku ve iletişimsizlik öyküsü olan "Dolunay".

İki film eleştirmeni de ilk filmleriyle, bir önceki yıl, devreye girdi: Gerçekçi vurgulamalarla oluşturduğu ve 1988 Nantes Film Şenliği'nde başoyuncusu Hülya Koçyiğit'e en iyi kadın oyuncu ödülünü kazandıran (daha sonra TV'de gösterilmesi dolayısıyla TV denetimi tarafından epeyce kesilerek hırpalanan) "Bez Bebek"le Engin Ayça ve İzmir Güzel Sanatlar Fakültesi'nde yetiştikten ve Fransa'da sinema üzerine doktora yapıp yurda döndükten sonra film eleştirmenliğine soyunan, sonra da ilk filmi "Deniz Kızı"nı çeviren Yavuzer Çetinkaya.

Türkiye'de pek çok filme kameraman olarak katkı sağladıktan sonra "Her Şeye Rağmen" adlı filmiyle 1988 Ankara Film Şenliği'nde en iyi film ödülünü kazanıp Avrupa'da da pek çok şenlikte onurlandırılan Orhan Oğuz bunların bir diğeridir.

Hapisten çıktıktan sonra bir kilisenin cenaze arabasının şoförlüğünü yapan ve kötü yola düşen annesinin çocuklukta kendisinde bıraktığı izlerim yüzünden kadınlara pek güvenemeyen, ama çocuk ve hayvan sevgisiyle insanlığını vurgulayan bir erkeğin duyarlılığını ve davranışlarını veren bu film, Türk sinemasında alışılmadık bir üslupla gerçekleştirilmiş ve başoyuncusu Talât Bulut'a da aynı şenlikte ödül kazandırmıştır.

KADIN YÖNETMENLER

Son birkaç yıldır, daha önce ticarî filmlerde yönetmen yardımcılığı yapmış bir hanım, Nisan Yönder yaptığı üç filmle birdenbire parlamıştır. Bu filmler, çok güzel fotoğraflarla donatılmış foto-roman filmleri olarak nitelendirilmişlerse de, özellikle kadın oyuncuların canlandırdığı "naive" karakterler bakımından da dikkati çekmiştir. Bunlardan "Beyaz Bisiklet", Claude Goretta'nın "Dantelci Kız"ından bir uyarlamayı oluştururken, "Bir Kırk Bebek" reklam filmciliğinden sinemaya yol alan "star" olma istidadındaki bir kızın durumu üzerinde yoğunlaşmakta; "Dünden Sonra, Yarından Önce" karı-koca arasındaki iletişimsizlikten söz etmektedir.

Bir diğer kadın yönetmen Bilge Olgaç, 1962'den bu yana film piyasasında çalışmakla birlikte "İpeke" ile (Türkiye'de daha çok erkek yönetmenlerin ele aldığı bir

konu olan) daha iyi bir yaşam özlemi içindeki kötü yoldaki bir kadının dramını işlemektedir. Geçen yıl Firuzan, kendi romanı "Benim Sinemalarım"ı, ressam ve sanat yönetmeni olarak isim yapmış Gülsün Karamustafa ile birlikte çevirmeye başlamış, henüz tamamlayamamıştır.

TÜRLER VE TEMALAR

Sinema ile Türk edebiyatı arasındaki ilişki her zaman önem taşımıştır. Geçen yıllarda da ünlü Türk romanlarından veya oyunlarından sinemaya uyarlamalar yapılmıştır: Yusuf Kurçenli Türkân Şoray'la "Gramafon Avrat"ı, İrfan Tözüm "Rumuz Goncagül"ü, Erdoğan Tokatlı "72 Koşu"u, Ümit Elçi "Bir Avuç Gökyüzü"nü, Süreyya Duru "Çil Horoz"u sinemaya uyarlamıştır.

1980 Askerî darbesiyle birlikte sinemada siyasal temalar da devreye sokulmuş; çoğunlukla da darbe-öncesi dönemin sorunları ele alınmıştır.

Ali Habib Özgentürk'le isimleri yeni duyulan Ümit Elçi, Sami Güçlü ve Muzaffer Hıçdurmaz, gençlerin ve ülkede suskunluk dönemini izleyerek gittikçe artan yenden "politize" olan kitlelerin sorunlarını anlatan filmler yapmışlardır. Ancak yeniden düzenlenmiş sansür sistemini de gözetecek, Türk politik yaşamına usûlce sokulmağa yönelik çabalarıdır bunlar... Buna rağmen, Özgentürk'ün "Su da Yanar"ı ve Ümit Elçi'nin "Bir Avuç Gökyüzü"sü kesintilere uğratılarak sansür edilmiş; hatta "Su da Yanar", bir süre gösterimden alıkonulmuş, geçen yılki İstanbul Film Şenliği'nde yansıması da mümkün olmamıştır.

Erden Kral, kırsal bir aşk öyküsü olan "Dilân"dan sonra, 1980 öncesi döneminin siyasal tedirginliğini sergileyen ve 1988 Berlin Film Şenliği'ne de katılmış "Av Zamanı"nı çevirdi. Ancak iki film de, onun daha önce çevirdiği filmlere gösterilen ilgiyle karşılanmadı.

Öte yandan bazı yönetmenler güldürülerle yetinirken, bazıları da değişen Türk toplumunu ve kültürünü anlatan filmler çevirerek başarı kazandılar.

Yavuz Turgul, ilk filmi "Fahriye Ablajan" sonra ikinci filmi "Muhsin Bey"le, Şener Şen'e ve yanibaşında Uğur Yücel'e en parlak oyunlarını sergilemek olanağını yakaladığı gibi, Arabesk kültürün yaygınlığını taşlamak fırsatını da buldu. 1987 Antalya Film Şenliği'nde ödüllendirilen film, katıldığı Avrupa film şenliklerinde de "onore" edildi. Nesli Çölgeçen'in "Kardeşim Benim"i ve "Züğürt Ağa"dan sonra çevirdiği "Selamsız Badosu", hiç gelmeyecek olan Cumhurbaşkanı'nı kasabalarında kar-

şılacak için hazırlanan bir belediye bandosunun öyküsünü anlatıyordu.

Gerek bu filmde, gerekse Atıf Yılmaz'ın "Değirmen" (Sarıpınar 1914) adlı filminde Şener Şen, "Züğürt Ağa"daki üstün oyununu aratmayacak düzeyde başarı sağlamış ve 1987 Antalya Film Şenliği'nde en iyi oyuncu ödülünü hak etmiş; ve bizce Türkiye'nin bugün yaşayan en iyi komediyeni olduğunu kanıtlamıştır. Yılmaz Güney'in "Sürü" adlı senaryosunu filme dönüştürerek haklı bir ün kazanan Zeki Ökten, Kemal Sunal'la çevirdiği çoğu kırsal yörede geçen güldürülerle çabasını sürdürmüştür.

Zeki Ökten'le aynı kuşaktan (Güney'in "Yol" filminin yönetmeni) Şerif Gören, kentsel ve kırsal sorunları veren "Beyoğlu'nun Arka Yakası", "Katircılar", "On Kadın", "Yılanların Öcü" gibi filmlerle, her zamanki gibi üretkenliğini sürdürmektedir. Onun film yapımına ticarî yaklaşımı, yeterince eleştirel değerlendirmelerden yararlanmasını engellemiştir. Alman sermayesi ile

Atıf Yılmaz

son olarak Kemal Sunal'la çevirdiği "Polizei" (Polis), Türk-Alman ilişkilerini taşıyan bir hava taşımaktadır.

Eski kuşaktan, ama kendisini yenilemeyi bildiği için "her dem taze" kalan Atıf Yılmaz, "Adı Vasfiye" ve "Aaah Belinda" ile ödüllendirilip büyük birer başarı sağladıktan sonra, "Women's Lib" hareketine katkıda bulunmak üzere Duygu Asena'nın popüler feminist romanı "Kadının Adı Yok"u, Hale Soygazi ile sinemaya uyarladı. "Hayallerim, Aşkım ve Sen" de Türkân Şoray'ı, bir sinema heveslisi gencin hayallerinde yaşayan yıldızla dönüştürdü ve bu münasebetle Yeşilçam'ın sinema anlayışını eleştirdi. Türk sinemasının ünlü yıldızına da, sanki eskiden çevirdiği filmlerin bir öz-eleştirisini yaptırttı. Şoray, bu rolünden ötürü hem Antalya Film Şenliği'nde, hem de film eleştirmenlerince "yılın en iyi kadın oyuncusu" seçildi.

Atıf Yılmaz'da olduğu kadar Başar Sabuncu'da da kadının toplumdaki rolü

önemli bir tema oluşturmaktadır. "Asılacak Kadın", da çaresiz bir kadının cinsel sömürülüşünü; "Kaçamak"ta, eşleri bir trafik kazasında birlikte ölen bir kadınla bir erkeğin, bu münasebetle tanışıp, birlikteki ilişkileri içinde kendilerini bulmaları anlatılır. Müjde Ar çok değişik iki kompozisyonla, yeniden sanatını kanıtlamaktadır bu filmlerde...

Başar Sabuncu bu yıl Londra Film Şenliği'ne de katılan filmleriyle çerçevelenme ve oyuncu yönetimindeki üstün başarısı ile dikkatleri çeken bir yönetmen olmuş; "Zengin Mutfağı"nda ise Vasif Öngören'in oyununda verilen 1980 öncesi siyasal çatışmaların bir zengininin mutfağındaki yansımalarını sinemalaştırmış ve Şener Şen'in Türk sinemasındaki yerini pekiştirmiştir.

Ömer Kavur hiç kuşkusuz Türk sinemasındaki yaratıcı (auteur) yönetmenlerin en önemlilerinden biridir. Onun "Anayurt Otel", son yıllarda Türkiye'de gerçekleştirilen en önemli filmidir. Çevre seçiminde ve mekânı, oyuncularında da ön plâna çıkarıp başrolde göstermede sağladığı başarıyla Kavur, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında övgüler alan bu filmde Macit Koper'i birinci sınıf bir karakter oyuncusu olarak lânse etmiş; Koper aracılığı ile ruhsal yorumlamaların doruğuna çıkmıştır. Koper'le rol arkadaşlığı yaptırdığı Aytaç Arman da "Gece Yolculuğu"nda en iyi oyununu vererek, hem film, hem de Arman bu yıl Antalya Film Şenliği'nin gözdeleleri olmuştur. "Gece Yolculuğu"nda Kavur, kokuşmuş çevresinden kaçan bir film yönetmenini anlatmakta; bu filmde de terk edilmiş bir Rum köyü, oyuncu kadar çevrenin de sinema için ne denli önemli olduğunu bir kez daha gösteriyordu. "Gece Yolculuğu" katıldığı bu yılki Cannes Film Şenliği'nde ilgiyle karşılanmıştır.

Bu arada Orta Kuşaktan bir yönetmen olan Tunç Başaran, 1972'de ara verdiği sinema çalışmalarına geçen yıl yeniden başlayarak bir "dönüş" filmi yaptı. "Biri ve Diğerleri" adını taşıyan bu filmde, Başaran, İstanbul'daki entel barlardan birinde rastlaşarak yalnızlıklarını paylaştan bir kadınla bir erkeğin tek günlük serüvenlerini, Fransız "Şairane Gerçekçilik" ve "Yeni Dalga" akımlarının etkisi altında, ama yine de özgün bir deneme filmi şeklinde sunuyordu.

ORTAK YAPIMLAR

Son zamanlarda Türk filmlerinde hatırısayılır bir teknik gelişme görülmektedir. Örneğin Erden Kral'ın "Dilân" ve Zülfü Livaneli'nin "Yer Demir, Gök Bakır"ında. Bu filmlerin ikisi de Batı Alman sermayesi ve

teknikleriyle desteklenen ortak-yapımlardır. Fransa'da yaşayan Yavuz Özkan da Fransız sermayesi ile "Yağmur Kaçakları"nı çevirerek Fransa'daki bir Türk sürgünü ile bir Fransız kadını arasındaki ilişkiyi sergilemektedir.

Diğer bir film, "Otobüs"ü İsveç sermayesi ile çeviren Tunç Okan'ın, bu kez, İsveç ve Fransız sermayesi ile çevirdiği Adalet Ağaoğlu'nun "Fikrimin İnce Gülü" adlı romanından, İlyas Salman'la sinemaya uyarladığı "Sarı Mercedes"tir. Filmde Almanya'dan dönüş yapan Türk işçilerinin sorunları ele alınmaktadır.

İsveç'te yaşayan bir Türk olan Muammer Özer'in Türkiye'de çevirdiği "Kara Sevdalı Bulut" da garip bir sansür serüveninden sonra serbest bırakılmıştır.

Zeki Ökten de Fransız sermayesi ile Fransa'daki göçmen Türklerle ilgili bir film olan "Kırlangıç'ın Düşü"nü çevirme planları gerçekleştirmiş bulunmaktadır.

GENÇ TÜRK SINEMASININ YAPIM VE DAĞITIM SORUNLARI

16 Temmuz 1988 Cumartesi günü, Moda Sineması'nda gerçekleştirilen bir panelde "Genç Sinemanın Yapım Yönetim Sorunları" tartışılmış; panele katılan Erdal Çetin, Ömer Uğur, Korhan Yurtsever ve Tuncer Cücennoğlu'nun görüşleri aşağıda özetlenmiştir:

Erdal Çetin: Teknik, Türk Sinemasının can damarı, önemli bir konu... Türk sineması son yıllarda kendiliğinden bir tırmanma ve evrensellikçe açılma gösterdi.

Uluslararası ödüllere rağmen, Türk sineması uluslararası pazarda ve iç pazarda yer tutamadı. Özellikle dağıtım konusundaki açmazları çözemedi. Bugün bu konuyu inceleyeceğiz.

İlk soru: Türkiye'de yapım nasıl gelişiyor? Yaratıcı yapımcı var mı? Hangi donanımına yola çıkılıyor? Batı donanımıyla mı, Türkiye olanaklarıyla mı?

Tuncer Cücennoğlu: Varlık Film Şirketi mensubuyum. İki yıllık bir deneyim öğrenmiş bulunuyorum sorunları... Yönetmen arkadaşlar daha çok işin içinde... Bundan dolayı ilkin yapımcı-yönetmen Korhan Yurtsever konuşsun.

Korhan Yurtsever: 1946 tarihli bir broşür var elimde... Türk Film Yapımcılar Cemiyeti'nin çıkardığı... Değişen bir şey yok o zamandan bu yana...

Bizde yapılan filmler üç kısma ayrılır: 1) Video filmleri; 2) Sinema filmleri; 3) T.V. amaçlı filmler (taşaron filmleri).

Yapım bakımından 1) Ticarî amaçlı film-

ler 2) Sanatsal kaygısı olan ve dış pazara çıkartılma amacı olan filmler...

Genç Türk Sinemasının yapım sorunları genellikle Türk sinemasının sorunları ile aynı... Ancak katmerli... Sansür olayı belâ... Sansür, en azından oto-sansürü zorluyor. Parasal sorunlar: Yapımcı parasını geri almak istiyor. Harcadığı en az elli milyon kâr ile kazanmak istiyor. Sınırları koyuyor.

İyi stüdyolar: Şafak Sineray, Fono var. Daha çok reklâmcılara çalıştıkları için pahalı yıkıyor filmi bunlar... Senaryocu, oyuncu, yönetmen var mı Türk sinemasında acaba? Bunları yanıtlamak sonra da dağıtım sorunlarına yanıt vermek gerek...

Cücennoğlu: Korhan özetledi. Ben daha net olarak meseleyi ortaya koymak istiyorum. Türkiye'nin meseleleri çözülmeden, sinemanın sorunları da çözülmez. Genç sinemacıların sorunları, daha da aşılmaz görülüyor.

Yazarın üretim maliyeti oldukça düşüktür. Nihayet daktilosu ile kâğıt üzerine ya-

Yusuf Kurçenli

zacaktır. Film için en az yüz milyon ister. Varlık Film, Yeşilçam'a rağmen ortaya çıktı, iyi niyetle... 8-9 yönetmene film yaptırdı. Ancak sonunda o da Yeşilçam çizgisine geldi. Hüseyin Karakaş, Hüseyin Güneş dahil, yeni yönetmenlere olanak sağladı firmamız.

Ama sinema durdu; yeni film yapmak çok güç (malî ve iktisadî nedenlerle). Faiz politikası, nakit para... Elhasıl Türkiye'nin sorunları çözülmeden, sinemanın, özellikle Genç Türk sinemasının sorunları bundan dolayı çözülmez.

Ömer Uğur: Türkiye genelinde, Genç Sinema özelinde derdik evvelce. Şimdi ayırım yapmıyoruz. Sinema dışından insanlar örneğin kabızmallar filme yatırım yapmış, seks filmleriyle takviye görmüş. Para işidir film çevirmek: Negatif film, kamera, ışık olmazsa, film çıkmaz.

Türk insanı kendini anlatmak için hâtıra yazar. Kalem/defter işi... Ancak yönetmen için para lâzım. Bu piyasada

denenecek, okul bitirecek, bunun tepkisini yaşayacaksınız.

Türk sineması Yeşilçam sokağından ayrıldığı halde, halâ aynı isimle anılıyor. Bu, tutuculuğu gösterir. "Her şeye Rağmen" (Orhan Ögüz'un filminin adı gibi) film yapıyorsunuz.

Otuz günden aşağı set çalışması olmazdı. Bunu kırdılar. (Yabancı menşeli para bulan arkadaşlar bunun istisnası)... Sinemayı çok seven vazgeçip gitmez asistanlıktan sonra... Kötümser olmak istemiyorum; ama, yönetmen filmi olacakken, prodüktörün mantalitesi ile 10 günde 35 bin metre filmle çalışmak sınırı getirilirse, ne olur? Prodüktör filmi olur. 15 gün çalışıyosun, filmini çamaşır yıkar gibi yıkıyorlar. Genç sinemacı olarak dayatma şansınız yok. 100 milyon harcamaya niyetli olan da, bana değil, filmini Atıf Yılmaz'a veriyor.

Video pazarı da tıkanıp. Şaryo istiyoruz. Özgün müzik yapılıp diyoruz. Lütfi Akad istemezdi diyorlar.

Doğal sonucu: Filmi yönetmenden başka herkes yapıyor. Örneğin prodüksiyon âmirinden, falan mekânın sağlanmasını istiyorsunuz; olmuyor; başka yer öneriyor.

En azından yapılması gerekli işleri şöyle özetliyorum: 1) Mecburî programasyon; 2) Her yeni iş hanına tuvalet yapıldığı gibi, küçük bir sinema salonu yapılmalı; 3) Uzun vadeli, az faizli kredi sağlanmalı; 4) TV'de yarı yarıya yerli yapım gösterilmeli; 5) Filmler vergiden muaf tutulmalı.

Erdal Çetin: Zor ortama rağmen atılım yapıldı. Uluslararası sermaye de geliyor. Yavaş yavaş... Örneğin Warner yabancı sermaye getiriyor. Devlet'e, TRT'ye görev düşüyor, ne dersiniz?

Korhan Yurtsever: Türkiye'de ve Almanya'da video olayı çıktı. Duruldu son yıllarda... Daha önce işletmecilerin istekleri vardı. Bu, sonra video işletmecilerinin avansına döküldü. Belli koşullarla bu avansı verdiler.

1978'lerde Genç Türk Sineması zor günler geçirerek ortaya çıktı. Ayrı bir soluk, ayrı bir heyecan getirdi. Dışarıya da satılabilmek gayesiyle değişik filmler ortaya çıktı. Ahmet Taner Kışlalı (C.H.P. li Kültür Bakanı) destek verdi. Yapımdan sonra festivallere katılmak için Kültür ve Dışişleri Bakanlıkları uçak bileti, alt yazı desteği sağladı.

(Ama yeter mi?) Bir yönetmen chariot ve crane'i bilmiyorsa, filtreyi tanıımıyorsa, renk analizi yapamıyorsa, senaryo için altı ay ayıramıyor ve "on günde 35 bin metre ile çalışıyor" diyen bir prodüktöre boyun eğmiyorsa... Sanatçının karşısına sansür çıkı-

yorsa... (diğer kolaylıkların anlamı kalıyor mu?)

Ben 34 kutu negatifle "Fıratın Cinleri"ni çektim. Bunun dışarıdan getirdiği para ile (bu kez) 200 kutu negatifle "Kara Kafa"yı çektim (1979). Almanya dönüşü, Taner Aşkın, Nejat Özbek, Varlık Film'den teklif aldım. Bu işlere 1,5 - 2 milyon, 2,5 milyona yakın faturasız para ayrılmıştı. İstediklerimizi sağladılar. Özgün müzik, yeterince negatif film... Macaristan'da yıkattılar.

Müzik, efekt ve diyalogların ayrı bantta bulunması koşulları kabul edildi. 17 mm. değil, 35 mm. lik optik ses bandı ile Avrupa standartlarına göre çekim bittikten sonra çok zorlandık. İyi niyete karşı sağlıklı oluşturamadığı yapım kadrosu dolayısıyla "Zincir" kutularda kaldı. Avrupa'daki festivallere katılamadık. Yabancı para gelemeydi.

Dağıtım sıfır... Sen bastıracağın kopveyi, maliyeti karşılamayan bir parayı çıkarıp sana verecek.

Üçüncü jenerasyon Almanya'da Türk filmi seyretmek istemiyor. Türkiye'de de öyle... Almanya'da dağıtım için Sanat Bakanlığı'ndan, 15 sene süreyle % 3 faizle destek para alıyor genç filmciler... Yapımcıdan, filmciye, dağıtıcıya kadar...

Türkiye'de de TRT aynı şeyi yapabilir. Ancak Türkiye'de TRT'nin istediği senaryo olursa... Gelecek aydınlık, açık değil bence... Yine de iyi niyetli senaryodan yapılacak filmlerle dışarıya satış sağlanabilir diyorum.

Cücennoğlu: Nasıl bir örgütlenme? Karanlık görüşe katılmıyorum. Türkiye'nin de, Türk sinemasının da geleceği aydınlık...

Eskiden bölge işletmecisinin etkisi vardı. Video olayı, TV olayı çıktı. İnsanlar videodan da baktı. O heves, o moda bitti. İçeride de olsa, dışarıda da olsa, para lâzım. 2000 klübe film dağıtıyorsun, para sağlanamıyor. Karşılıksız çekler dolaşarak ortalıkta. Yeşilçam'ın dışından ciddi olarak sermaye konmalı. Devletten yardım mümkün değil. TRT, şunu, şunu yaparsan diye veriyor. Bandrol indirimi, vergi indirimi olabilir belki... Başka iktidarlar gelirse...

Ömer Uğur: Avukat/Mahkeme, doktor/hasta ilişkileri nasıl sarkıyorsa, prodüktör/yönetmen ilişkisi de aynı... Ertem Eğilmez, Yeşilçam'ın kültür düzeyi orta ile ilk okul arasındadır diyor. O da birkaç üniversiteli yönetmen yüzünden... Çoğu sinema yapmaktan çok, reklâm filmi yapıyor, "Çağdaş Bir Köle"yi yapan İrfan Tözüm, "Kırlangıç Fırtınası"nı yapan Atilla Cander... Reklâmcıların yaptığı filmler bunlar... Hasbelkader sinemacılık yok. Programları ile geliyor. O zaman prodüktör bulmak

Ömer Kavur

Şerif Gönen

lâzım. Babasının oğlu prodüktör oluyor. Aynı zihniyeti taşıyor.

Film var, sinema salonu yok. Çünkü sinema mafyası (ayağı) var. Bir de bu mesele var. İşte Moda, Ortaköy Kültür Merkezi'nin, Dünya Sineması'nın gençleri tutması da bundan kaynaklandı. Avrupa'da böylesi filmler, kampüslerde dağıtılıyor, gizlice gösteriliyor. Misyoner sinemadan yana değilim ama, yine de sinemanın belli bir misyonu var. Bunu yapamaz hale geldi. Video film yaptı bunu... Ucuz oluyor çünkü... 3-5 günde film çekilip, bunlar Almanya'ya gönderildi. "Kerizlik Boyutu"dur bu... Almanya'dan biz artık 35 mm. lik kamera filmi istiyoruz dediler.

Artık 10-40 milyon kaynaklı film yok. Varlık Film'e rağmen, kötü stüdyo olması, salon bulunmaması dolayısıyla hedefe ulaşamıyor.

Arsel Artuğ, Estet, Varlık ve Ulusal Film kurumlarının listeleri var. Bu listelerdeki yüzzer filmlik repertuarı doldurmak için herkeşe film çektiriyorlar. Yönetmen enflasyonu çıktı ortaya...

SONUÇ

Devlet, tüm sanatların rağmına Türk sinemasına yardım elini çok geç uzattı.

Daha 1930'lu yıllarda Tiyatro ve Müzik, Devletin ilgi alanına girmiş; okullar, konservatuarlar, tiyatro ve konser salonları yapılmış; Devlet tiyatrolarının ve orkestraların uğraşlarına uygun alanlar açılmıştır.

Devlet'in sinema ile ilişkisi ise sadece vergi ve sansür uygulamalarından ibaret olumsuz bir ilgidir. Ancak son üç, beş yıldır Kültür Bakanlığı, özel tiyatrolara yardım elini uzattığı gibi, sinemayla da ilgilenmiş; 1986 yılında çıkardığı "Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu" sansürü yeniden düzenlemekle birlikte, bir fon oluşturarak sinemaya yardımı öngörmüş; özellikle film şenliklerine katılan filmlere verilecek ödüllere katkıda bulunmak üzere ödenekler ayrılmasına olanak sağlamıştır. Antalya ve İstanbul film şenliklerine son yıllarda ya-

pılan yardımlar bu kabildendir.

Bundan önceki dönemde ise, Türk müzicesi, sinema alanında da kendini göstermiş; Devletin ve büyük sermaye ile bankaların ili alanının dışında kalan sinema, kendi başına ilerlemiş ve son yıllarda büyük bir gelişme göstererek yurt içindeki ve dışındaki film şenliklerinde kazandığı ödülleri bunu kanıtlamıştır.

Sinemanın ülkemizde gereğince kalkınabilmesi için, yukarıda sayılanlardan gayrı: Belge ve deneme filmi çevirecek gençlere parasal yardım ya da araç-gereç yardımı yapmak; film kurumlarından ihtiyacı olanlara uzun vadeli, düşük faizli krediler sağlamak; salon ve perde düzenlerini yenilemek isteyen sinema sahiplerine ve stüdyo kurmak isteyenlere kredi vermek; bir Devlet stüdyosu kurarak filmcilerin gereksinimlerini yeğnilemek; yurt içi ve dışındaki şenliklerde ödül kazanan filmleri eğlence resminden ayrışık tutmak; ödülleri daha üst düzeylere ulaştırmak ve zorunlu programasyon olanakları sağlamak hemen akla geliveren ek Devlet desteklerinden bazılarıdır.

Büyük sermayelerin sinemaya yatırım yapmalarının zamanı da çoktan gelmiş, hatta geçmektedir. □

KAYNAKÇA:

- 1) Âlim Şerif Onaran, "The New Turkish Cinema and Its Origins", TURKISH REVIEW (Quarterly Digest), Directorate General of Press and Information yayını, Bahar 1987 sayısı, sh. 99-112, Ankara.
- 2) Ağah Özgüç, TÜRK FİLMLERİ SÖZLÜĞÜ (6 cilt) (1968-1987 yıllarına ait bölümler), Yayınlayanlar: Cahit Poyraz, Mehmet Ezici ve Kadri Yurdatap, İstanbul.
- 3) VIDEO-SİNEMA Dergisi (1-12) (Mayıs 1984-Haziran 1985), İletişim Yayınları, İstanbul.
- 4) VIDEO-HABER Dergisi, sayı 1-46 (Mart 1985-Aralık 1988), Ajans Vipress yayını, İstanbul.
- 5) 1968-1988 yıllarında yayınlanan CUMHURİYET ve MİLLİYET gazeteleri.
- 6) 1968-1988 yıllarında yayınlanan MİLLİYET SANAT Dergileri.
- 7) BİLİM VE SANAT (Sinema Özel Sayısı) (Sayı: 87 Mart 1988), Bilsan Yayını, Ankara.
- 8) GERGEDAN (Türk Sineması Özel Sayısı), (Sayı 20, Ekim 1988), Dönemli Yayıncılık, İstanbul.
- 9) 4-23 Temmuz 1988'de Kadıköy Moda Sineması'nda "Genç Yönetmenlerin İlk Filmleri" üstüne düzenlenen gösteriler ve açık oturumlar.

Bir Sinema Dahisi

Sergey Eisenstein

Güven Pamir

Lumiere kardeşlerin 1895'de Paris'te bir kahvedeki ilk film gösterisinin üzerinden neredeyse yüzyıla yakın bir zaman geçti.

Vedat Türkali'nin de dediği gibi "İçinden çıktığı toplumun sosyo-ekonomik yapısına göbeğinden bağlı" olan sinema sanatları içindeki özgün yerini, rolünü eskisinden daha fazla artırarak korumaya devam ederken, günümüzde artık "endüstri" gibi bir yapıya sahip.

Kimi filmler vardır, üzerinden yıllar geçse de, belleklerimizde hala canlı izlerini korur. Bir sahnesi zaman zaman gözlerimizin önünden akıp geçer. Yılmaz Güney'in oynadığı Ağır'daki Adanalı faytoncu kim unutulabilir? Ya Şarlo'yu Diktatör rolünde? Ya da Potemkin Zirhlisi'nin merdiven sahnesi gider mi gözlerimizin önünden?

Yazımızın konusu ise Potemkin Zirhlisi'nin yönetmeni ünlü Sovyet film yönetmeni Sergey Eisenstein. Sinema toplum yaşamının önemli bir parçası olma özelliğini koruduğu sürece anılacak bir sinema dahisi olan Eisenstein'in doğumundan bu yana 90 yıl, ölümünden ise 40 yıl geçti.

23 Ocak 1898 tarihinde Riga'da doğan Eisenstein'in dünyaya gözlerini açtığı Çarlık Rusyası, aynı zamanda yüzyılın başın-

da büyük toplumsal olaylara da sahneydi. Büyük Amerikalı yazar John Reed'in dediği gibi "fırtına yaklaşıyordu".

Zengin bir kültür yaşamına sahip olan Çarlık Rusya, sinema alanında da fakir sayılmazdı. İlk Rus filmi Stenka Rasin 1908'de gösteriliyor ve filmin başarısı, ulusal bir Rus sinemasının doğuşunu müjdeliyordu.

Stenka Rasin'den 3 yıl önce yenilgiye uğrayan 1905 Devrimi sonrasında, Çarlık Rusya'da sinemanın doğuşu tarihse olarak yeni bir çağ açacak olan toplumsal olayların arifesiyle aynı zamana rastgeliyordu. Çarlık Rusya'sında koyu bir baskı rejimi, Bolşeviklerin önderliğinde tarihte ilk kez yeni bir devlet biçimiyle yer değiştirecek ve Büyük Ekim Sosyalist Devrimi ile birlikte, Çarlık Rusya tarihe karışırken sinema da artık yeni bir yapı üzerine kurulmaya çalışacaktı.

Ekim Devrimi'nin ilk ışıkları yandığında Eisenstein henüz yirmi yaşlarında bir gençti. Devrim, bir çok sorunla karşı karşıya ilerliyordu. İç savaştan, ekonomik sorunlara, kültür-sanat yaşamına dek sancılı bir süreç, sinemayı da etkiliyordu.

Çarlık Rusyası sinemacılarının kimilerinin ülkeyi terk etmiş olmalarına karşın, etkileri sürüyordu. Yabancı filmler

sinemalarda daha fazla gösteriliyor, ayrıca hammadde araç gereç yoklukları çekiliyordu.

Buna karşın örgütlenen yeni kuşak sinemacılar vardı. Devrimden önce Lenin'in de belirttiği gibi "Sosyalist kültürün gerçek yaratıcıları sinemayı denetlemeye başladıklarında, sinema en etkili eğitim araçlarından biri olacaktı" ve Bolşevikler sinema olayına karşı duyarsız değillerdi. Nitekim devrimden sonra ilk yapılan işlerden birisi, Krupskaya başkanlığında 9 Kasım 1917'de oluşturulan Film Komitesi idi.

DEVİRİM SONRASI SİNEMA

Nihayet, 1919 Ağustosunda alınan bir kararla sinema ve fotoğraf endüstrisi tamamen devletleştiriliyor ve böylece sinema alanındaki dağınıklık da çözülmüş oluyordu.

İç savaş sırasında ve NEP döneminde Sovyet sinemacıları çok geri tekniklerin zorluklarına karşın, kısa filmleriyle unutulmaz eserler gerçekleştiriyorlardı. Bunlar belgesel ve haber filmleri olmalarına karşın Mayakovski'nin dediği gibi, "hasta sinema"da fışkıran filizlerdi.

Sanatın diğer alanlarında olduğu gibi, sinemada da, kuramsal mücadele sert bir biçimde sürüyordu. "Sol Sanat Cephesi" adı altında birleşen genç sinemacılar, yeni Sovyet sinemasının doğuşunda büyük rol oynuyorlardı. Sinema tarihi içinde adları onurla anılan büyük yönetmenler işte bu dönemde ve bu akımın içinden çıkıyorlardı. Sergey Eisenstein da bu akımın ve bu gençlerin içindeydi.

Eisenstein, mühendislik eğitimi görmesine karşın tiyatro ile ilgilendi. 1923'dan sonra, sinema kuramı üzerine teorik çalışmalarını derinleştirmeye başladı, bu yıl içinde kısa bir film yaptı.

SİNEMAYA KATKILARI

Sessiz sinemanın büyük bir yönetmeni ve teorisyeni olan Eisenstein Grev'i

Potemkin Zirhlisi...

1924'te çevirdi. Sinema tarihi içinde gelmiş geçmiş en büyük 10 film arasında sayılan Potemkin Zirhlisi'nin ise bir yıl sonra 1925'te yaptı. Daha sonraki iki sessiz filmi ise, devrimin 10. yılına adanmış Ekim (1927) ve Generalinle (1926-29) idi.

Beş yıl içinde bu dört büyük filmi yaptıktan sonra, uzun süren bir dış yolculuğa çıktı. Avrupa ülkeleri ve ABD'ye gitti. Oradan Meksika'ya geçti. 1931-32 yıllarında Meksika'da Que Viva Mexiko'yu çevirdi.

Bir yıl içinde Meksika'da binlerce metre film çektikten sonra 1932'de ülkesine geri döndü.

1930'lu yılların ortasından sonra, gerek dünyada, gerekse Almanya'da faşizm daha da kırıktı. Almanya'da faşizm iktidara gelir, İspanya'da anti-faşist iç savaş sürerken Sovyetler Birliği'nde Stalin döneminin uygulamaları kültür ve sanat yaratıcıları arasında sert tartışmalara yol açıyordu.

Eisenstein bu yıllarda üzerinde çalıştığı Beschin-Wien (1935-37) filmini bitiremedi.

13. yüzyılda Almanya'nın Rusya'yı işgal girişimini konu edinen Alexandr Newski filminin yapımı 1938 yılına rastlar. Faşist Almanya'nın saldırgan amacına tarihten bir uyarı gibi olan filmin çekimi sırasında Eisenstein şöyle diyordu: "Saldırıya karşı

vatanseverlik ve ulusal direniş. Konu budur ve film bununla doludur."

1939'da Sovyet-Alman saldırmazlık anlaşması imzalandığında gösterilmeyen film, çok geçmeden faşist orduların Sovyet topraklarına saldırmasıyla tekrar gösterime giriyordu.

1944-46 yılları arasında 1. bölümü Stalin ödülü ile mükafatlandırılan, 2. bölümü önce yasaklanıp, daha sonra Kruşçev zamanında serbest bırakılan ve 3. bölümünün çekilmesine erken ölümünün izin vermediği Korkunç İvan'ı çekmeye başlıyordu.

Ekim Devrimi'nin yetiştirdiği büyük yönetmenlerden olan, ama onların içinde ayrı bir yere sahip bulunan bu sinema dahisi, ne yazık ki genç yaşta 11 Şubat 1948'de Moskova'da gözlerini kapıyordu.

Dünya sinema tarihi içinde tartışmasız büyük bir yeri olan Eisenstein sessiz filmde alışlagelmiş biçimlerden vazgeçerek, kendine özgü bir kurgu tekniği yarattı. Tek tek sahneleri, resimleri yan yana sıralayarak sürekli ve hareketli anlatımı başardı. Seyirciler için göz kamaştırıcı özellikleri olan sahneleri çekti. Konuşma olmamasına karşın, kişilerin hareket ve mimikleri anlaşılır düşündürücü ve harekete geçiricidir. Sessiz filmlerin bir önemli özelliği de, tek bir kahramana değil yığınlara, yığınların yaratıcılığına yer vermesidir. Filmlerin kahramanı yığınlardır.

EISENSTEIN'İN MİRASI

Bugün Sovyet ülkesinde toplumun bütün parçalarında olduğu gibi, sanat yaşamı ve sanatçılar üzerinde çok daha radikal değişikliklere gidiliyor. Eisenstein da yaşadığı çalkantılı dönemin bürokratik engelleriyle karşı karşıya gelmiş, kimi filmlerini ne yazık ki bitirememişti. Oysa ki, Eisenstein'in filmleriyle seyircileri arasında bir engel, bir sorun yoktu.

Eisenstein, nesnel gerçekliğin sanat ve sanatın önemli bir kolu da sinema ile yansıtılmasını, altına imza attığı filmlerle gerçekleştirdi. Şimdi bize düşen görev, sinema sanatını sevmek, izlemek ve nesnel gerçekliği (bilimle birlikte) sanat ve sanatın değişik kollarıyla yansıtan ürünleri yaşamımızın bir parçası haline getirmektir.

Bu yıl Eisenstein üzerinde çok şeyler yazılacaktır. Bunların okunması şüphesiz gereklidir. Ne ki, şimdi uygulanması gereken ve okurkımıza önereceğimiz, Eisenstein'in filmlerinin dolaysız olarak görülmesidir. Batı ülkelerinde bu filmleri izlemenin, oynatmanın olanakları çok. Her kent kütüphanesinde, film kurumlarında Eisenstein'in bu ölmez filmleri bulunur. Bunları oralarından almak (hatta makine ile beraber) göstermek, Türkiyelilere tanıtmak, etkili bir kültür çalışması olabilir. Sinematekler her yıl bıkıksızın, Eisenstein'in filmlerini gösterirler. Bu da ayrı bir olanaktır. □

Dert Veren Tv...

Sinemaya Karşı

Ömer Ateş

Günümüzün temel iletişim aracı TV ileri kapitalist ülkelerde doğduğu günden itibaren sinemaya destek olurken, geri kalmış ülkelerde dert olmuştur. Bu olgunun nedenleri çok açık: İleri kapitalist ülkelerde sinema, çok kısa bir zaman içinde gerekli sermaye birikimini sağlayarak kendini ayakta tutacak olanaklara sahip olurken, geri kapitalist ülkelerde, kendisi için sermayeye olan gereksinimini karşılayamamıştır. Sinema bu ülkelerde, önceleri devlet eliyle ülkeye sokulmuş ve daha sonra sürekli bir biçimde devletin elinde-denetiminde kalmıştır. Çünkü, geri kapitalist ülkelerde ulusal burjuvazi, sermayesini sanatsal etkinliklere ayıracak kadar kendini güçlü duymamıştır (Ülkemizde 80'den az önce başlamıştır sermayenin doğrudan müdahaleleri).

Bir ülkeye devlet desteğinde ya da yabancı sermaye aracılığıyla giren sinema, içinde bulunduğu, varolduğu bu konumu aşmakta elbette çok büyük zorluklar çekecektir. Bu yazgı kaçınılmazdır! İşte, sinema daha gerekli sermaye birikimini sağlamadan TV ile karşılaşınca, çağımızın bu güçlü sanatı bir anda güçsüzlükler sanatına dönüşür. Ya devletin, ya sermaye veren herhangi bir kapitalistin güdümünde kalacak ve bunalacaktır. Bu kaçınılmazdır.

Şurada yanılmamak gerekir: Türk sineması zaman zaman kendinden beklenenin çok üzerinde yapıtlar da vermiştir. Ancak bu ürünlerin tarih içindeki konumlanması incelenmeye değer: 1960 sonrası genel özgürlük ortamı, sermaye için de özgürlük ortamı olmuştur. Basın-yayın dünyasında yaşanan rahatlatma sinemada da yaşanmış, küçük sermayelerle o gün için atılımlar gerçekleştirilmiştir. Ne var ki bu belirleme yanıltıcı olabilir. Siyasal ortamların elverişliliği tek başı-

na bir kategori değildir. Bugünkü TV'nin Türk sinemasına ilk kötülüğü burada başlamaktadır: **Son aylarda TV'de gösterilen "Türk Sinema Tarihi'nden" adlı yapıtların ilginç işlevi.** Bu da, günümüz Türk sinema yapıtlarıyla karşılaştırıldığında birer başyapıt görünümünde olan filmlerin gösterilmesi! Elbette, TV bu filmleri gösterime sokarken, böyle kötü niyetler beslemiyor. Ne var ki benim kafamda beliren şu: 1965 tarihli bir filmle 1989 tarihli bir filmi karşılaştırmak (oldukça ilginç bir örnek oluşturduğu için H. Dormen'in "Güzel Bir Gün İçin" adlı yapıtı) bu bakış insanları Türk sinemasına bakarken çok olumsuz yerlere götürebilir. Çünkü, 1960 tarihli

deni, sinema sermayesinin beğeni düzeyi ve filmi halkımıza değer görmemesi. Yazık ki H. Dormen çok çabuk yılgınlığa kapılarak sinemayı bırakıyor. Bu gerçek!

Şöyle bir soru sorulmalı: "Neden oluştu bu kalite farkı?" 25 yıl sonraki Türk sinemasından üstün olan ne? ve "bu üstünlüğün nedenleri nasıl açıklanabilir?" Günümüz yapımcıları, yönetmenleri ve oyuncularını biraz abartılı gibi görünen bu yargıyı değerlendirmeliler bence. Nasıl bir açıklama yapacaklar acaba?

Tek neden, dert veren TV mi? Elbette hayır. Çünkü, Türk sineması TV'ye karşı giriştiği isteksiz, ama kaçınılmaz rekabete porno ve karate

Televizyon rekabetine karşı ayakta duranlar.

filmler senaryo açısından olsun, oyunculuk açısından olsun, yönetmenlik açısından olsun, 1989 Türk sinemasına taş çıkartacak düzeyde. (Elbette pek çok şey gibi, bu da öznel bir yargı. Bunun karşısını söyleyecek olanların yargıları öznel değil mi?) Yargılar öznel ama, bu filmin gösterilecek bir sinema bulamaması çok nesnel: Ne-

filmleriyle girişti. Bu, yenilgiyi kabul demektir. Oysa, Türk sineması için küçük bir deneyim de vardı; 12 Mart sonrası toplumsal hareketliliğe koşut gelişen bir toplumcu-toplumsal sinema vardı ki, TV ile rekabete girişme gereği bile duymadan kendini kabul ettiriyordu. Çünkü, TV (ki tüm geçmişinde, o günlerdeki kadar demokratik

Anayurt Otel

bir yapıya, program kalitesine ulaşmamıştır.) ile girişilecek bir rekabet varsa, yarışı rekabet ortamını belirleyen kazanacaktı. Kısacası, TV'nin yapamayacağını yapmak, yeterdi sinema için. Oysa, Türk sineması TV'nin yapamayacağı iş olarak, **porno filmi** gördü. Bununla da yetinmeyen yapımcı, sansasyonel basını kullandı, zaman zaman böyle bir basının doğmasına yardımcı oldu. Neydi bu sansasyonel basın? Sinemayı sinema olarak görmeyen; sinemayı kendi trajininin tecimsel aracı kabul eden, sinemayı insanları bir anda üne kavuşturan garip bir araç olarak gösteren, bu amaçla da bir yandan fotoroman oyuncusu yarışmaları düzenlerken, bir yandan da bu yolla sözde üne kavuşmuş oyuncularını ken-

dine malzeme yapan ve böylece sinemayı kendisi için kullanan bir basındı. Bu basının sinema gibi bir sorunu yoktu. O, kendisine malzeme arıyordu; bu da, o gün için sinemaydı. (Star sistemi ilk kez sinemada yaratıldı. Sonradan edebiyat tiyatro gibi alanlara yayılmaya çalışıldı.) TV'nin bu anlatıklarımızdaki yeri nedir? Günahı ne kadardır? Yok denecek kadar azdır elbette. Çünkü, TV sansasyonel basını pompalamıyordu ki. Bunu yapan, Türk sinemasının aklı evvel yapımcısıydı. Rekabet edecekti ya TV ile!

Başa dönerek sorumuzu yanıtlamaya çalışalım. Sansasyonel basın, Türk sinemasında önemli bir şeyi daha sildi götürdü: Oyunculuk. Çünkü, yapımcı artık kaliteli oyuncu değil, ba-

sında sansasyon yaratacak oyuncuyu tercih edecekti. Böyle de oldu. Türk sineması, büyük bir oyuncu kadrosunun yitirilmesine seyirci kaldı. 60'lı yıllarda tiyatrodan sinemaya geçen kaliteli oyuncu, sinemayı kendisi için bir sanat alanı olarak görmemeye başladı ve kendi savsız, ama saygın tiyatrosuna döndü. Boşluğu dolduracak fotoroman yıldızları için meydan iyiden iyiye boşalmıştı. Bu sırada? yönetmen ne yapıyordu? Yönetmen akılcı, daha uysal sermaye arıyor, bulamayınca işi bırakıyordu. Zaten bir çoğu da profesyonel değildi bu insanların. Sorun yine sermaye oluyordu. 70'li yıllara gelindiğinde yönetmen için-sözde-bir fırsat doğdu. Gelişen yeni Bir sektöre kayılabildi: Reklamcılık. Yönetmen reklamcılıkta ekmek parasını kazanacak, sinema ile de sanatçılık duygularını bastırarak. Bu noktada elbette yapılan yalnızca bastırmadır. Bir başka yönetmen tipi de, bir yandan porno-kaset karışımı beş filmin diyeti olmak üzere, kendi için bir film yapabilmenin koşullarını yaratmaya çalışan yönetmendir. İşte günümüzde Türk sinema tarihinin kilometre taşlarını oluşturan sayıca çok az filmin yönetmeni de bu insanlardır ne yazık ki! Emeklerine saygı mı, ürünlerine sevgi mi?

Tüm bu saydıklarımız, haksız bir rekabetin ürünü-sonucu değildir. Ayrıca kim kapitalist sistemde haksız rekabette yakınma hakkını kendinde bulabilir? Anlaşılmayan bir şey daha: **Dert** verdiği söylenen T.V'den kim, **derman** beklemektedir! □

Asiye Naal Kurtulur?

Bilar, Mülkiyeliler Vakfı, Bilim ve Sanat'ın Ortak Girişimi

Ankara'da Sinema Baharı

Cemil Turan

Geçtiğimiz yıl 13-20 Mart tarihleri arasında Bilar A.Ş., Mülkiyeliler Birliği Vakfı ile Bilim ve Sanat Dergisi ortaklaşa Ankara Film Şenliğini gerçekleştirdiklerinde, başkentte bir sinema şenliğinin yapılabileceği, "olmaz" görünenin olabileceği anlaşılmıştı. Ankara'ya kültürel bir soluk getiren Şenliğin ikincisinin hazırlıklarının bitirilmesi bundan sonraki yıllarda da Şenliğin gelişerek yapılabileceğini daha duru biçimde gösterdi. Bu şenlik aynı zamanda kuruluşların, insanların bir araya gelerek, ortak amaçlar için nasıl "çorak toprağa bereket" getirebileceğini de ortaya koydu.

ŞENLİĞE MALİ DESTEK

Ankara'da bir film şenliği düzenleyebilmenin kadrosunun ve altyapısının bulunduğu anlaşılmaması bütün sorunların bittiği anlamına gelmiyor. En önemli sorun "para" olarak ortada duruyor ve önümüzdeki yıllarda da bu sorunun kendisini göstereceği anlaşıyor. Açık olan birşey var ki, yalnız bilet gelirleri yetmiyor, bir şenlik organizasyonu her zaman dışardan mali desteği gerektiriyor. Bu yıl Kültür ve Turizm Bakanlığı 25 milyon ve Galatasaraylılar Vakfı 15 milyon lira başta bulunarak şenliğin düzenlenmesine katkıda bulundular. Galatasaraylılar Vakfı'nın başkanı, 15 milyon lira tutan ödülleri vermeyi üstlenmek biçiminde oldu. Şenliğin diğer giderleri ise bilet gelirlerinden karşılanacak. Böyle bir organizasyon, bu denli "mütevazı" bir bütçeyle gerçekleştirilecek.

YERLİ-YABANCI 63 FİLM VE DİĞER ETKİNLİKLER

Ankara 2. Film Şenliği içinde Türk filmleri yarışmasına katılan 14 adet fil-

min yanısıra, 16 adet "Dünya Sinemasından Ödüllü Filmler", 14 İtalyan güldürü filmi, 6 Murnau, 7 Lütfi Akad, ve 6 Şarlo filmi toplu gösteriler olarak izlenebilecek. Bu 63 filmin dışında kısa filmler yarışmasına da 40 film katılacak. Türk filmleri yarışmasının

birincisi ise 10 milyon lirayla ödüllendirilecek. Geçtiğimiz yıl sadece yeni yönetmenlere açık olan yarışmada birinciliği Orhan Oğuz'un "Herşeye Rağmen"i, ikinciliği Engin Ayça'nın "Bez Bebek"i ve üçüncülüğü de Şahin Kaygun'un "Dolunay" adlı filmle-

-Z- filminden Costa Gavras

ri almıştı. "Herşeye Rağmen" daha sonra katıldığı yurtdışı şenliklerde de çeşitli ödüller alarak başarısını sürdürdü.

Ankara Film Şenliği içinde geçen yıl olduğu gibi bu yıl da "sinema" konulu bir karikatür yarışması, "fotoğraflarla Türk sineması" ve "Türk filmleri afişleri" sergileri, "TV ve sinema ilişkileri", "siyasal sinema" konulu açık oturumlar ile söyleşiler de yer alıyor.

ABULADZE JÜRİ BAŞKANI

Şenliğin uzun metrajlı Türk filmleri yarışmasının jüri başkanlığını bu yıl ünlü Gürcü yönetmen Tengiz Abuladze yapacak. Geçen yıl da yine bir yabancı sinema adamı, İtalyan sinema profesörü Mario Verdane jüriye başkanlık etmişti. Sovyetler Birliği'nde "açıklık" politikaları sonucu ortaya çıkan filmleri ile adını duyuran Abuladze, Sovyet toplumuna eleştirel gözle bakan bir yönetmen olarak tanındı. Abuladze'nin Ankara 2. Film Şenliği'nde gösterilecek "Pişmanlık" adlı, 1984 yapımı başyapıtı önce yasaklanmış, 1986 yılında Dışişleri Bakanı Şevarnadze'nin de desteğiyle gösterime girmişti. "Pişmanlık" 1986 Cannes Film Şenliğinde jüri özel ödülü almıştı. Uzun metrajlı filmler yarışması jürisinin Abuladze dışındaki üyeleri ise Burçak Evren, Ülkü Tamer, Doç. Dr. Nilgün Abisel, Yılmaz Atadeniz, Tarık Dursun K., Halil Ergün ve Ergin Orbey.

Kısa filmler yarışma jürisi ise şu isimlerden oluşuyor: Hilmi Etikan, Bilgin Adalı, Nejat Ulasay, Seçil Büker, Alpaslan Aydın, Caner Fidaner ve Nezih Danyal.

"Sinema" konulu karikatür yarışması jürisinde de şu karikatürcüler yer alıyor: Semih Balçioğlu, Turgut Çeviker, İsmail Gülgeç, Ali Ulvi Ersoy, Nezih Danyal, Ferruh Doğan, Kamil Masaracı ve Tan Oral.

SİYASAL SİNEMA AĞIRLIKTAKI

Yunan asıllı Fransız yönetmen Costa Gavras'ın bir politik sinema klasiği haline gelen ve sansür nedeniyle Türkiye'de gösterilmeyen ünlü yapıtı "Z" (Ölümsüz), Ankara 2. Film Şenliği'nin açılış filmi olarak seçilirken, kapanış filmi ise 1988'de ölen Andrey Tarkovski'nin Türkiye'de ilk kez gösterilecek olan son filmi "Kurban" olarak şenlik yönetimince belirlendi.

Bu ikisi dışında, "Dünya sinema-

Herşeye Rağmen

sından ödüllü filmler" bölümünde gösterilecek diğer filmlere de bakıldığında siyasal sinemanın ağırlık taşıdığı gözleniyor. Bunlar arasında Ayzenştayn'dan "Potemkin Zirhlisi", Gavras'dan "Sıkıyönetim", Rhome'un belgeseli "Sıradan Faşizm" bu türün klasikleşmiş örnekleri olarak dikkati çekiyor. Ayrıca İtalyan, F. Alman, Fransız, Sovyet, Çin ve İsveç sinemalarından yeni yapımlar da ödüllü filmler bölümünde gösterilecek.

ŞARLO'YA SAYGI

Doğumunun 100. yılında büyük sinema yönetmeni ve oyuncusu Şarlo'nun (Charlie Chaplin) altı filminin video gösterimi, Şenlik'te Ankaralı sinemaseverlere sunulacak. "Bilinmeyen Şarlo" adlı bir belgesel filmin de gösterileceği Şarlo toplu gösterisinde ünlü sinema adamının şu altı filmi yer alıyor: Diktatör, Sahne Işıkları, Şehir Işıkları, Yumurcak, Sirk ve Modern Zamanlar.

Bir başka toplu gösteriyi de yine doğumunun 100. yılı dolayısıyla Alman sessiz film ustalarından F.W. Murnau filmleri oluşturuyor. Türk sinemasının ustalarından Ö. Lütfi Akad'ın önde gelen filmleri de şenlikte gösterilecek ve Akad'ın sineması Şenlik söyleşileri içinde ele alınacak.

YARIŞMA FİLMLERİ VE YÖNETMENLER

Türk sinemasının gelişimine katkı-

da bulunmak amacıyla düzenlenen uzun metrajlı filmler yarışmasına ise 14 film katılıyor. Bu filmler ve yönetmenleri şöyle: Yansına (Taner Aşkın), Üçüncü Göz (Orhan Oğuz), Av Zamanı (Erden Kıral), Reis Bey (Mesut Uçkan), Melodram (İrfan Tözüm), Kırmızı Fistan Mor Kadife (Ahmet Yüzüak), Hanım (Halit Refiğ), Arkadaşım Şeytan (Atıf Yılmaz), Dünden Sonra Yarından Önce (Nisan Akman), Polizei (Şerif Gören), Düttürü Dünya (Zeki Ökten), Yarın Cumartesi (Bilge Olgaç), Zamansızlar (Ömer Uğur) ve Bir Tren Yolculuğu (Tunca Yönder).

Türkiye'de ilk kez 8 mm, video, canlandırma ve 16 mm-35 mm olmak üzere dört kategoride yapılacak kısa filmler yarışmasına ise aşağıdaki yönetmenlerin filmleri katılacak: Mustafa Satıldı, Sabri Kalıç, Mustafa Kemal Orhon, Ahmet Kırkavak, Vural Çavuşoğlu, Refik Güley, Cemal Şan, Levent Semerci, Cahit Çiltaş, M. Sena Merter, Cemal Taşdan, Şener Sonuşen, Tümay Eraslan, Necmettin Gökşal, Mehmet Uğur, M. Ayaş, Ahmet Ersoy, Alp Buğdaycı, Yücel Ünlü, Faik Kartelli, Özgür Aydın, Melih Kançelik, Enver Özüstün, Ferda Kançelik, Olgun Arun ve Şahika İzmen.

NİCE ŞENLİKLERE...

İstanbul'da "Sinema Günleri"nden sonra, artık Ankara'da Sinemaseverler de bir "sinema baharı" yaşıyorlar. Bu etkinliklerin diğer illere de yayılması dileğiyle, gelecek yılın şenliğine, nice şenliklere...!

Juhani Hyttinen

"Finlandiya'da Basına Baskı Yok"

Söyleşi: Atilla Aşut

Merkezi Prag'da bulunan 250 bin üyeli Uluslararası Gazeteciler Örgütü (IOJ) Yürütme Kurulu Üyesi ve Finlandiya Gazeteciler Birliği Başkanı Juhani Hyttinen (Yuhani Hüttinen), Aralık ayının ilk yarısını Türkiye'de geçirdi. Çeşitli kuruluşları ziyaret eden ve bu arada, Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin 10. Yıl kutlamalarına da katılan Juhani Hyttinen ile arkadaşımız Atilla Aşut, Finlandiya'da basın sorunları ve IOJ'nin genel durumu üstüne konuştu.

□ Finlandiya'daki basın kuruluşlarının yapısı ve çalışmaları konusunda bizi aydınlatır mısınız?

□ Finlandiya'da profesyonel olarak çalışan 6500 gazeteci, Gazeteciler Sendikası üyesidir. Sendikanın yanısıra, gazetecilerin siyasal ve ideolojik eğilimlerine göre örgütlendikleri dernekler, birlikler de var. Örneğin, bu kuruluşlar arasında,

"Muhafazakâr" eğilimli 70 yıllık dernekleri de sayabiliriz. Ancak, bu derneklerin önemli bir gücü yok. Görece daha güçlü basın örgütleri ise "merkezci", "sosyal demokrat", "halkçı demokrat" ve "komünist" eğilimli gazetecilerin yönetiminde... Benim başkan olduğum Gazeteciler Birliği içinde genel olarak sosyalistler ve komünistler yer alıyor. Ancak, şunu da

hemen belirteyim ki, Finlandiya'daki gazetecilerin tümü, uluslararası konularda ilerici ve Finlandiya'nın "yansız" politikasıyla uyumlu bir yaklaşım içinde olmaya özen gösteriyor. Bizde barış politikasına karşı çıkan gazeteci yok gibidir.

□ Biraz da başkan olduğunuz kuruluştan söz eder misiniz?

□ Finlandiya'da sol hareket, İkinci Dünya Savaşı sonunda yasallık kazandı. Finlandiya Gazeteciler Birliği de bu dönemde, 1947 yılında kuruldu. Şu anda 300 dolayında üyemiz var. Ama, 5 milyon nüfuslu Finlandiya'da, bize göre bu Birlik, ülkemizdeki ilerici hareketin omurgasıdır. Üyelerimiz gazetelerde, radyo-televizyon kuruluşlarında, üniversitelerde ve sendikaların yayın organlarında çalışıyor. Finlandiya Gazeteciler Birliği, kuruluşundan bu yana Uluslararası Gazeteciler Örgütü'nün üyesidir.

□ Finlandiya'da basının güncel sorunları nelerdir?

□ Şu anda Finlandiya'da, Radyo-Televizyon Kurumu çalışanlarının grevde olduğunu belirtmek isterim. Grev, ikinci haftasını doldurdu. Devletçe işletilen Radyo-Televizyon Kurumu'ndaki grevin amacı, ücretlerin artırılmasına yönelik... Aslında Finlandiya'da gazetecilerin ekonomik durumu, öteki kesimlere göre oldukça iyi. Ayrıca, ülkemizde basın özgürlüğü geleneği yerleşmiş bulunduğundan, gazeteciler üzerinde siyasal bir baskı da söz konusu değil.

□ Peki, yazılı ve sözlü basının yapısal sorunları yok mu?

□ Gazetelerin durumuna bakıldığında, tekelleşmeye yönelme görülüyor. Büyük şirketler, gazeteleri ele geçirmeye çalışıyorlar. Bu durumda yerel gazetelerin ekonomik sorunları ön plana çıkıyor. Bu sorunlar 'sol basın' için de geçerli. Reklam gelirleri giderek büyük gazetelere yöneliyor. Finlandiya gazetelerinin gelir kaynakları, yıllık abone ve reklamlardan oluşuyor. Satışlar, bu genel toplam içinde önemli bir yer tutmuyor. Bu arada, devlet bütçesin-

den gazetelere yardım yapıldığını da eklemeliyim. Siyasal partilerin yayın organlarıyla, haftada en az üç kez çıkan gazetelere, dağıtım harcamaları için devletçe belirli miktarda para yardımı yapılıyor.

□ Radyo ve televizyonun durumu nedir?

□ Finlandiya'da 1979 yılında, özel radyo-televizyon şirketlerinin kurulmasına izin verildi. Finlandiya devlet televizyonunda reklam yok, fakat özel şirketlerin işlettiği kanallar da var. Özel sektör radyolarının programları ise Amerikan müzik yayınlarıyla dolu. Oysa hükümet, özel sektörün bu alanda yatırım yapmasına, 'kültürün gelişmesine yardımcı olacağı' düşüncesiyle izin vermişti. Bu, pratikte hiç de amaçlandığı gibi olmadı.

□ Devletin gazetelere uyguladığı sübvansiyonda eşitlik ve adalet nasıl sağlanıyor?

□ Oldukça nesnel ölçütler uygulanıyor. Parti gazeteleri için verilen para, bunların parlamentodaki üye sayılarına göre hesaplanıyor. Öteki yayınlarda ise tiraj gözönünde bulunduruluyor.

□ Biraz önce, Finlandiya'da Radyo-Televizyon Kurumu çalışanlarının grevde olduğunu söylediniz. Türkiye'de benzer konumdaki emekçilerin, değil grev yapmak, sendikalaşmak, hatta dernek kurmak hakkından bile yoksun olduklarını biliyor muydunuz?

□ Tabii, ülkenize gelirken Türkiye konusunda birtakım bilgilerim vardı. En azından, Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin ilerici bir yapıya sahip olduğunu biliyordum. Ancak, burada yaptığım görüşmeler, izlediğim seminer ve paneller, bilgilerimin çok yetersiz olduğunu gösterdi. Şimdi, ülkenizdeki gazetecilerin karşı karşıya bulunduğu sorunları çok daha iyi kavramış durumdayım. Biz, Uluslararası Gazeteciler Örgütü olarak, tüm dünyada basın emekçilerinin haklarına saygı gösterilmesi ve meslek çıkarlarının korunması için savaşım veriyoruz.

□ Bize, IOJ'yi kısaca tanıtır mısınız?

□ Merkezi Prag'da bulunan IOJ (Uluslararası Gazeteciler Örgütü), 1946 yılında kuruldu. 120 ülkeden ikiyüzelli bin dolayında üyemiz var. Örgüt içinde basın dernekleri, sendikalar ve bireysel üyeler yer alıyor. Henüz kurum olarak katılamamış ülkelerden bireysel üyelerimiz var. Bizim geleneksel eylem alanımız Avrupa idi. Ancak, son yıllarda bölgesel örgütlerimizin çalışır duruma gelmesiyle, tüm dünyada sesimizi duyurmaya başladık. Şimdi Güney Amerika, Asya ve Afrika'da da çalışmalar yürütüyoruz.

IOJ'den genelde "sosyalist" bir örgüt olarak söz edilirdi. Ancak, şu anda, pek po-

Juhani Hyttinen

litize olmayan meslek kuruluşları da üye durumunda. Örneğin Portekiz Gazeteciler Sendikası, IOJ üyesi. 6500 üyeli Finlandiya Gazeteciler Sendikası da birkaç ay içinde örgütümüzün üyesi olacak. IOJ Genel Başkanı bir süre önce değişti. Yeni Başkan, örgütün yapısında kimi yeni düzenlemelere gidiyor. Kuşkusuz, temel amaçlarımız değişmez. Biz, tüm dünyada barışın ve toplumsal adaletin gerçekleşmesi için uğraş veriyoruz.

□ IOJ'nin merkezinin Çekoslovakya'da olması, çalışmalarınız açısından birtakım güçlükler yaratıyor mu?

□ IOJ 1946' yılında kurulduğunda, merkez olarak önce Londra, sonra Brüksel düşünülmüştü. Ancak, İngiltere ve Belçika hükümetlerinin bunu kabul etmemesi üzerine Prag merkez oldu. Bu durum, Finlandiya Gazeteciler Birliği açısından bir sorun yaratmıyor. Ama, sizinki gibi ülkelerin hükümetleri birtakım güçlükler çıkarabiliyor.

Şunu da ekleyeyim: Biz, gazetecilerin meslek sorunlarının daha kolay çözülebilemesi için, dünyadaki tüm basın kuruluşla-

riyla ortak çalışmalar yürütmek istiyoruz. Daha da ileri giderek söyleyeyim, IOJ ile FIJ'in (Merkezi Brüksel'de bulunan Uluslararası Gazeteciler Federasyonu) UNESCO çatısı altında birleşmesinden yanayız. Şu anda iki kuruluş da UNESCO'da "Gözlemci" statüsünde. Biz, birlikte daha güçlü olacağımızı düşünüyoruz.

□ Son olarak, Türkiye konusundaki izlenimlerinizi öğrenebilir miyiz?

□ Daha önce de belirttiğim gibi, Türkiye'deki meslektaşlarımla yaptığım görüşmelerden çok yararlandım. Ülkenizde basın özgürlüğüne yönelik tehditler konusunda artık yeterince bilgi sahibiyim. Daha önce Finlandiya'dan ülkenize turist olarak gelen birçok arkadaş, Türkler'in son derece sıcak ve konuksever insanlar olduklarını söylemişti. Ülkenizde kalabildiğim kısa süre içinde, bu gözlemlerin doğruluğunu anladım. Aynı düşünceleri paylaştığım dostlarla Türkiye'de birlikte olmak, mutluluk verici bir olay. Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin IOJ'ye katılmasını bekliyoruz. Sizleri de Finlandiya'da görmek isteriz... □

Juhani Hyttinen arkadaşımız Atilla Aşut ve ÇGD Genel Başkanı A. Abakay ile

Kişinin Yurduna Dönüş Hakkı Üzerine

Enis Coşkun

Beş politik göçmenin ülkeye sokulma işlemi, "Demokratik Hukuk Devleti" betimlemeleri açısından hiç de övünülecek bir sonuç değildir. Övünmek ne söz! Bu uygulama ülkemizdeki yönetimi oluşturan anlayış kadar, nasıl bir hukuksal yapının var olduğunu da göstermiştir. Yönetim bu davranışıyla yurdumuzda öteki insan haklarının yanısıra evrensel, temel bir insan hakkı olan kişinin ülkesine serbestçe geri gelebilme hakkının da tanınmadığını somut olarak sergilemiştir. Türk yurttaşlarına vize uygulayan devletlerin yurttaşlarına tanınan serbestlik, ülkemiz insanlarından esirgenmiştir.

ÇIKMAK YASAKTI, GİRMEK DE YASAK OLDU...

Bu güne dek yurttaşlarımızın salt ülkeyi serbestçe terk etme haklarının ağır kısıtlamalara bağlı olduğu biliniyordu. Nitekim yurt dışına çıkmaları yasaklanmış kişi sayısının iki yüz bine yaklaştığı artık resmi açıklamalarda bile söylenmektedir. Bu yasaklama "kişinin kendininki de içinde her hangi bir ülkeyi serbestçe terk etmek ve oraya geri dönmek" biçiminde tanımlanan temel bir insan hakkının yalnızca bir yönüyle ihlal edilmesiydi; son uygulamayla bu temel insan hakkının öteki yarısının da ihlal edilmekte olduğu örneklenmiştir. Bu işlem hepimizin yüreğinde bir sızı olduğu gibi uluslararası demokratik kamuoyunun vicdanında ve beyninde de ülkemiz zararına onulmaz sonuçlar yaratacak ağırlıkta bir yanıttır, haksızlıktır. Kuşku yok ki; yapılan işlem kendi mantığı içinde çelişik ve keyfi olduğu kadar, yürürlükteki yasalarımıza ve uluslararası hukuk kurallarına da aykırıdır.

UYGULAMADAN ÖRNEKLER NE ANLATIYOR?...

Bu uygulamanın keyfilliğini en iyi gösteren, daha önceki benzer olaylardır. Ka-

munun bilgisine de yansımış Yahya Demirel, Cem Karaca ve onlardan biraz farklı olmakla birlikte öğretmen Hasan Basri Aydın olaylarında da gıyabi tutuklama kararları vardı. Böyleyken onlar ülkeye girebilmişler, yeniden vatandaşlığa alınma işlemleri sürecinde kendilerine oturma izni de verilmiştir.

Anımsanacağı gibi; Yahya DEMİREL, hakkında yurttaşlığı kaybettirme kararı varken, 26 Temmuz 1984'de Türkiye'ye dönerek yargı makamlarına teslim oldu. "Cezamı çekmek üzere geldim." diyen Yahya Demirel yeniden Türk yurttaşlığına alındığı 11 Haziran 1985 tarihine dek yaklaşık 1 yıl Türkiye'de yabancı konumunda yaşamını sürdürdü.⁽¹⁾

Öğretmen Hasan Basri AYDIN ise Almanya'da bulunduğu sırada hakkında bu yönde karar alınmış olduğunu öğrenmiş, derhal ülkeye dönerek alınan kararın kaldırılması için uğraşmaya başlamıştır. Haklıdır; çünkü kararın dayanağı olan soruşturma dosyasında Konya Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nce daha önceden verilmiş bir aklamaya karar vardır. Bu kararın varlığına karşın, iletişim kopukluğunun bir sonucu olarak, AYDIN yurttaşlık hakkını yitirmiştir. Yeniden yurttaşlığa alınma uğraşı sürecinde, yıllarca kendi yurdunda yabancılara özel oturma izni ile yaşamak zorunda bırakılmanın acısını taşımıştır.⁽²⁾

Son örneğimiz Cem KARACA ise yurtdışında katıldığı bir toplantıda yaptığı konuşma nedeniyle TCK'140'a aykırılıktan suçlanarak yargılanmak üzere yurda dönmesi için çağırılır. KARACA o günlerin koşullarında Türkiye'ye dönmeyi uygun bulmaz. 6 Aralık 1982'de onun da hakkını da aynı karar verilir. Daha sonra Başbakan Turgut ÖZAL ile, Almanya gezisi sırasında, bir yakını aracılığıyla görüşerek bu kararın kaldırılmasında yardımını ister. Ne ki, ülkeye dönmekten bu istemi gerçekleştirmenin olanağı bulunamaz. Bunun üzerine KARACA, 29 Haziran 1987 tarihinde yurda döner. Hava alanında dostları tarafından karşılanan sanatçının hakkındaki

gıyabi tutuklama kararı da bir süre sonra kaldırılır. Yeniden yurttaşlığa alınmayı beklerken olağan yaşamını sürdürmeye başlar; konserler verir, televizyon programlarına çıkarılır⁽³⁾.

Bütün bu örnekler son uygulamadaki keyfiliği, adaletsizliği, eşitsizliği tek sözcükle hukuka aykırılığı açık bir biçimde gösteriyor. Anayasa ve yasalarımız yürütme organına tanınan takdir hakkının nesnel, somut, gerçek ve yasal veriler temelinde kullanılmasını öngörmektedir. Takdirde keyfilik olanağı hukuk yapımızda benimsenmemiştir. Hele yasal bir hakkın kullanılmasını politik iktidarın icazetine bağlı kılma, eşitsiz ve ayrımcı bir tutumu hukuk devleti anlayışı ile bağdaştırmanın olanağı yoktur. Bu açıdan yukarıdaki örneklerle, ülkeye sokulmayan beş politik göçmenin durumlarının karşılaştırılması, bugünün yaşanan gerçeğinin kavranışında, somut bir ölçüt niteliği taşımaktadır.

DÖNÜŞ HAKKI ULUSLARARASI ANLAŞMALARLA TANINAN BİR HAKTIR.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 13. maddesinin 2. fıkrası; "Her insanın, kendi ülkesi de içinde olmak üzere her hangi bir ülkeyi terk etmeğe ve ülkesine yeniden dönmeye hakkı vardır" kuralını ilan etmiştir.⁽⁴⁾

Aynı hak, Medeni ve Siyasî Haklara ilişkin uluslararası Andlaşma'nın 12. maddesinde de yer almaktadır. Madde 2. fıkrasında; "Herkes kendi ülkesi de içinde her hangi bir ülkeyi terk etmede serbesttir." kuralını düzenliyor. Ülkeye girme konusu ise maddenin 4. fıkrasında ele alınarak; "Hiç kimse kendi ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun kılınmaz." biçiminde dile getirilmiştir.⁽⁵⁾

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE DÖNÜŞ HAKKI...

İnsanların bulundukları ülke toprakların-

da özgürcü dolaşabilmeleri, kendilerinin kiler de içinde herhangi bir ülkeyi terk etmek, sonra da geri dönmekte serbest olmaları Birleşmiş Milletler'de temel bir insan hakkı olarak üzerinde uzun yıllardan beri durulan ve güvenceye kavuşturulmaya çalışılan bir konudur. Daha 1960'da Ekonomik ve Sosyal Konsey, Evrensel Bildirge'nin 13. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen bu hak üzerinde bir inceleme yapılmasını kararlaştırdı. 1963 yılında tamamlanan bu inceleme temel alınarak bir dizi ilke tasarıları hazırlandı. Aradan on yıl geçtikten sonra İnsan Hakları Komisyonu'nun bir tavsiye kararı üzerine Ekonomik ve Sosyal Konsey, 1973 Mayıs ayında, hükümetleri, uluslararası örgütleri, ilkeler tasarısıyla ilgilenen öteki kurum ve kuruluşları duyarlılığa çağırdı. Genel Sekreter'den Medeni ve Siyasî haklara ilişkin uluslararası Andlaşma'ya taraf devletlerin dikkatlerine bu tasarıyı sunmasını istedi. Konu 1982 yılında Ekonomik ve Sos-

gürlükleri tümüyle ve aynen yansıtmamaktadır; üye devletlerin benimsenip ve olabildiğince hiç bir çekince koymaksızın imzalayabilecekleri böylece de hemen uygulanması olanaklı hak ve özgürlükleri düzenleyerek koruma altına almayı yeğlemektedirler. Dışarıda bırakılanlar ise zaman içinde protokollerle ele alınmaktadır. Nitekim, daha önce sözleşmede konu edilmemiş olan kişinin ülkesini terk hakkı 4. protokolde, ölüm cezalarının yasaklanması ise 8. protokolde işlenmiştir.

Bütün bu gelişim bir şeyi gösteriyor: Sorun henüz uluslararası hukukta tüm kapsamı ile olmasa bile, çeşitli yönleriyle düzenleme konusu yapılmış ve artık bir dilek açıklaması olmaktan çıkarak pozitif hukukun bir unsuru haline gelmiştir. Demokratik bir hukuk devleti, uluslararası hukuktaki bu eğilimi kendi iç hukukuna yansıtarak kişilerin ülkelerini terk etmeleri ya da ülkelerine geri gelmeleri hakları

Yurtlarına sokulmayanlar...

yal Komisyonun yetkilendirdiği bir alt komisyon üyesi tarafından güncel durum, istem ve beklentileri belirlemek üzere yeniden incelenmeye alındı.⁽⁶⁾

AVRUPA KONSEYİ VE DÖNÜŞ HAKKI...

Birleşmiş Milletler'in konuya ilişkin bu çalışmalarının yanı sıra, bölgesel olarak da Avrupa Konseyi çerçevesinde kimi arayış ve gelişmeler olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne bağlı 4 numaralı 2,3 ve 5. maddeleri bu temel insan hakkını değişik yönleriyle düzenlemiştir.⁽⁷⁾

Ancak, bilindiği gibi, Andlaşma ve Sözleşme, Evrensel Bildirge'deki hak ve öz-

ündeki tüm kısıtlayıcı yasal düzenlemeleri ve uygulamaları sona erdirmek durumundadır.

ULUSAL HUKUK AÇISINDAN DÖNÜŞ HAKKI...

Olayın özelliği haklarında soruşturma bulunan sekiz politik göçmenin ülkelerine dönme haklarını kullanmak istemelerinde odaklanmaktadır. Bu açıdan aralarında hiç bir farklılaşma yoktur. Böyle iken İçişleri Bakanlığı haklarında yurttaşlığı kaybettirme kararı verilmiş beş kişinin ülkeye sokulmamasına, öteki üçünün ise ülkeye kabul edilmelerine karar vermiş ve bunu uygulamaya koymuştur.

TUTUKLAMA KARARI YERİNE GETİRİLMEZ Mİ?...

Bu ayrımlı yaklaşım olanaklı mıdır? Kuşkusuz, hayır. Çünkü öncelikle onların tümü için daha önceden verilmiş tutuklama kararları vardır. Polisin görevi de hakında tutuklama kararı bulunan bir kişiyi yargıya teslim etmektir. Bu tutuklanacak kişi yabancı da olsa böyledir. Türk Ceza Kanunu'nun 4. ve 6. maddeleri aşağısını 1 yılı aşkın ceza gerektirici bir suç, Türkiye dışında işlemiş bir yabancının dahi Türkiye'de yakalandığında Adalet Bakanı'nın izni ile yargılanacağını bildirmektedir. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde görülmekte olan bir davanın gıyabi tutukluları olan bu beş sanık için Adalet Bakanı'nın soruşturma izni de bulunmamaktadır. Ama polis görevini yerine getirmemiş, tutuklama kararını yürürlüğe koymamıştır. Sonuçta onları yurt dışına göndererek hem yargının kararını yerine getirmemiş, hem de sanıkların savunma hakkını engellemiştir.

Bu yönüyle işlem Anayasa başta olmak üzere Ceza Kanunu, DGM Kanunu, CMUK ve Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu gibi yasalarımıza aykırıdır. Bu uygulama aynı zamanda kişinin yargılanma ve savunmaya ilişkin temel insan haklarını tanıyan ve güvenceye alan başta Evrensel Bildirge'nin 8 ve onu izleyen maddeleriyle; Uluslararası Andlaşmanın 14; Roma Sözleşmesi'nin 6. maddeleri olmak üzere, uluslararası hukuk düzenlemeleri ile yargı kararlarına da aykırıdır.

YABANCI OLSALARDI GİRECEKLERDİ...

Dahası şayet bu kişiler politik göçmen olarak bulundukları ülkelerin pasaportlarıyla gelmiş olsalardı Türkiye'ye girişleri engellenmeyecek, haklarındaki tutuklama kararı yerine getirilecekti. Böylece bu beş kişi yabancı devletin uyruğunu taşıyalardı, sahip olabilecekleri bir haktan, Türkiye'ye girebilmek hakkından, yoksun kılınıyorlardı.

Kaldı ki ülkeye sokmama işleminin dayandırıldığı yurttaşlıktan çıkartılmış oldukları gerekçesi, nesnel gerçekliğe uymamasının yanı sıra Hukuksal temelden de yoksundur. Çünkü, bir kere onların hiç biri hakkında verilmiş "vatandaşlıktan çıkartılma" kararı yoktur. Yasanın getirdiği sisteme göre böyle bir kararın, doğuştan Türk yurttaşlığını kazanmış kişilere savaş zamanı dışında uygulanması olanağı yoktur. Nitekim bir gazeteciye verdiği yantıda o dönemin İçişleri Bakanı Yıldırım AK-

BULUT da: "Yurttaşlıktan atılan kimse yoktur ve Vatandaşlık Yasası'nda da böyle bir müessese yoktur. Çıkarma işlemi vardır. Bu da 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 26. maddesiyle düzenlenmiştir. Hiç bir Türk vatandaşı hakkında da bu madde uyarınca işlem yapılmamıştır. Ancak Türk vatandaşlığı kaybettirilenler mevcuttur. Kaybettirme işlemi hukuki sebep ve sonuçları bakımından Türk vatandaşlığından çıkarma müessesesinden tamamen farklı, adeta tedbir niteliğinde bir müessesedir. Türk vatandaşlığından çıkartılan kimse bir daha hiçbir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmadığı halde, Türk vatandaşlığı kaybettirilen kimse tekrar vatandaşlığı kazanabileceği gibi, 403 sayılı kanunun 8. maddesine göre yeniden vatandaşlığına alınabilirler." diyerek bu noktaya açıklık getirmekteydi.⁽⁶⁾

YA SAYILARIN SÖYLEDİKLERİ?...

Akbulut'un da söylediği gibi, kimse hakkında yurttaşlıktan çıkartılma kararı verilmemiştir. Hiç değilse bu konuda kamuya yansımış bir bilgi yoktur. Ama yurttaşlığı kaybettirilenlerin sayısı onbinleri bulmaktadır. Gerçekten de, 12 Eylül sonrasında Vatandaşlık Kanunu'nun 25. maddesine getirilen değişiklik nedeniyle, 1 Nisan 1987 tarihi bilgilerine göre, 14 bin yurttaş hakkında bu yönde işlem yapılmış bulunmaktadır. Onlardan 4 bin 843'ü hakkında askeri yönetim döneminde; buna karşın 8 bin 945 kişi hakkında da sivil Turgut Özal yönetimi döneminde yurttaşlığın kaybettirilmesi kararları alınmış olduğu biliniyor. Haklarında "Yurda dön!" çağrısı çıkarılanlar ise 26 bin kişiyi bulmuştur.⁽⁹⁾

12 EYLÜL YURTTAŞLIK YASASINI DA DEĞİŞTİRDİ...

Şimdi bu hukuki durum üzerinde biraz durmak istiyorum. Bilindiği gibi Vatandaşlık Kanunu'nun 25. ve 26. maddelerinde 13.2.1981 Tarihinde 2383 sayılı yasa ile yapılan değişiklik, doğumla Türk yurttaşı olanlar ile sonradan Türk yurttaşlığını kazanmışların yurttaşlık haklarının ellerinden alınmasına ilişkin yeni bir düzenleme getirmiştir. Buna göre, maddelerde öngörül-müş belli nedenlerin varlığı halinde, Bakanlar Kurulu doğumla Türk yurttaşı olanlar hakkında "vatandaşlığın kaybettirilmesi" ötekiler için ise "vatandaşlıktan çıkartılma" kararı verebilecektir. Hemen söyleyelim ki; yasa Bakanlar

Kurulu'na bir zorunluk yüklememiş, tersine bu konuda karar almayı onun takdirine bırakmıştır. Kuşkusuz Bakanlar Kurulu bu takdir yetkisini somut, nesnel, gerçek ve hukuksal temel ilke ve kurallara uygun olarak kullanacaktır.

DEĞİŞİKLİK NE GETİRDİ?...

2383 sayılı yasa ile Vatandaşlık Kanunu'nun 25. maddesine (g) bendi olarak getirilen ek ile 26. maddede yapılan değişiklikler aynı nedenleri içermektedir. Buna göre:

a- Hakkında yurttaşlığının kaybına karar verilecek kişi (m. 25) ya da yurttaşlıktan çıkartılacak kişi (m. 26) ülke dışında bulunacak;

b- Bu kişi yurt dışında iken, Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği ya da (Kanunun suç saydığı şekilde) iktisadi ve malî güvenliğine karşı çalışmalarda bulunacak;

c- Ya da bu kişi, bunları yurt içinde gerçekleştirmiş ve daha sonra herhangi bir biçimde yurt dışına çıkmış olacak;

d- Böylece bu kişi hakkında Türkiye'deki bu etkinlikleri (eylemleri) nedeniyle, bir kamu davasının açılmasına, ceza kovuşturmasına ya da hükmün yerine getirilmesine olanak bulunmayacak;

e- Bu durumdaki kişiye yurda dönmesi için çağrı çıkarılacak;

f- Duyuru yapıldıktan sonra üç ay içinde (sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay) yurda dönmeyecek;

İşte bu süreç ve koşullar tamamlandıktan sonra Bakanlar Kurulu; doğuştan Türk yurttaşları hakkında 25/g maddesi uyarınca yurttaşlığın kaybettirilmesine, Türk yurttaşlığını sonradan kazanmışlar için de 26. madde gereği yurttaşlıktan çıkartılma kararı alabilir.

KAYBETTİRME İLE ÇIKARTMA FARKLILAŞMASI...

Yasa "vatandaşlığın kaybettirilmesi" kurumu ile "vatandaşlıktan çıkartılma" arasında niteliksel bir farklılaşma öngörülmüştür.

Birincisi; kaybettirme ancak doğuştan yurttaş olanlara, çıkartma ise sonradan yurttaşlığı kazanmış olanlara özgüdür. Doğuştan yurttaşlık hakkını kazanmış olanlara yönelik çıkartma kararı, ancak Türkiye savaş halindeyken yasada öngörülen etkinlikler yapılmışsa söz konusu olabilir.

İkinci ve en önemli fark; yeniden yurttaşlığı kazanma olanağının bulunup bulunmamasındadır. Yasanın 35/4. maddesi

"Türk vatandaşlığından çıkarılanlar hiç bir şekilde yeniden Türk vatandaşlığını kazanamazlar." diyerek bu olanağın önünü kapatmıştır. Ancak, bu durumda olan bir kişinin yeniden Türk vatandaşlığını kazanması çıkarılacak bir af yasası ile her zaman gündeme gelebilir. Buna karşın yasanın 8. maddesi; "Bu kanuna göre Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanları, Bakanlar Kurulu ikamet şartı aranmaksızın yeniden vatandaşlığa alabilir. 35. madde hükmü saklıdır." kuralını getiriyor. Böylece hakkında "vatandaşlığın kaybettirilmesi" kararı verilmiş bir kişiye yasa yeniden Türk yurttaşlığını Bakanlar Kurulu kararına bağlı olarak kazanabilme olanağını açık tutmuştur. Bakanlar Kurulu maddenin kendisine verdiği bu yetkiyi 25/g maddesinin amacına, Anayasa'ya ve kişilerin yurttaşlık durumlarını düzenleyip güvence altına alan uluslararası hukuk kural ve ilkelerine uygun biçimde kullanacaktır. Bunun için de kaybettirme kararının hukuksal temelini oluşturan nedende, nesnel durumda, ortaya çıkacak her değişikliği, maddenin konuluş amacı ve niteliği ile birlikte ele alarak yeniden yurttaşlığa kabul kararı verme sırasında değerlendirmek durumundadır.

YASANIN AMACI VE İŞLEVİ...

Madde, tanımını yaptığı kimi suçlardan yargılanmak üzere yurt dışından çağrılan bir kimseyi, bu çağrıya uymaya zorlayıcı bir önlemi düzenlemiştir. Buna göre öngörül-müş süre içinde çağrıya uymayan kişinin yurttaşlığının kaybettirilmesine karar verilebilecektir. Bu biçimiyle o, bir yaptırım niteliği taşımaktadır. Onun işlevsel olarak içerdiği amaç, kendisinden beklenen hukuki yarar bundan ibarettir. Böyle olunca da ona bu amaçla aşkın bir işlev ve nitelik yüklemek gerek. Maddenin uygulanmasında eski hukukumuzun ünlü yasası Mecelle'nin deyişiyle "Mâni zâil oldukça, memnu avdet eder" (M.24) yani engel kalktıktan, yasaklanan serbest olur, kuralı özenle gözetilmelidir. Aksi halde Vatandaşlık Kanunu'nun bu kurumu, işlevsel bir değişikliğe uğrar ve yurttaşlıktan çıkartma niteliğine dönüşür ki; bu da yasanın kendi iç mantığına olduğu kadar öncelikle de Anayasa'ya aykırı düşer. Mahkeme önüne gelmemenin yaptırımı yurttaşlık hakkından yoksun bırakılmak olamaz. Böyle bir yaklaşım Anayasanın 66/4 maddesinin yasakladığı bir sonuca bir başka biçim ve yolla geçerlik kazandırmayı öngörmek demektir.

YASADAKİ DEĞİŞİKLİK ANAYASA'YA DA AYKIRIDIR...

Anayasa'nın 66/4. maddesi: "Hiç-

Keyfiyet yurda girişe engel.

bir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz." kuralını koymuştur. Aslında bu kuralla Vatandaşlık Kanunu'nda 2283 sayılı yasa ile yapılan değişikliğin yarattığı sonuçları bağdaştırmak da olanaklı değildir. Çünkü, bu değişiklik en başta Anayasa'daki "Vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylem" kavramı yeniden adlandırılarak "... Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği ile kanunun suç saydığı şekilde iktisadi veya malî güvenliği aleyhinde faaliyet..." olarak tanımlanmıştır. Bu iki tanımlamanın eşdeğer kavramlar ve tanımlamalar olup olmadığı tartışması bir kenara, yasanın kendi tanımlaması da belirgin değildir. İç ve dış güvenliğe hangi tür çalışmaların aykırı düşeceği, yasada gösterilmiyor. Biz ne gibi "faaliyetler" in bu kavramın kapsamına girdiğini daha sonra çıkarılan ve 21 Mart 1981 Tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulan "Türk Vatandaşlık Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" in değişik 36 ve 37. maddelerinden öğreniyoruz. Şöyle diyor Yönetmelik maddesi: "Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği (Türk Ceza Kanunu'nun 2. kitabının 1. bab, 1. fasıl ve 2. fasıl hükümleri içinde yer alan maddeler ile Askerî Ceza Kanunu'nun aynı amaca yönelik hükümleri, silâh kaçakçılığı veya benzeri suçları) hangi yolla olursa olsun kanunların suç saydığı şekilde iktisadi ve malî güvenliği aleyhinde (mal, döviz, altın, uyuşturucu madde, hileli vergi kaçakçılığı veya benzeri) faaliyetler..."

Yönetmeliğin yollama yaptığı ceza yasanın ilgili maddeleri 125 ile başlayıp 163

ile biten bir yaygınlık ve çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik içerisinde; ülkenin toprak bütünlüğünü yok ederek bir bölümünü yabancı bir devlet egemenliğine vermeye (m. 125), ya da Türkiye ile savaş halindeki bir ülkenin ordusunda görev almaya (m. 126) yönelik vb. eylemler vardır.

Ama bunların yanı sıra, örneğin hükümetten izin almaksızın yurt dışındaki dernek ya da kuruluşlara katılmayı suç sayıp para cezasıyla cezalandıran 143. madde gibi maddeler de bulunmaktadır. 12 Eylül yargılamalarında büyük bir yoğunlukla kullanılan 140, 141, 142, 146, 158, 159 ve 163. maddeler de yönetmeliğin yollamada bulunduğu maddeler arasında doğallıkla yer almaktadır.

"VATANA MI" YOKSA "İKTİDARA MI"?...

Bu düzenleme biçiminde, öncelikle, kanunlar hiyerarşisi tepe taklak edilmiş ve yönetmeliğe yasadaki da Anayasa'dan da daha üstün bir konum kazandırılmıştır. İkincisi, Anayasa'da "vatana bağlılıkla bağdaşmayan" diye tanımlanan kavram, yönetmeliğin öngördüğü eylemlerin niteliği gözönüne alınırsa, Av. Turgut KAZAN'ın da bir incelemesinde yazmış olduğu gibi; vatana bağlılıktan, iktidara bağlılığa dönüşmüştür⁽¹⁰⁾. Benzer bir kayguyu Prof. ÇELİKEL de dile getirmiş ve Bakanlar Kurulu'nun karar verirken kendi siyasi ter-cihini kullanma olanağının yurttaşlık hakkını güvenceden yoksunlaştırdığına işaret etmiştir⁽¹¹⁾. Nitekim olaylar da bu endişe-

nin ve eleştirilerin ne kadar haklı olduğunu göstermiştir.

YALNIZ UYGULAMA DEĞİL, YASA DA HUKUKA AYKIRI

Bu durum kuşkusuz Türkiye'nin de imzacısı olduğu 15 Ağustos 1975 günlü Resmi Gazete'de yayımlanmış 30.8.1961 tarihli "Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılması Anlaşması"nın 9. maddesine de, daha önce sözünü ettiğimiz öteki Bildirge, Andlaşma ve Sözleşme'lerin yanı sıra aykırı bir sonuç doğurmaktadır. Şundan ki, Anlaşmanın bu 9. maddesi, "imzacı devletler hiç kimseyi yada topluluğu ırksal, ulusal, dinsel ya da siyasal yapıları nedeniyle yurttaşlıktan yoksun bırakmayacaklardır." kuralını düzenlemiştir⁽¹²⁾. Oysa uygulamaların somut biçimde ortaya çıkardığı gerçek; ülkemizde yurttaşlıktan yoksun kılma kararlarının, 12 Eylül sonrasında yasal yapılanma anlayışı temelinde, Anayasa'ya, Vatandaşlık Kanunu'nun doğrudan kendisine ve her halde uluslararası düzenlemelere mutlak bir aykırılık göstermekte olduğudur.

HAKSIZ UYGULAMA SONA ERDİRİLMELİDİR!...

İşte böylesi bir anlayışın yansıdığı bir uygulama sonunda yurdumuzun beş insanı, en doğal ve hukuksal haklarından, ülkelere özgürce dönebilme ve savunma haklarını kullanma haklarından, yoksun bırakılmışlardır. Böylesi bir uygulamayı demokratik hukuk devleti kavramıyla bağdaştırmanın olanağı yoktur ve olamaz.

Bu haksız ve hukuka aykırı tutum sona erdirilmeli, yurt dışındaki politik göçmenlerin ülkemize özgürce ve güvence içinde dönmelerinin önü açılmalıdır. □

- (1) Milliyet (Av. Bsk.), 2.3.1986
- (2) Ayrıntılı bilgi için; Bkz., Milliyet (Av. Bsk.), Vatansız Bırakılanlar, K. Düzgören-A. Özlü, 22.3.1987
- (3) Cumhuriyet; 15, 16 ve 30 Haziran 1987 ile 30.8.1987 tarihli sayılar
- (4) Bundan böyle Evrensel Bildiri ya da yalnızca Bildiri olarak geçecektir.
- (5) Bundan sonra yalnızca Andlaşma veya Uluslararası Andlaşma olarak geçecektir. Andlaşma metni için Bkz., Droits de l'Homme, Recueil d'instruments internationaux; Nation Unies, New York, 1983, s. 8 vd.
- (6) Nations Unies et les Droits de l'Homme; N.U., New York 1986, s. 69
- (7) Yazının ileriki bölümlerinde Sözleşme ya da Roma Sözleşmesi olarak da kullanılacaktır.
- (8) Cumhuriyet; 11.4.1987
- (9) Cumhuriyet; 6.4.1987
- (10) T. KAZAN; Yurttaşlığı Yitirme Kararları, Cumhuriyet, 3.9.1986
- (11) Prof. Dr. Ayşel ÇELİKEL; Yurttaşlık Yasası Üzerinde Düşünmemiz Gerek, Cumhuriyet, 26.1.1987
- (12) Droits de l'Homme Recueil... s. 95 (Convention sur la réduction des cas d'apatridie, 13 Aralık 1975'de yürürlüğe girmiştir).

İstanbul

Film

Ajansı

sinemaseverlere

Dünyanın

ödüllendirdiği.

filmler

sunuyor:

İSTANBUL FİLM AJANSI
"Karanlık salonları aydınlatan filmler"

ERKEKLER

Yön: Daria Dörrie
Vevey Gulduru Festivali
1986 Büyük Ödülü

BENİM ÇAMAŞIRHANEM

Yön: Stephen Frears
Rio Film Festivali
1986 Büyük Ödülü

Yön: Fernando E. Solanas Venedik Film Festivali 1985 Jüri Özel
Büyük Ödülü

TANGOLAR

AGİT

Yön: Zoltan Fabri
Berlin Film Festivali
1982 Gümüş Ayı Ödülü

Yön: Fernando E. Solanas
Cannes Film Festivali
1988 En İyi Yönetmen Ödülü

Sud
GÜNEY

REKLAMCILIK

AMAC'tan haberler...

Aralık 1988'de çıkan kitaplarımız...

Bir Çağdaş Öncü: NAMIK KEMAL/İlhan Selçuk, Fakir Baykurt, Server Tanilli, Nermin Memencioğlu, Irène Melikoff, Paul Dumont, Serol Teber, Demir Özlü/1750 lira

POLİTİK GÖÇMENLER, haz. Ahmet Abakay, Önsöz: Haluk Gerger (1980 sonrasında yurtdışına çıkmak zorunda kalmış 22 politik göçmenle konuşmalar) 3800 lira

1 Ocak 1989'dan sonra çıkan kitaplarımız...
BİTİRİLMEMİŞ DEVRİM, haz. Tarık Demirkan (Stalin dönemini, "birinci ağızlar"dan tartışan, türkçede ilk kitap) 3800 lira

NAZIM HİKMET-Yaşamı, Eseri, Sanatı/Asım Bezirci (Nazım Hikmet'in tüm yapıtlarının ve hakkındaki yayınların tam listesiyle) 5200 lira

yeni kitaplarımız...

TENCERE DİBİN KARA-Türk Yunan ilişkilerine Bir Önsöz/Herkül Millas (Türk-Yunan ilişkilerine değişik bir gözle bakan ve öneriler getiren bir kitap) 4000 lira

NASIL BİR EĞİTİM İSTİYORUZ?/Server Tanilli (3.basım) 4000 lira

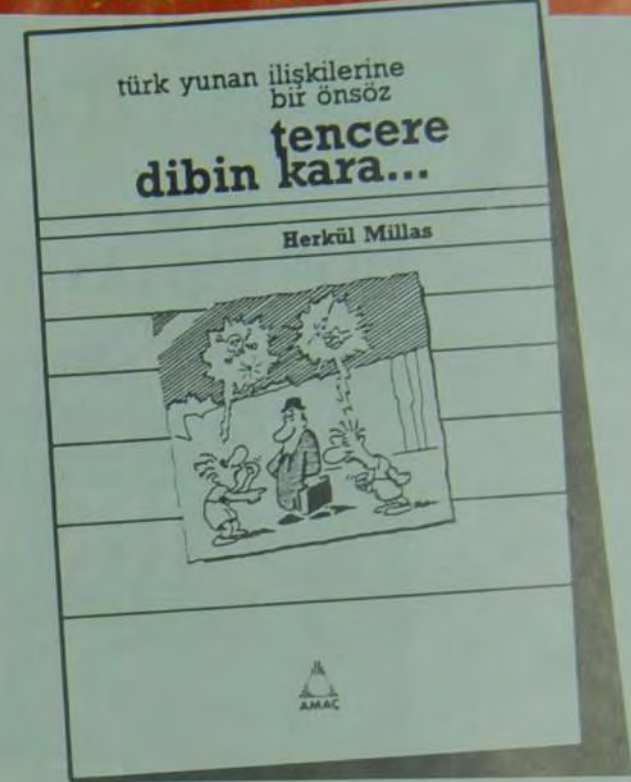
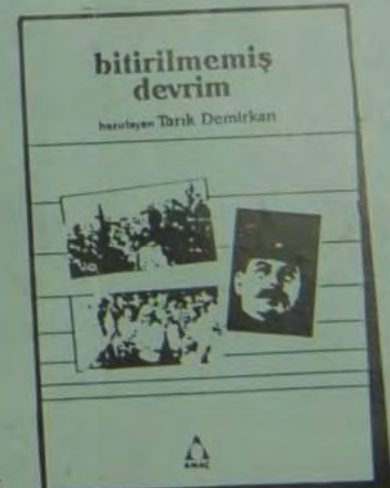
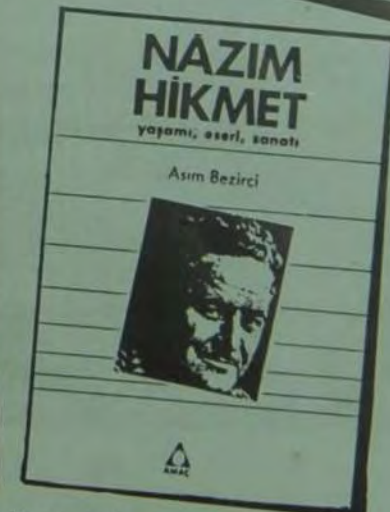
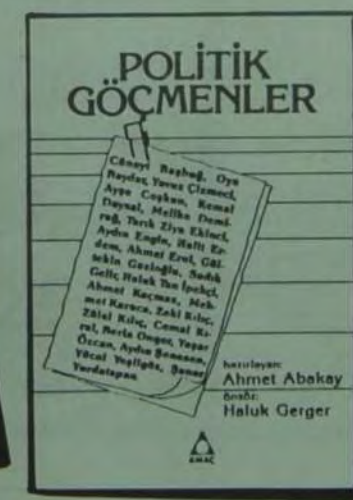
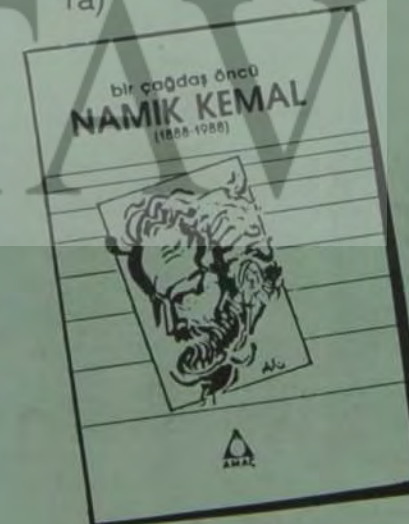
MAVİ SİYAH AŞK/Mehmet Sevdâ (Öyküler) 2000 lira

Mart ayında yayınlanacak kitaplar...

FELSEFE NEDİR? G.Kirilenko-L.Korshunova, Çev. Gül Aysu (3.baskı, 4000 lira)

KAPİTALİZM NEDİR? A.Buzuev, Çev. Celal A.Kanat (2.baskı, 4000 lira)

MARKSİZM ve FEMİNİZM-İki Ayrı Kuram/J.Naiman, Çev. S.Özkal (2.baskı, 2500 lira)

İstekleriniz için Çatalçeşme Sk. 15/1, Cağaloğlu, İstanbul (522 11 96)'a yazın.

Postayla isteklerinizde ederi kadar posta pulu gönderin. Ödemeli istekler karşılanmamaktadır.

amac aydınlanma'dır...

YILIN FANTASTİK MÜZİKAL KOMEDİSİ

ODAK FİLM SUNAR
BİR ATIF YILMAZ FİLMİ

ARKADAŞIM ŞEYTAN

MAZHAR ALANSON-ALİ POYRAZOĞLU
YAPRAK ÖZDEMİROĞLU

Lavinya rolünde
TÜŞTAV
DENİZ TÜRKALİ
BÜLENT KAYABAŞ-TARIK PABUÇÇUOĞLU
ÖZKAN UĞUR
AYHAN SİCİMOĞLU
CELÂL HÜSREV
HÜSEYİN KUTMAN

Yönetmen Senaryo Görüntü Yönetmeni
ATIF YILMAZ ÜMİT ÜNAL ERDAL KAHRAMAN

Müzik Sanat Yönetmeni Yapımcı
MAZHAR-FUAT-ÖZKAN METİN DENİZ CENGİZ ERGUN